

Paatsjoki–Inari-alueen luonnonsuojelun ja kestävän luontomatkailun toimintasuunnitelma

Inari–Pasvik-alueen luonnonsuojelun ja kestävän luontomatkailun edistäminen
EU Interreg IIIA Pohjoinen Kolarctic naapuruusohjelma-
/Tacis-ohjelmahanke

Paatsjoki–Inari-alueen luonnonsuojelun ja kestävän luontomatkailun toimintasuunnitelma

Pasvik Inari

Trilateral Park

METSÄHALLITUS

Paatsjoki–Inari-alueen luonnonsuojelun ja
kestävän luontomatkailun toimintasuunnitelma
31.1.2008

Kuva: Tanja Kyykkä – Finnish bird watchers in Pasvik

Kolmikantayhteistyön ohjausryhmä:

FIN	Metsähallitus,Lapin luontopalvelut Lapin ympäristökeskus Inarin kunta
NOR	Finnmarkin lääninhallitus Etelä-Varangin kunta
RUS	Pasvik Zapovednik Petsamon kunta Murmanskin aluehallinnon luonnonvarakomitea

Yhteystiedot:

FIN
Metsähallitus, Lapin luontopalvelut
Ivalon asiakaspalvelu
Puh. +358 205 64 7701
ivalo@metsa.fi

Saamelaismuseum ja Ylä-Lapin luontokeskus Siida
Puh. +358 205 64 7740
siida@metsa.fi

NOR
Finnmarkin lääninhallitus
Puh. +47 78 95 0300
postmottak@fmfi.no

RUS
Pasvik State Nature Reserve (Pasvik Zapovednik)
Puh / fax. +7 815 54 50881 (Rajakosken toimisto)
+7 815 54 52500 (Nikkelin toimisto)
ppasvik@rambler.ru

www.pasvik-inari.net

Tiivistelmä

Paatsjoki–Inari-alueen luonnonsuojelun ja kestävän luontomatkailun toimintasuunnitelma

Tässä toimintasuunnitelmassa selvitetään Paatsjoen-Inarin alueella toteutettavan kansainvälisen yhteistyön taustoja sekä esitetään yhteistyökumppaneiden yhteinen visio tavoitteineen ja kehittämisideoineen. Suunnitelmassa esitetään myös strategioita ja toimenpiteitä, joiden avulla tavoitella on mahdollista saavuttaa. Toimintasuunnitelma on suuntaa-antava dokumentti, jonka tavoitteena on esittää yhteistyölle asetetut pitkän aikavälin suuntaviivat.

Yhteistyöalue koostuu viidestä, Suomen, Norjan ja Venäjän alueilla sijaitsevasta luonnonsuojelualueesta, jotka sijaitsevat Paatsjokilaakson läheisyydessä. Yhteistyöalueen nimi, Pasvik-Inari Trilateral Park, viittaa koko laajaan yhteistyöalueeseen, joka kattaa Vätsärin erämaa-alueen Suomessa, Ylä-Paatsjoen kansallispuiston ja maisemansuojelualueen sekä Paatsjoen luonnonpuiston Norjassa sekä venäläisen luonnonpuiston, Pasvik Zapovednikin.

Kolmikantayhteistyö alueiden hallinnasta vastaavien viranomaisten välillä on ollut vilkasta aina suojelualueiden perustamisesta lähtien. Kolmikantayhteistyön ohjausryhmä koostuu seuraavien tahojen edustajista: Metsähallituksen Lapin luontopalvelut, Lapin ympäristökeskus, Inarin kunta, Finnmarkin lääninhallitus, Etelä-Varangin kunta, Pasvik Zapovednik, Petsamon kunta ja Murmanskin luonnonvarakomitea. Viime vuosien aikana toimijoiden välinen yhteistyö on tiivistynyt, ja tällä hetkellä ryhmä kartoittaa mahdollisuuksia saada puistolle Euroopan kansallispuistoliitto Europarcin myöntämä kansainvälinen sertifikaatti (Europarc 2007).

Toimintasuunnitelma on koottu Inari-Pasvik-alueen luonnonsuojelun ja kestävän luontomatkailun edistäminen -hankkeen (2006–2008) toimijoiden yhteistyönä. Hanke on saanut rahoituksensa EU:n Interreg III A Kolarctic -naapurisuohjelmasta (Kolarctic 2006), Tacis-ohjelmasta ja useilta kansallisilta rahoittajilta.

Sisällys

1 JOHDANTO	7
1.1 KOLMIKANTAYHTEISTYÖN HISTORIA LYHYESTI.....	8
1.2 SUUNNITTELUPROSESSI.....	9
OSA A	
2 PAATSJOEN–INARIN ALUE	12
2.1 YHTEISTYÖALUEET PAATSJOELLA JA INARISSA	12
2.1.1 Suomi	13
2.1.2 Norja.....	14
2.1.3 Venäjä.....	14
2.2 IUCN:N SUOJELUALUELUOKITUS	15
3. TAUSTAA	16
3.1 MAISEMA JA LUONTO	16
3.1.1 Maantiede ja ilmasto	16
3.1.2 Kasvillisuus.....	16
3.1.3 Eläimet.....	17
3.1.4 Vesistöalue.....	18
3.1.5 Nikkeliteollisuuden ja säännöstelyn vaikutukset.....	18
3.2 KULTTUURIPERINTÖ.....	19
3.2.1 Alueen asukkaat.....	19
3.2.2 Elinkeinot.....	20
3.3 SUOJELUALUEITA KOSKEVAT LAIT JA SÄÄDÖKSET SEKÄ HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMAT.....	22
3.3.1 Suomi	22
3.3.2 Norja.....	23
3.3.2.1 Ylä-Paatsjoen kansallispuisto	24
3.3.2.2 Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualue.....	25
3.3.2.3 Paatsjoen luonnonpuisto	26
3.3.3 Venäjä.....	27
3.3.4 Raja-alueiden saavutettavuus.....	29
3.4 KULTTUURIPERINTÖÄ KOSKEVAT LAIT JA VIRANOMAISET	31
3.4.1. Suomi	31
3.4.2. Norja.....	31
3.4.3 Venäjä.....	32
3.5 KESTÄVÄ LUONTOMATKAILU PAATSJOELLA JA INARISSA.....	32
3.5.1 Matkailijat Paatsjoella ja Inarissa	33
3.5.1.1 Suomi	33
3.5.1.2 Norja.....	35
3.5.1.3 Venäjä	35

3.5.2 Luontomatkailurakenteet	36
3.5.2.1 Suomi	36
3.5.2.2 Norja	37
3.5.2.3 Venäjä	37
3.5.3 Rajoitukset ja oikeudet.....	38
3.5.3.1 Suomi	38
3.5.3.2 Norja.....	39
3.5.3.3 Venäjä	39
3.6 LUONNONSUOJELU JA SEURANTA PAATSJOELLA JA INARISSA	40
3.6.1 Harvinaiset lajit, luontotyytit ja seuranta.....	40
3.6.1.1 Vätsärin erämaa-alue	40
3.6.1.2 Ylä-Paatsjoki	42
3.6.1.3 Pasvik Zapovednik	44
3.6.2 Yhteistyö tutkimuksessa ja seurannassa	46
3.6.2.1 Karhu.....	46
3.6.2.2 Maakotka.....	48
3.6.2.3 Vesilinnut	49
3.6.2.4 Hyönteiset.....	51
OSA B	
4 YHTEISTYÖN TULEVAISUUS	54
4.1 YHTEINEN VISIO.....	54
4.2 STRATEGIAT JA TOIMET.....	55
LÄHTEET.....	62
LAINSÄÄDÄNTÖ.....	66
LIITE 1. KOLMIKANTAYHTEISTYÖSOPIMUS.....	67
LIITE 2. YHTEISTYÖN OHJESÄÄNNÖT	70
LIITE 3. SWOT-ANALYYSI.....	71
LIITE 4. PAATSJOEN–INARIN ALUETTA KOSKEVAT KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET	72
LIITE 5. KESTÄVÄN LUONTOMATKAILUN PERIAATTEET PAATSJOEN–INARIN ALUEELLA	74
LIITE 6. MATKAILURAKENTEET PAATSJOEN–INARIN ALUEELLA	75

1 Johdanto

Tähän toimintasuunnitelmaan on koottu Inari–Pasvik-alueen kestävän luontomatkailun ja luonnonsuojelun kehittämiseen tähtäävän kolmikantayhteistyön taustaa ja tulevaisuuden suunnitelmia. Yhteinen nimi, Pasvik-Inari Trilateral Park, viittaa koko laajaan yhteistyöalueeseen, joka koostuu viidestä, Suomen, Norjan ja Venäjän alueilla sijaitsevasta luonnonsuojelualueesta, jotka sijaitsevat Paatsjokilaakson läheisyydessä. Yhteistyö kattaa lisäksi kyseisten suojelualueiden välittömän lähiympäristön. Toimintasuunnitelmassa selvitetään yhteistyön taustoja sekä esitetään kumppaneiden yhteinen visio tavoitteineen ja kehittämisideoineen. Lisäksi suunnitelmassa esitetään strategioita ja toimenpiteitä, joiden avulla tavoitetta on mahdollista saavuttaa. Toimintasuunnitelma on suuntaa-antava dokumentti, jonka tavoitteena on esittää yhteistyökumppaneiden hyväksymät pitkän aikavälin suuntaviivat.

Kolmikantayhteistyö alueiden hallinnasta vastaavien viranomaisten välillä on ollut vilkasta aina suojelualueiden perustamisesta lähtien. Kolmikantayhteistyön ohjausryhmä koostuu seuraavien tahojen edustajista: Metsähallituksen Lapin luontopalvelut, Lapin ympäristökeskus, Inarin kunta, Finnmarkin lääninhallitus, Etelä-Varangin kunta, Pasvik Zapovednik (Paatsjoen luonnonpuisto), Petsamon kunta ja Murmanskin luonnonvarakomitea. Viimeisten vuosien aikana toimijoiden välinen yhteistyö on tiivistynyt, ja tällä hetkellä ryhmä kartoittaa mahdollisuuksia saada alueelle Euroopan kansallispuistoliiitto Europarcin myöntämä kansainvälinen sertifikaatti (Europarc 2007).

Tulevaisuudensuunnitelmia laadittaessa on tärkeää, että taustatietoa on riittävästi ja että tavoitteista vallitsee yhteisymmärrys. Tämä toimintasuunnitelma muodostaa tietopakettin, johon on koottu kaikki olennainen tieto alueesta. Suunnitelma on laadittu niin, että se hyödyttää yhteistyössä toimivia viranomaisia ja muodostaa kattavan perustietoteoksen kaikille alueesta kiinnostuneille.

Toimintasuunnitelman osassa A esitellään alueen ominaispiirteitä. Osio sisältää yleistietoa alueen luonnosta, kulttuurista ja historiasta, sekä tietoa alueiden hoidosta, lainsäädännöstä ja maankäytöstä. Alueiden käyttöä ja hoitoa ohjaavat useat eri lait, ja suojelun aste vaihtelee alueittain. Esimerkiksi alueille laaditut hoito- ja käyttösuunnitelmat, ja muu suunnittelu, kuten alueellinen ja paikallinen kaavoitus on otettava huomioon, kun suunnitellaan kestävää luontomatkailua ja luonnonsuojelua kussakin maassa. Yhteisten toimenpiteiden suunnittelu vaatii kansainvälisten sopimusten, lainsäädännön, käytäntöjen ja suunnitelmien tuntemusta.

Osassa B keskitytään tulevaisuuteen. Kumppaneiden 10 vuoden ajanjaksolle laatima visio tiivistää sen, mihin yhteistyö on tähdännyt alkuvaiheista saakka. Tarvitaan kuitenkin tiivistä yhteistyötä, jotta yhteinen päämäärä voidaan saavuttaa vuoteen 2018 mennessä. Toimintasuunnitelmassa esitetään ne yhteiset strategiat, joiden avulla tavoitetta voidaan saavuttaa kullakin osa-alueella, joita ovat hallinnollinen yhteistyö, luonnon tutkimus ja seuranta, tiedon levittäminen ja kestävä luontomatkailu. Tämän lisäksi suunnitelmassa esitetään myös konkreettisia toimenpiteitä. Konkreettisia lyhyen aikavälin suunnitelmia on voidaan tulevaisuudessa laatia ohjaamaan yhteistoimintaa.

Toimintasuunnitelma on koottu Inari-Pasvik-alueen luonnonsuojelun ja kestävän luontomatkailun edistäminen -hankkeen (2006–2008) toimijoiden yhteistyönä. Hanke on saanut rahoituksensa EU:n Interreg III A Kolarctic –naapuruusohjelmasta (Kolarctic 2006), Tacis-ohjelmasta ja useilta kansallisilta rahoittajilta.

1.1 Kolmikantayhteistyön historia lyhyesti

Paatsjokeen kuuluvan Höyhenjärven Norjan puoleista osaa esitettiin luonnonsuojelualueeksi ensimmäisen kerran vuonna 1978 alueen suurten luontoarvojen vuoksi. Ajatus yhteisestä norjalais-venäläisestä luonnonsuojelualueesta heräsi vuonna 1989, kun Venäjä ja Norja allekirjoittivat ensimmäisen kahdenkeskisen ympäristöasioita koskevan sopimuksensa. Asiasta keskusteltiin Finnmarkin lääninhallituksen ja Murmanskin ympäristöviranomaisten välisessä kokouksessa. Myöhemmin molempien maiden korkeammat viranomaistahot antoivat hyväksyntänsä konkreettisen ehdotuksen laatimiseksi ja norjalais-venäläinen ympäristökomissio antoi ehdotukselle tukensa. Vuonna 1990 alueella tehdyn ensimmäisen norjalais-venäläisen katselmuksen jälkeen venäläiset asiantuntijat ehdottivat, että myös Paatsjoen itäpuolella sijaitseva laaja mäntymetsäalue tulisi ottaa mukaan suojelualueeseen. Suojelualue kattaakin Venäjän puolella huomattavasti Höyhenjärveä suuremman alueen. Ensimmäistä yhteistä tarkastusta seurasi lukuisia norjalais-venäläisiä rekisteröintejä ja kokouksia.

Norjan ja Venäjän vuonna 1990 solmimassa aiesopimuksessa raja-alueiden luonnonsuojelua tarkasteltiin laajemmasta näkökulmasta. Tällöin myös Suomea pidettiin luonnollisena kumppanina. Vuonna 1991 Venäjän, Norjan ja Suomen ympäristöviranomaiset tapasivat ensin Kirkkoniemessä ja sitten Nikkelissä (Kolosjoella). Kokouksissa sovittiin, että maat tekevät paikallisen tason yhteistyötä Paatsjoen–Inarin alueen luonnonsuojelua ja alueiden hoitoa ja käyttöä koskevissa asioissa. Lisäksi osapuolten tavoitteena oli luoda laaja, yhtenäinen suojelualue. Samana vuonna Suomeen perustettiin erämaalain nojalla Vätsärin erämaa-alue.

Vuodesta 1991 lähtien on järjestetty vuosittaisia kolmenkeskisiä kokouksia, joissa Finnmarkin lääninhallitus, Norjan luonnontutkimuslaitos (Directorate of Nature Management), Metsähallituksen Lapin luontopalvelut, Lapin ympäristökeskus, Murmanskin aluehallinnon luonnonsuojeluvirasto ja Pasvik Zapovednikin hallinto käsittelevät Paatsjoki–Inari-alueen hoitoa ja käyttöä sekä luonnonsuojeluun liittyviä kysymyksiä.

Paatsjoen luonnonsuojelualue (Pasvik Zapovednik) perustettiin virallisesti Venäjän hallituksen 16.7.1992 antamalla päätöksellä, kun taas Norjan puoleinen osa Paatsjoen luonnonsuojelualueesta perustettiin kuninkaallisella päätöksellä 15.10.1993. Alueiden erottamiseksi toisistaan Venäjän puoleista osaa kutsutaan yleisesti nimellä Pasvik Zapovednik ja Norjan puoleista osaa nimellä Paatsjoen luonnonsuojelualue (Pasvik Nature Reserve). Vuonna 1996 luonnonsuojelualueen Norjan puoleinen osa sai kansainvälistä suojeluarvoa, kun alue sai Ramsar-alueen statuksen monipuolisen vesilinnustonsa ansiosta. Myös puiston Venäjän puoleista osaa on ehdotettu Ramsar-kohteeksi.

Vuonna 1999 kolmenkeskiseen yhteistyöhön otettiin pysyvästi mukaan myös Inarin, Etelä-Varangin ja Petsamon kunnat. Yhteistyön maantieteellinen kattavuus määrittyy näiden kuntien rajojen mukaan. Vuoden 2002 kolmenkeskisessä tapaamisessa päätettiin tukea yhteisen kolmenkeskisen luonnonsuojelualueen perustamista Paatsjoen–Inarin alueelle. Luonnonsuojelualueen voisi perustaa yhdistämällä alueella jo sijaitsevia lähekkäisiä luonnonsuojelualueita. Asian eteenpäin viemiseksi nimitettiin työryhmä. Vuonna 2003 Ylä-Paatsjoen kansallispuistoa laajennettiin. Samalla perustettiin Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualue. Lopulta suojelun piirissä oli yhtenäinen Suomesta Norjan kautta Venäjälle ulottuva alue.

Maaliskuussa 2006 alueella alkoi yhteistyökumppaneiden koordinoima EU-rahoitteinen hanke (Interreg IIIA Pohjoinen, Kolarctic naapurisuusohjelma) Inari–Pasvik-alueen luonnonsuojelun ja kestävän luontomatkailemisen edistäminen. Hankkeen tavoitteena oli vahvistaa kolmikantayhteistyön luomaa perustaa. Hankkeen aikana alueella kehitettiin luontomatkailemisen rakenteita sekä edistettiin

viranomaisten, luontomatkailutoimijoiden ja muiden sidosryhmien verkostoitumista. Luonnon monimuotoisuuden seurannassa testattiin kohdelajien seurantaan soveltuvia harmonisoituja menetelmiä. Lisäksi hankkeen aikana tuotettiin informaatiomateriaalia alueesta. Yhteistyön vankka perusta mahdollisti Euroopan kansallispuistoliitto Europarcin rajat ylittävän yhteistyön serifikointin hakemisen Paatsjoki–Inari-yhteistyölle. Sertifikaatti tarjoaa mahdollisuuksia kehittää hallinnollista luonnonsuojeluyhteistyötä edelleen. Hanke päättyi tammikuussa 2008.

Tammikuussa 2008 yhteistyökumppanit allekirjoittivat yhteistyösopimuksen (liite 1). Sopimuksessa määritellään yhteistyön keskeiset toimijat ja toimialueet. Yhteistyön toiminnalliset periaatteet on kirjattu liitteeseen 2.

1.2 Suunnitteluprosessi

Toimintasuunnitelman ovat yhdessä koonneet pääyhteistyökumppanit Metsähallituksen Lapin luontopalvelut, Finnmarkin lääninhallitus ja Pasvik Zapovednik. Varsinainen kirjoitusprosessi alkoi tammikuussa 2007, ja sen pohjana käytettiin hankkeen päättävän toimielimen, kolmikantayhteistyön ohjausryhmän, hyväksymiä tavoitteita. Helmikuussa toteutettiin SWOT-analyysi (Adams 2005), jossa kartoitettiin yhteistyökumppaneiden esille tuomia vahvuuksia ja heikkouksia (liite 3). Kirjoitusprosessin aikana pääyhteistyökumppanit olivat yhteydessä ohjausryhmään, joka hyväksyi toimintasuunnitelman tammikuussa 2008.

Luontomatkailuun ja itse alueeseen liittyvistä kysymyksistä haluttiin saada mahdollisimman laaja kokonaiskuva, ja siitä syystä eri sidosryhmien ideoita ja mielipiteitä kerättiin osallistavan toimintatavan kautta. Osallistavassa toimintatavassa kaikki eturyhmät otetaan mukaan suunnittelutyöhön, ja mahdolliset kiistanaiheet voidaan välttää ottamalla kaikkien ryhmien mielipiteet huomioon. Eri intressiryhmien kommentit ovat olleet erityisen arvokkaita yleisiä toimintaperiaatteita laadittaessa. Lisäksi suunnittelutyötä esiteltiin paikallisille viranomaisille useissa kokouksissa ja seminaareissa.

Suomessa yhteydenpito paikallisiin intressiryhmiin on ollut tiivistä, ja paikalliset yrittäjät ovat tarjonneet kirjoittajille runsaasti ideoita ja mielipiteitä. Ivalossa järjestettiin huhtikuussa 2006 alustava kokous paikallisten matkailuyrittäjien kanssa. Alkuvaiheessa, toukokuussa 2006, suunnitteluprosessia esiteltiin Sevettijärven ja Nellimin kylissä järjestetyissä tilaisuuksissa. Tilaisuuksissa tuotiin esille useita, varsinkin luontomatkailuun liittyviä huomioita, kuten tarve kehittää erityisesti liikuntarajoitteisille suunnattuja virkistystoimintoja, lyhyiden reittien puute Nellimin kylän välittömässä läheisyydessä sekä tarve lisätä reittimerkintöjä ja opastemateriaalia.

Myöhemmin suunnittelutyötä esiteltiin Nellimissä ja Ivalossa useissa kokouksissa, joissa erityisesti luontomatkailuun liittyvät kysymykset herättivät runsaasti kiinnostusta. Elokuussa 2006 järjestettiin työryhmätapaaminen, jossa Metsähallituksen ja Nellimin kylätoimikunnan edustajat koontuivat keskustelemaan mahdollisuuksista luoda uusia lähiretkeilyreittejä. Lisäksi matkailijoilta ja matkailuyrittäjiltä kerättiin ideoita ja mielipiteitä kävijäkyselyn avulla (2006–2007). Kysely oli osa suunnitteilla olevan Inarin retkeilyalueen tutkimusta. Norjassa vastaavanlainen tutkimus tehtiin kesällä 2006.

Helmikuussa 2007 suunnittelutyötä esiteltiin yhteistyöprojektin järjestämässä luontomatkailuseminaarissa Norjan Svanvikissa. Yhteistyössä laaditut kestävän luontomatkailun periaatteet esiteltiin tapaamisessa yleisölle ja ne saivat laajaa kannatusta. Lokakuussa 2007 kestävän luontomatkailun kolmikantatyöryhmän perustamiskokous järjestettiin Suomessa, Nellimissä. Osallistujille esiteltiin tämän suunnitelman strategialuonnokset ja suunnitellut toimenpiteet. Kommentit ja ehdo-

tukset otettiin huomioon lopullista versiota laadittaessa. Lokakuussa 2007 strategioista ja toimenpiteistä keskusteltiin vielä kolmikantayhteistyön ohjausryhmän kokouksessa.

OSA A

2 Paatsjoen–Inarin alue

Vehreä Paatsjokilaakso ulottuu Suomen Lapin suurimmalta järveltä, Inarijärveltä, Barentsinmerelle. Norjan ja Venäjän rajalla mutkitteleva jokilaakso on tunnettu luonnonarvoistaan. Paatsjoen vesistöalue ympäröivine erämaineen muodostaa lajistoltaan monipuolisen elinympäristön, jossa eurooppalaiset, aasialaiset ja arktiset lajit kohtaavat. Ympäröivä karu ja kivikkoinen erämaa vaatii sopeutumista ankariin olosuhteisiin.

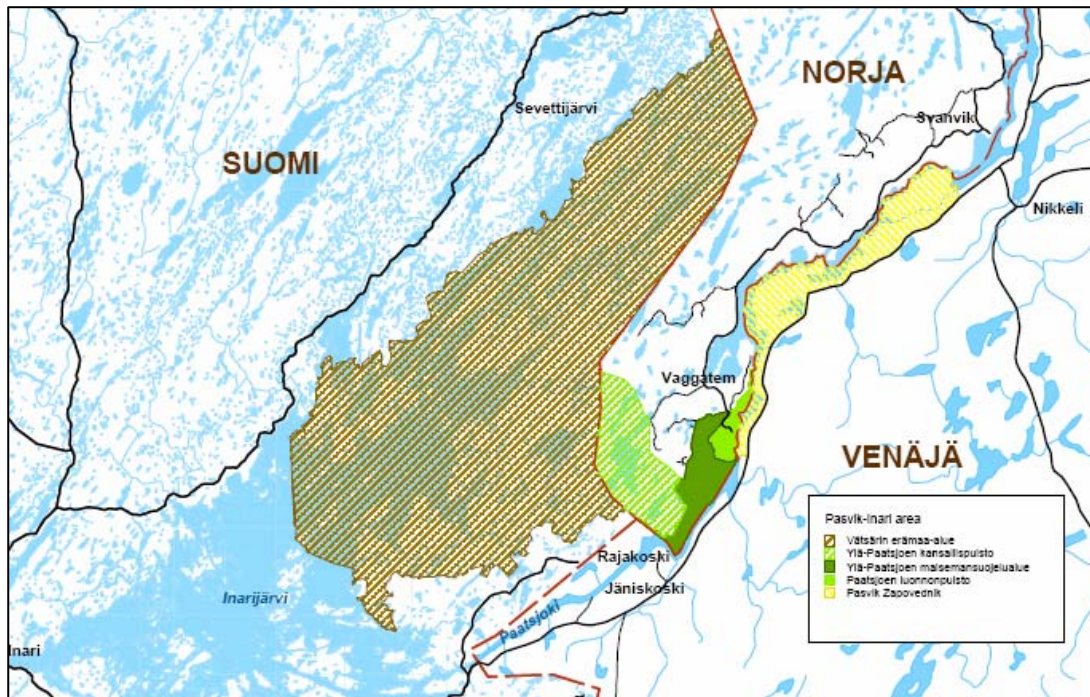
Kuva

1. Paatsjoen–Inarin alue.

Historiallisesti merkittävä Paatsjokilaakso on myös kulttuurien kohtaamispaikka. Joen rannoilla on eletty vuosituhansien ajan, ja joki on muodostanut tärkeän kulkureitin Jäämerelle, sillä sitä pitkin on voitu esimerkiksi kuljettaa kauppatavaraa. Myöhemmin taistelu Petsamon nikkelistä vaikutti alueen kehitykseen, kun Paatsjoen koskista saatavaa energiaa tarvittiin nikkelin sulattamiseen. Muutoksista huolimatta Paatsjokilaakso ympäröivine erämaineen on säilynyt arvokkaana ja lajistoltaan monipuolisena alueena. Myös kulttuuriset erityispiirteet tekevät alueesta kiinnostavan kohteen.

2.1 Yhteistyöalueet Paatsjoella ja Inarissa

Suunnittelualue kattaa Suomessa, Norjassa ja Venäjällä sijaitsevat viisi suojelualuetta ja niiden välittömän lähiympäristön. Vätsärin erämaa-alue sijaitsee Lapin läänissä, Inarin kunnan alueella. Norjassa suunnittelualueelle sijoittuu kaikkiaan kolme suojelualuetta: Ylä-Paatsjoen kansallispuisto Ylä-Paatsjoen maisemasuojelualue ja Paatsjoen luonnonpuisto. Alueet sijaitsevat Finnmarkin läänissä, Etelä-Varangin kunnan alueella. Venäläinen luonnonsuojelualue Pasvik Zapovednik sijaitsee Murmanskin alueella, Petsamon kunnassa.

Kuva 2. Suojelualueet Paatsjoella ja Inarissa.

Paatsjoen–Inarin alue on osa Fennoskandian Vihreä vyöhyke -suojelualueverkostoa, joka ulottuu Barentsinmereltä Itämerelle. Verkosto sai alkunsa 1990-luvun alussa, jolloin 1250 km pituisen Suomen ja Venäjän välisen rajan Venäjän puoleista rajavyöhykettä pienennettiin ja laajoja hakkuita suunniteltiin suojelua tarvitsevilla, laajoilla rajametsäalueilla. Vihreän vyöhykkeen tavoitteena on säilyttää luonnon monimuotoisuutta, kehittää luonnonsuojelu-, tutkimus- ja kulttuuriyhteistyötä sekä luoda kattava luonnonsuojelualueiden verkosto rajan molemmin puolin. Tutkimuslaitokset ja kansalaisjärjestöt ovat aktiivisesti tukeneet hanketta sekä Suomessa että Venäjällä. Vihreä vyöhyke ei ole yhtenäinen alue, vaan olemassa olevien ja suunniteltujen suojelualueiden verkosto.

2.1.1 Suomi

Vätsärin erämaa-alue (1550 km²) on yksi Suomen 12 erämaa-alueesta. Erämaa-alueiden perustamisen tavoitteita ovat alueen erämaaluonteiden säilyttäminen, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaaminen sekä luonnon monipuolisen käytön edellytysten kehittäminen. Suomen erämaa-alueiden yhteenlaskettu pinta-ala on noin 14 890 km². Erämaa-alueita hallinnoi Metsähallituksen luontopalvelut.

Suomen erämaa-alueet perustettiin vuonna 1991 säädetyin erämaalain (62/1991) nojalla. Vaikka alueita ei ole perustettu suoraan luonnonsuojelulain nojalla, niillä on myös suojelutavoitteita. Vätsärin erämaa-alue on myös osa Suomen Natura 2000 -verkostoa (FI1300204), mikä asettaa alueen luonnonsuojelulain (1096/1996) 65. ja 66. pykälien alaiseksi. Vätsärin erämaa-alue kattaa Inarijärven koillisosat. Inarijärven noin 900 km² laajuinen etelä-/lounaisosa sisältyy niin ikään Suomen Natura 2000 -verkostoon. (FI 130 0212).

2.1.2 Norja

Norjan puolella Pasvik-Inari Trilateral Park -kokonaisuus koostuu kolmesta luonnonsuojelualueesta: Paatsjoen luonnonpuistosta, Ylä-Paatsjoen kansallispuistosta ja Ylä-Paatsjoen maisemasuojelualueesta. Kaikki alueet on perustettu luonnonsuojelulain nojalla, ja niitä hallinnoi Finnmarkin lääninhallitus.

Ylä-Paatsjoen kansallispuisto on yksi Norjan 28 kansallispuistosta. Se perustettiin alun perin vuonna 1970, ja vuonna 2003 aluetta laajennettiin alkuperäisestä 66 neliökilometristä 119 neliökilometriin. Norjassa kansallispuistojen tarkoituksena on suojella laajoja, infrastruktuuriltaan vähäisesti kehittyneitä maa-alueita, jotka omaavat alueelle luontaisia ominaisuuksia tai kauniita maisemia. Myös alueiden virkistyskäyttö voi olla perusteena suojelulle. Kansallispuistoissa suojellaan alueen maisemaa, kasveja, eläimiä ja kulttuuriperintöä.

Ylä-Paatsjoen maisemasuojelualue perustettiin vuonna 2003 samaan aikaan, kun Ylä-Paatsjoen kansallispuiston aluetta laajennettiin. Alue on kooltaan 54,2 km². Maisemasuojelualueiden tarkoituksena Norjassa on suojella erityislaatuista tai kauniita luonnonalueita tai viljelysmaita. Maisemasuojelualueilla painopiste on maiseman yleispiirteiden suojelussa. Näillä alueilla on yleensä kiellettyä toteuttaa maisemaa muuttavia toimenpiteitä.

Paatsjoen luonnonpuisto perustettiin vuonna 1993. Puiston pinta-ala Norjan puolella on 19,1 km². Luonnonpuistolla on Venäjän puolella vastinpari, Pasvik Zapovednik. Luonnonpuistojen tarkoituksena on suojella tiettyjä, alueelle ominaisia luontotyypejä, jotka ovat joko täysin tai lähes luonnontilaisia. Luonnonpuistot voivat olla myös ympäristökasvatuksen tai tieteellisen tutkimuksen kannalta tärkeitä kohteita. Jotkut luonnonpuistot, kuten metsiensuojelualueet, soidensuojelualueet ja lintujensuojelualueet, painottuvat jonkin erityisen luontotyypin suojeluun. Luonnonsuojelun mukaan luonnonpuisto on kaikkein tiukimmin suojeltu luonnonsuojelualuetyyppi. Paatsjoen luonnonpuisto kuuluu myös kansainvälisesti merkittävien kosteikkojen Ramsar-listalle.

2.1.3 Venäjä

Pasvik Zapovednik perustettiin vuonna 1992. Puiston perustaminen pohjautuu kahteen hallinnolliseen päätökseen: Venäjän federaation 16.07.1992 antamaan päätöslauselmaan nro 493 ja luonnonsuojeluministeriön 08.09.1992 antamaan määräykseen nro 202. Koko Pasvik Zapovednikin alue on Venäjän luonnonsuojeluministeriön hallinnassa. Alueen kokonaispinta-ala on 147,27 km², ja se jätettiin pois Petsamon metsänhoitoalueesta lain nro 283 nojalla 27.08.1993. Sen jälkeen alue on luovutettu Pasvik Zapovednikin vapaaseen, elinikäiseen käyttöön.

Pasvik Zapovednikin päätavoitteet ovat Euroopan ja Venäjän alkuperäisen pohjoisen mäntymetsäalueen suojelu, pohjoisten ekosysteemien monipuolinen seuranta, kansainvälisesti merkittävien kosteikkojen suojelu, pohjoisen hirvikannan suojelu ja kansainvälisesti merkittävien kulttuuriperintökohteiden suojelu. Ekosysteemin monipuoliseen seurantaan sisältyy karhun, maakotkan ja vesilintujen seuranta.

2.2 IUCN:n suojelualueluokitus

IUCN:n (Maailman luonnonsuojeluliitto) suojelualueluokituksessa Vätsärin erämaa-alue on määritellyt kuuluvaksi luokkaan VI: ”Luonnonvarojen hoito- ja suojelualue: suojelualue, jonka hoidossa keskitytään luonnon ekosysteemien kestäväan käyttöön.” Tämän kategorian alueet on määritellyt seuraavanlaisesti: ”Alue, jolla on pääasiallisesti lähes luonnontilaisia ekosysteemejä, ja jota hoidetaan niiden pitkäaikaisen suojelun turvaamiseksi ja biologisen monimuotoisuuden ylläpitämiseksi niin, että samalla taataan asukkaille luonnontuotteiden ja muiden -hyötyjen saannin kestävyys.” (IUCN 1994.)

Ylä-Paatsjoen kansallispuisto sijoittuu IUCN-luokkaan II: ”Kansallispuisto: suojelualue, jonka hoidossa keskitytään ekosysteemien suojeluun ja virkistyskäytön turvaamiseen.” Tämän luokan alueet on määritellyt seuraavanlaisesti: ”Luonnontilainen, suojeltu maa- tai merialue, joka on perustettu (a) yhden tai useamman ekosysteemin ekologisen koskemattomuuden turvaamiseksi nykyisille ja tuleville sukupolville, (b) alueen suojelutavoitteen kanssa ristiriidassa olevan elinkeinon harjoittamisen tai muun käytön estämiseksi ja (c) ympäristön ja kulttuurin kanssa sopuoinnussa olevien henkisen hyvinvoinnin, tutkimuksen, luonto-opastuksen, virkistyskäytön ja asiakaspalvelun mahdollisuuksien luomiseksi.” (IUCN 1994.)

Paatsjoen luonnonpuisto kuuluu IUCN-luokkaan Ib: ”Erämainen alue: suojelualue, jota hoidetaan ensisijaisesti sen luonnontilaisuuden ja erämaaluonteen suojelemiseksi.” Tämän luokan alueet on määritellyt seuraavanlaisesti: ”Suuri koskematon tai lähes koskematon maa- tai merialue, jonka luontaiset ominaisuudet ja merkitys luonnon tasapainolle säilytetään. Alueella ei ole lainkaan tai siellä on vain vähäistä asutusta. Erämaista aluetta hoidetaan niin, että sen luonnontila säilyy.” (IUCN 1994.)

Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualue kuuluu IUCN-luokkaan V: ”Suojeltu maisema-alue: suojelualue, jolla hoidetaan maa- tai merimaisemaa ja turvataan alueen virkistyskäyttö.” Tämän luokan alueet on määritellyt seuraavanlaisesti: ”Suojeltu maa-alue ja siihen mahdollisesti liittyvät vesialueet, joilla ihmisen toimet ja luonto ovat aikojen kuluessa muodostaneet esteettisesti, ekologisesti tai kulttuurisesti erityisen merkittävän kokonaisuuden, jonka luonnon monimuotoisuus on usein suuri. Ihmisen ja luonnon perinteisen vuorovaikutuksen säilyttäminen on elintärkeää alueen suojelelulle, ylläpidolle ja tulevaisuudelle.” (IUCN 1994.)

Pasvik Zapovednik kuuluu IUCN-luokkaan Ia: ”Luonnonpuisto: pääosin tieteellistä tutkimusta varten varattu suojelualue.” Tämän luokan alueet on määritellyt seuraavanlaisesti: ”Maa- tai merialue, johon sisältyy ekosysteemiltään, lajistoltaan, geologiaaltaan tai pinnanmuodoiltaan erityisen merkittäviä tai edustavia ominaisuuksia ja jota saa käyttää ensisijaisesti tieteelliseen tutkimukseen tai ympäristön seurantaan.” (IUCN 1994.) Puiston kaikenlainen virkistyskäyttö on kielletty. Ainoa Pasvik Zapovednikin luontomatkailureittinä käytettävä alue löytyy Vaarlamansaarelta (Laki nro 6.4.).

3. Taustaa

3.1 Maisema ja luonto

Paatsjokilaakso ympäröivine erämaiseen sijaitsee pohjoisen havumetsävyöhykkeen luoteisreunalta. Pohjoisessa männikkö vaihettuu tunturikoivuvyöhykkeeseen. Laajat suoalueet ympäröivät jokilaaksoa, ja yhtenäinen mäntymetsä kattaa laajan alueen Inarijärveltä Paatsjoelle.

3.1.1 Maantiede ja ilmasto

Euroopan pohjoisosissa olosuhteet ovat ankarat niin kasveille kuin eläimillekin. Kesä on lyhyt ja lumipeite pysyy maassa kuukausia. Kasvukausi kestää keskimäärin 110–120 päivää. Kesän lämpimimmän ja talven kylmimmän kuukauden välinen lämpötilaero on keskimäärin 28°C. Paahteisilla rinteillä maanpinta saattaa lämmitä yli 40 asteiseksi, kun taas talven paukkupakkasilla maan lämpötila saattaa laskea alle -40 asteeseen. Paatsjoella vuotuinen sadanta on keskimäärin 500 mm. Arviolta puolet sateesta saadaan kasvukauden aikana.

Viimeisen jääkauden jäljet näkyvät ympäristössä. Kun paksu jääpeite alkoi sulaa noin 10 000 vuotta sitten, nykyisen Paatsjoen yläjuoksulla sijaitseva massiivinen jääpato keräsi sulamisvettä muodostaen laajan Inarin altaan. Padon murtuessa, sulamisvedet syöksyivät koilliseen, kohti Jäämerta. Jäämassan painon hellittäessä maankuori alkoi kohota, ja vesiyhteys kutistui vähitellen nykyiselleen.

Mannerjäätikön sulamisvedet jättivät maastoon jälkiä, kuten suistokerrostumia eli deltoja ja harjuja, jotka muodostuivat jäätikön sulamisvesien virtausten kerrostamista maa-aineksista. Muita sulamisvesien aiheuttamia muodostelmia ovat muun muassa moreeniselänteet ja -kummut. Pinnaltaan lohkareiset moreenikummut ovat tyypillisiä Nellimin alueella.

3.1.2 Kasvillisuus

Karussa erämaaassa kasvillisuus on vaatimatonta, mihin vaikuttavat alueen pohjoinen sijainti ja maaperän köyhyys. Paatsjokea ympäröivässä laajassa mäntymetsässä (*Pinus sylvestris*) muut puulajit ovat harvalukuisempia. Lehtipuista koivu (*Betula pubescens*) on yleisin, mutta kasvaa alueella myös raitaa (*Salix caprea*), haapaa (*Populus tremula*) ja pihlajaa (*Sorbus aucuparia*). Tuomenkin (*Prunus padus*) voi löytää rehevästä jokivarresta.

Erämaan sydänosissa männikkö on saanut kehittyä ilman huomattavaa ihmisvaikutusta, ja esimerkiksi Vätsärin ylängön laitamilla kasvaa paksuja petäjiä. Venäjän rajavyöhyke on ollut osittain ihmistoiminnan ulottumattomissa. Ylä-Paatsjoen kansallispuistossa on Norjan laajin vanhan metsän alue. Vätsärin ylänköalueen koivikko ei ole toipunut tunturimittarin (*Epirrita autumnata*) massaesiintymisen 1960-luvulla aiheuttamasta häiriöstä. Massaesiintymisen vaikutukset ulottuivat laajalle.

Aluskasvillisuus on mäntymetsässä tyypillisesti harvaa varvikkoa. Meren läheisyys vaikuttaa kasvillisuuteen erityisesti alueen koillisosassa, missä talvet ovat lauhempia ja vähälumisempia. Ruo-hokanukkaa (*Cornus suecica*) esiintyy alueella runsaasti ja myös metsäimmarre (*Gymnocarpium dryopteris*) ja sammalet ovat runsaslukuisia. Varsinaisia tunturilajeja alueella esiintyy vain vähän.

Sijainti eri kasvillisuusvyöhykkeiden rajakohdassa näkyy itäisinä ja eteläisinä vaikutteina. Muualla Suomessa ja Venäjällä varsin yleisiä lajeja tavataan Paatsjokilaaksossa harvakseltaan. Esimerkiksi rauduskoivu (*Betula pendula*) ja mesimarja (*Rubus arcticus*) ovat Paatsjoen ympäristössä vähälukuisempia. Itäistä lajistoa edustavat esimerkiksi alueen eteläosassa paikoitellen esiintyvä kuusi (*Picea abies* spp *obovata*) ja ruostevilla (*Eriophorum russeolum*), jotka muualla Norjassa ovat harvinaisempia.

Paatsjoen läheisellä kosteikkoalueella kasvaa useita sarakasveja, kuten lapinsara (*Carex laponica*) ja velttosara (*Carex laxa*). Kämmevät ovat kosteikkoalueille tyypillisiä kasvilajeja. Tavallisimmat soiden ja puronvarsien kämmekät ovat maariankämmevä (*Dactylorhiza maculata*) ja yövilkka (*Goodyera repens*).

3.1.3 Eläimet

Paatsjokilaakson kosteikkoalueet ovat linnustoltaan rikkaita. Paatsjoen luonnonpuiston ytimen muodostaa Höyhenjärvi (Fjaervann), joka on Paatsjoen luonnontilaisimmillaan säilynyt osa. Matalan järven vesi- ja rantakasvillisuus on rehevää. Höyhenjärven jää sulaa aikaisin keväällä ja jäätyy vasta myöhään syksyllä, ja alue onkin useiden muuttomatkalaisten tärkeä levähdyspaikka. Myös pesivien sorsalintujen ja kahlaajien määrä on suuri.

Paatsjoen lähimetsissä pesii useita itäisiä lajeja, kuten lapintiainen (*Parus cinctus*), kuukkeli (*Perisoreus infaustus*) ja tilhi (*Bombycilla garrulus*). Taviokuurna (*Pinicola enucleator*), järripeippo (*Fringilla montifringilla*) ja pohjantikka (*Picoides tridactylus*) ovat myös yleisiä. Metsäkanoista yleisimmät ovat metso (*Tetrao urogallus*) ja riekko (*Lagopus lagopus*).

Monen saalistajan, kuten alueella yleisen piekanan (*Buteo lagopus*) esiintyminen riippuu suuresti myyrien määrästä. Myyräkanta vaihtelee sykleittäin, eivätkä piekanat aloita pesintää huonona myyrävuotena. Myös lapinpöllön pesintä riippuu ravintotilanteesta. Vaarantuneiden lajien, kuten maakotkan (*Aquila chrysaetos*) pesiä kartoitetaan ja lajin pesintätilannetta seurataan kunkin maan alueella.

Vuosien varrella eläinlajisto on muuttunut. Esimerkiksi majava (*Castor fiber*) oli tärkeä kauppavarava, joka sittemmin hävisi alueelta kokonaan. Ennen sotia susi (*Canis lupus*) oli alueella yleinen, mutta nykyään vain joitain vaeltelevia yksilöitä tavataan alueella vuosittain.

Paatsjoen–Inarin alueella on elinvoimainen karhukanta. Karhut liikkuvat yli valtiorajojen, ja populaatio onkin kolmen maan yhteinen. Kolmannes Norjan karhuista elää Paatsjoen alueella, jonne myös norjalainen karhututkimus keskittyy.

Erämaan yleisimmät saalistajat ovat kuitenkin kettu (*Vulpes vulpes*), kärppä (*Mustela ereminea*) ja näätä (*Martes martes*). Ahma (*Gulo gulo*) on suojelutoimenpiteistä huolimatta nykyään harvinaisen. Susia (*Canis lupus*) ja ilveksiä (*Lynx lynx*) tavataan harvoin. Minkki kotiutui hyvin Paatsjokilaaksoon, mutta erämaassa sitä tavataan harvemmin. Eteläisemmistä lajeista myös supikoirista tehdään harvakseltaan havaintoja.

Poronhoito on yksi alueen pääelinkeinoista. Koko erämaa on porojen laidunalueita. Talvisin arviolta 6000 poroa (*Rangifer tarandus*) laiduntaa Paatsjoki–Inari-alueen Suomen ja Norjan puoleisissa metsissä. Laidunalueet vaihtelevat vuodenaikojen ja ravintotilanteen mukaan. Valtioiden rajalla aita estää porojen liikkumisen. Pasvik Zapovednikin alueella porojen laidunnus ei ole sallittua, ja

silloin tällöin paremman jäkälän toivossa rajan ylittävät porot ajetaan nopeasti takaisin Norjan puolelle. Myös Paatsjoen-Inarin hirvikanta (*Alces alces*) on melkoisen suuri.

3.1.4 Vesistöalue

Paatsjoki muodostaa valuma-alueineen valtavan vesistöalueen. Suurin osa Vätsärin erämaa-alueen vesistä laskee Inarijärveen ja päättyy lopulta Paatsjoen kautta Jäämereen. Matkaa Inarijärveen laskevan Ivalojoen latvoilta Norjan Bøksfjordiin kertyy jopa 380 kilometriä. Paatsjoki on 147 km pituinen ja korkeusvaihtelu on jopa 119 metriä.

Kalastusta harjoitetaan niin virkistysmielessä kuin ammattimaisestikin. Inarijärven tärkein saalislaji on nykyisin siika (*Coregonus* sp), vaikka muikkuakin (*Coregonus albula*) pyydetään yhä paljon. Aikoinaan Inarijärveen vahingossa kotiutunut muikku runsastui niin, että sitä pyydettiin trooleilla. Troolaus kävi sittemmin kannattamattomaksi. Siikaa kalastetaan paljon myös Paatsjoella, mutta myös haukia (*Esox lucius*) ja ahvenia (*Perca fluviatilis*) nousee joesta runsaasti. Taimen (*Salmo trutta*) on pienten jokien ja purojen arvostettu saalis.

3.1.5 Nikkeliteollisuuden ja säännöstelyn vaikutukset

Paatsjoki soveltuu hyvin energiantuotantoon. Kolosjoelle perustettu nikkelisulatto tarvitsi runsaasti energiaa, minkä vuoksi Jäniskoski valjastettiin jo 1942. Tämän ensimmäisen vesivoimalan saksalaiset räjäyttivät vetäytyessään Petsamosta 1944. Sotien jälkeen vesistöä alettiin rakentaa uudelleen ja sittemmin kaikkiaan seitsemän voimalaa, viisi venäläistä ja kaksi norjalaista, on noussut Paatsjoelle.

Säännöstely on vaikuttanut eläinlajistoon monin tavoin. Voimalaitokset estävät kalojen liikkumista, mikä on aiheuttanut paikallisten populaatioiden muodostumisen laitosten välisiin osiin. Muutokset virtausolosuhteissa ovat muokanneet kalalajistoa. Voimakkaasti virtaavassa vedessä viihtyvät taimen (*Salmo trutta*) ja harjus (*Thymallus thymallus*) ovat kärsineet muutoksesta, kun taas hauki, ahven ja siika ovat siitä hyötäneet. (Inari-Pasvik 1996.) Viimeaikaiset tutkimukset ovat antaneet viitteitä vedenpinnankorkeuden vaikutuksesta haukien kutuun. Veden pinnan laskiessa joillain kutualueilla mätimunat kuivuvat. (Paul Eric Aspholm, suullinen tiedonanto.)

Kevättulvia ei enää esiinny, ja rantojen niityt ovat vaarantuneet patoamisen ja maansiirtojen seurauksena. Rantaniittyjen hävitessä myös niille tyypilliset kasvilajit, kuten laaksoarho (*Moehringia lateriflora*), harvinaistuvat alueella.

Säännöstely muutti myös Inarijärven vedenpinnan vaihtelun luontaisen rytmin. Vesi nostetaan nyt korkeimmilleen syksyllä ja sen pintaa lasketaan talven aikana niin, että vedenpinta on alimmillaan jäiden alkaessa sulaa. Veden laskun myötä pohjaan kiinni painuneet jäät ovat tuhonneet matalikkojen pohjakasvillisuutta ja -eläimistöä, haitaten mm. syksyllä kutevien kalojen lisääntymistä. Säännöstelyn seurauksena ylin vedenkorkeus nousi noin puoli metriä.

Inarijärven kaloihin säännöstely vaikutti niin voimakkaasti, että uusia istutuksia päätettiin tehdä, ja järvi sai uusia kalalajeja, kun järvilohi (*Salmo salar lacustris*), harmaanieriä (*Salvelinus namaycush*), planktonsiika (*Coregonus muksun*) ja muikku (*Coregonus albula*) kotiutuivat sinne. Myös muut eläinlajit ovat kärsineet muutoksista. Esimerkiksi saukkoa (*Lutra lutra*) ei ole tavattu enää vuosiin.

Ympäristön muutokset heijastuvat myös lintulajistoon. Esimerkiksi koskikaraa (*Cinclus cinclus*) näkee alueella enää harvoin. Inarijärven säännöstely on oletettavasti vaikeuttanut esimerkiksi kukan (*Gavia arctica*) pesintää, sillä veden noustessa loppukesällä pesät jäävät veden peittoon.

Myös teollisuuden päästöt ovat aiheuttaneet ongelmia sekä vesi- että maaympäristössä. Venäjällä ympäristövaikutukset ovat olleet mittavia. Idästä puhaltava tuuli on aiheuttanut saasteiden lisääntymisen myös muualla Paatsjoen lähiympäristössä ja Inarissa. Aikaisempien saastetutkimusten mukaan laskeumat ovat vaikuttaneet esimerkiksi jäkäliin ja mäntyjen neulastuotantoon ja juuristoon. Vaikka päästöt ovatkin nykyisellään vähäisempiä kuin 1980-luvulla, mitataan Nikkelin alueella yhä kriittiset arvot ylittäviä rikkidioksidipitoisuuksia. Svanvikin raskasmetallipitoisuudet ovat huomattavasti korkeammalla kuin Norjan muissa osissa tai Venäjällä.

3.2 Kulttuuriperintö

3.2.1 Alueen asukkaat

Suomalaiset, norjalaiset ja venäläiset

Jo esihistorialliselta ajalta lähtien Paatsjoen ja Inarin alue on ollut eri kulttuurien ja kansojen kohtaamispaikka. Vuosituhansien kuluessa alueesta on muodostunut monikulttuurinen. Alkuperäisasukkaita ovat epäilemättä olleet kolttaja inarinsaamelaiset. Ennen keskiaikaa suomalaiset, norjalaiset ja venäläiset kävivät vilkasta vaihtokauppaa pohjoisen saamelaisväestön kanssa. Aluksi kauppamiehillä oli oikeus kerätä veroja saamelaisilta, mutta vähitellen veronkanto järjestettiin keskitetymmin valtiotasolla Tanska-Norjan, Ruotsi-Suomen ja Venäjän taholta. 1600-luvulta lähtien valtiot laativat lakeja ja asetuksia edistääkseen talonpoikaisasutuksen leviämistä pohjoiseen. Vähitellen talonpoikaisasutus levisi etelästä käsin saamelaisalueelle, ja hiljalleen saamelaisten ja tulokkaiden välisen asutuksen raja katosi. Nykyään Paatsjoki-Inari-alueella asuu vähemmän saamelaisia kuin kolmen valtion valtaväestöä. Norjan Paatsjokilaaksossa ja Varanginvuonolla asuu myös huomattava määrä juuriltaan suomalaista väestöä, joiden esi-isät muuttivat 1850-70-luvuilla alueelle paremman elämän perässä.

Saamelaiset

Saamelaisia asuu Paatsjoen-Inarin alueella kaikissa kolmessa maassa, Suomessa, Norjassa ja Venäjällä. Saamelaisilla on Suomessa ja Norjassa alkuperäiskansan status. Molemmissa maissa on säädetty laki saamelaisten itsehallintoelimestä, saamelaiskäräjistä (Sámediggi), joka vastaa saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon toteuttamisesta (Suomessa Laki Saamelaiskäräjistä 974/1995, Norjassa Laki Saamelaiskäräjistä 1989).

Inarinsaamelaiset ovat ainoa saamelaisryhmä, joka on koko historiallisen ajan asunut yhden valtion ja yhden kunnan sisällä, Inarijärven ympäristössä. Muut saamelaisryhmät ja suomalaiset ovat saapuneet Inarin kunnan alueelle huomattavasti myöhemmin. Historia- ja muistitiedon mukaan sekä paikannimien perusteella inarinsaamelaisten alkuperäinen asuinalue on voinut olla laajempikin.

Kolttasaamelaisten perinteinen asuinalue Kuolan niemimaalla on ulottunut Näätämöstä Petsamoon ja Tuuloman Lappiin. Historian saatossa valtioiden väliset rajanvedot ovat vaikeuttaneet kolttien elämäntapaa, ja suurin muutos tapahtuikin toisen maailmansodan seurauksena, kun Suomi menetti Petsamon alueen. Tällöin kolttasaamelaiset menettivät perinteiset sukualueensa Petsamos-

sa, ja heitä asutettiin vuonna 1949 Suomen valtion tuella Sevettijärven ja Nellimin kyliin. Suomessa suurin osa ortodoksista uskontoa tunnustavista kolttasaamelaisista asuu ns. kolttaluodella, Inarin kunnan itäosissa. Venäjällä kolttia on siirretty asumaan Luujärven (Lovozero) seudulle. Norjassa kolttia asuu Näättämön ja Paatsjoen ympäristössä, mutta suurin osa heistä on sulautunut jo valtaväestöön.

Pohjoissaamelaiset, joita kutsutaan myös poro- tai tunturisaamelaisiksi, ovat eläneet paimentolaiselämää seuraten vaeltavia porolaumoja. Porotalous levisi Lappiin viimeistään 1600-luvulla. Etelä-Varangin porosaamelaisilla oli talvilaidunalueet Inarjärven pohjoispuolella, ja vuoden 1852 rajaus Norjan ja Suomen välillä vaikeutti paimentolaiselämää huomattavasti. Useat porosaamelaiset siirtyivät Suomen puolelle, ja Utsjoen ja Inarin alueen poromäärät moninkertaistuivat.

3.2.2 Elinkeinot

Inarin ja Paatsjoen ensimmäisten asukkaiden ainoat keinot selviytyä pohjoisen kovissa olosuhteissa olivat metsästys, kalastus ja keräily. Metsästäjä-keräilijöiden elämää rytmitti luonnon vuotuiskierto. He tunsivat hyvin luonnossa toistuvat tapahtumat ja löysivät tiensä hyville riista- ja kalapaikoille. Näiden pienten yhteisöjen kulttuuripiirteisiin on vaikuttanut eniten se elinkeino, joka on ollut yhteisön selviytymisen kannalta tärkein.

Poronhoito ja maatalous

Poronhoito on osa pohjoisen napa-alueen kulttuuria, ja sillä on ollut suuri vaikutus alueen alkuperäisiin yhteisöihin. Saamelaisten poronhoito on kehittynyt vuosisatojen kuluessa vähitellen porotaloudeksi. Ihmiset liikkuivat vaeltavien porotokkien mukana, ja porovuosi rytmitti elämää. 1800-luvun alun rajaus huolimatta tokat kulkivat yli valtiorajojen 1950-luvulle saakka, jolloin rajaidat rakennettiin. Aitojen rakentaminen vaikutti voimakkaasti porotalouteen ja jotkin alueet piti jakaa selkeästi kesä- ja talvilaitumiin.

Suomessa Paliskuntain yhdistys on poroelinkeinoon korkein hallitseva elin. Vätsärin erämaa-alue on jaettu neljän paliskunnan kesken: Muddusjärvi, Näättämö, Paatsjoki ja Vätsäri. Norjassa vastaava korkein elin on Porohallinto. Norjan Paatsjoella on vain yksi laidunalue, Paatsjoen porolaidunalue. Venäjän Paatsjoella poroelinkeino katosi vähitellen vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen. Porot koottiin yhteiseen omistukseen kollektiiveihin, minkä vuoksi Paatsjokilaaksossa ei enää ole lainkaan poroja.

Norjan rannikolla lampaat, lehmät ja vuohet tunnettiin jo keskiajalla, jolloin pysyvä norjalaisasutus levisi vuonoihin ja saariin. Venäjän ja Suomen sisäosissa karjatalous ja maanviljely levisivät pohjoiseen uudisasutuksen myötä 1600-luvulla. Nykyään Venäjällä ja Suomessa maataloudesta elää vain muutama Paatsjoen-Inarin alueen asukas. Norjassa Paatsjoen pohjoisosissa on vielä muutamia toimivia maatiloja.

Puu- ja metsäteollisuus

Paatsjoen ja Inarin alueen metsähakkuut alkoivat jo 1600-luvulla, kun Jäämeren rannikolla tarvittiin puuta veneiden ja talojen rakennusaineeksi sekä polttopuiksi. Vätsärin erämaassa villit hakkuut jatkuivat 1800-luvulla, vaikka Metsähallitus perustettiin vuonna 1859 nimenomaan valvomaan ja hoitamaan valtion omistamia metsiä. Tilanne rauhoittui vasta vuonna 1913, kun alueelle palkattiin uusi metsänhoitaja.

Sahateollisuus levisi 1800-luvulla etelästä kohti pohjoisen koskemattomia raaka-ainelähteitä. Venäjällä sahoja perustettiin ensin Jäämeren rannikolle, mutta pian niitä rakennettiin myös sisämaahan jokien varsille. Arkangelin kuvernementissa oli vuonna 1861 kahdeksan sahalaitosta. Vuoteen 1900 mennessä sahojen määrä oli jo 34. Kirkkoniemessä sijaitsevan A/S Sydevarangerin rautakaivoksen avaaminen 1900-luvun alussa lisäsi saha- ja hakkuutoimia alueella.

Laajat metsänhakkuut alkoivat Suomessa 1920-luvulla, kun Metsähallitus myi 2 miljoonaa tukkia norjalais-englantilaiselle Atif-yhtiölle. Yhtiö kuljetti tukit A/S Pasvikin sahalle, joka sijaitsi Paatsjoen Jakobsnesissa. Hakkuut ja uitto työllistivät paljon ihmisiä 1920–1930-luvuilla. 1940-luvulla saksalaiset ja itävaltalaiset sotilaat kaatoivat Petsamon alueen metsiä polttopuiksi. Saksalaisotilaiden ryöstöhakkuut jättivät jälkeensä laajoja puuttomia alueita Paatsjokilaaksoon. Samalla vuosikymmenellä puuta tarvittiin myös Kolosjoen nikkelisulattamon ja -kaivoksen sekä Jäniskosken voimalaitoksen ja säännöstelypadon rakentamiseen. Viimeisen kerran tukkeja uitettiin Inarijärveltä Paatsjoelle vuoden 1945 kesällä.

Vätsärin erämaata koskevat hakkuut määritellään alueen luonnonvarasuunnitelmassa. Erämaa-alueelle ei ole suunniteltu hakkuuta (Sihvo ym. 2006). Norjassa hakkuuta voidaan suorittaa suoje-lualueiden ulkopuolella. Venäjän Petsamon alueella on metsätalousmaita, mutta ne eivät ole käytössä tällä hetkellä eikä niihin ole suunnitteilla hakkuuta lähitulevaisuudessa.

Kaivokset, sulatot ja vesivoimalaitokset

Alkususäyksen varsinaiselle teollistumiselle antoi Kirkkoniemen rautakaivoksen perustaminen 1900-luvun alussa. Kolosjoen sulatto Petsamossa otettiin käyttöön 1940-luvun alussa. Kiihtyvän teollistumisen myötä Paatsjoki valjastettiin sähkön tuotantoon ja laajoja metsäalueita hakattiin Paatsjoen rannoilla ja Vätsärin eteläosissa 1900-luvun alusta aina toiseen maailman sotaan saakka.

Toisen maailman sodan jälkeen vallitsi pysähtyneisyyden ja kylmän sodan aika. Aikakauden ilmapiiristä huolimatta Suomi, Norja ja Venäjä solmivat vuonna 1959 sopimuksen Inarijärven ja Paatsjoen säännöstelystä. Sopimus on voimassa vielä tänäkin päivänä. Paatsjoelle rakennettiin 1900-luvun loppuun mennessä kaikkiaan seitsemän voimalaitosta. Voimalaitokset ovat vaikuttaneet positiivisesti koko alueen talouselämään työllistämällä paikallista väestöä ja turvaamalla sähköntuotannon. Toisaalta säännöstely ja siitä aiheutuva vedenpinnan nousu ovat aiheuttaneet huomattavia ympäristövaikutuksia. Muutokset ovat kohdistuneet esimerkiksi ranta- ja vesikasvillisuuteen, kaloihin ja linnustoon. Lisäksi useat joenvarren asukkaat joutuivat säännöstelyn alettua muuttamaan taloistaan ja arkeologien täytyi evakuoida yksi kolttien hautausmaa nousevan veden alta.

Nykypäivän elinkeinot

Paatsjoen-Inarin alueen elinkeinorakenne on tänä päivänä hyvin monimuotoinen. Suuri osa väestöstä saa toimeentulonsa yksityisen tai yhteiskunnallisen sektorin palveluelinkeinoista, ja usein nämä ovat sidoksissa matkailuun. Alkutuotanto työllistää myös paljon väestöä, sillä alueella on runsaasti poronhoitajia ja vielä jonkin verran maatalouden harjoittajia. Rakennusalan kohteet vaihtelevat alueittain, ja joka maassa on koko ajan kysyntää rakennusalan taitajille. Suomessa sähkö-, vesi- ja kaasutuotanto ja -huolto sekä muu teollisuus työllistää vain muutaman prosentin Inarin kunnan asukkaista, mutta Norjassa ja Venäjällä ne ovat luonnollisesti merkittäviä työllistäjiä.

3.3 Suojelualueita koskevat lait ja säädökset sekä hoito- ja käyttösuunnitelmat

Suojelualueiden käyttöä ja hoitoa ohjaavat useat käytännöt sekä lait, säännöt ja määräykset. Alueiden hoidosta ja lainsäädännöstä on pyritty kokoamaan riittävästi tietoa, koska kolmen maan lainsäädännöt ja suojelutavoitteet eroavat toisistaan. Näin voidaan huomioida alueiden väliset eroavaisuudet ja välttää väärinkäsityksiä. Alueeseen ja yhteistyöhön liittyvät kansainväliset sopimukset on lueteltu liitteessä 4.

3.3.1 Suomi

Vätsärin erämaa-alue

Erämaalain (62/1995) mukaan erämaa-alueiden perustamisen tarkoituksena on alueiden erämaaluonteen suojeleminen, saamelaiskulttuurin ja perinteisten elinkeinojen turvaaminen sekä luonnon monipuolisen käytön turvaaminen.

Erämaalaki estää suuret kehittämishankkeet, jotka aiheuttaisivat merkittäviä muutoksia alueen luontoon. Luonnon perinteistä käyttöä pyritään kuitenkin kehittämään. Erämaalainsäädäntö yksitulkintaisesti kieltää kaivostoiminnan, pysyvien teiden rakentamisen sekä maa-alueiden antamisen tai vuokraamisen muihin tarkoituksiin kuin poronhoitoon, kalastukseen, metsästykseseen, marjastukseen tai sienestykseen. Poikkeusluvan voi myöntää valtioneuvosto. Erämaalain lisäksi useat muut metsästykseseen, kalastukseen, poronhoitoon, maastoliikenteeseen yms. liittyvät lait ja asetukset säätelevät erämaa-alueiden hoitoa ja käyttöä. Esimerkiksi maastoliikennettä ohjaa maastoliikennelaki (1995/1710).

Toinen tavoite, saamelaisen kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen turvaaminen, velvoittaa, että erämaa-alueilla on mahdollista harjoittaa poronhoitoa, metsästystä, kalastusta, marjastusta ja sienestystä. Näitä elinkeinoja ohjataan muilla laeilla (poronhoitolaki 848/1990, metsästyslaki 615/1993 ja kalastuslaki 286/1982).

Kolmannen tavoitteen, luonnon monipuolisen käytön turvaamisen, voidaan tulkita sisältävän pyrkimykset parantaa luonnon virkistyskäytön ja retkeilyn edellytyksiä. Metsät säilytetään luonnontilaisina ja metsätalous on rajoitettua. Metsätaloutta koskevat määräykset esitetään hoito- ja käyttösuunnitelmassa (HKS 2007).

Vätsärin erämaa-alue on osa Suomen Natura 2000 -verkostoa (FI1300204), mikä asettaa erämaa-alueen luonnonsuojelulain (1096/1996) pykälien 65 ja 66 alaiseksi, joissa määrätään, että ympäristövaikutusten arviointi on suoritettava, mikäli hanke tai suunnitelma saattaa heikentää merkittävästi alueen luonnonarvoja. Sama koskee sellaista hanketta tai suunnitelmaa alueen ulkopuolella, jolla todennäköisesti olisi alueelle ulottuvia merkittäviä haitallisia vaikutuksia. Luvan myöntävän tai suunnitelman hyväksyvän viranomaisen on valvottava, että kyseinen arviointi suoritetaan.

Erämaalaki takaa suotuisan suojelun tason säilymisen. Luontodirektiivin (92/43/ETY) artiklassa 6 on määritelty lajien ja luontotyyppien suotuisan suojelun taso. Alueiden hoito ja käyttö pohjautuu erämaalakiin ja alueen hoitosuunnitelmaan. Erämaa-alueen hoidon ja käytön suunnittelusta vastaa Metsähallitus ja suunnitelmat vahvistaa ympäristöministeriö.

Paikallisten asukkaiden ja saamelaisten oikeudet on sisällytetty lakiin Metsähallituksesta (1378/2004). Valtioneuvoston Metsähallituksesta antaman asetuksen (1380/2004) mukaan Metsä-

hallitus voi asettaa saamelaisten kotiseutualueelle yhteistyöryhmiä, joihin kuuluu alueen väestön edustajia. Laki tunnustaa paikallisväestön oikeudet ja myöntää heille lainsäädännön mukaisia erityisoikeuksia. Kolttalaki (253/1995) myöntää kolttsaamelaisille erityisoikeuksia maan käytön suhteen. Kolttien kyläkokouksella ja kolttaneuvostolla on oikeus kommentoida koltta-alueeseen liittyviä kysymyksiä. Laki saamelaiskäräjistä (974/1995) määrää, että viranomaisten on neuvoteltava saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana, ja jotka koskevat saamelaisten kotiseutualuetta.

Vätsärin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma (HKS 2007) ohjaa viranomaisten suunnittelemissa toimenpiteissä, ja siinä on hahmoteltu suositukset alueen hoidolle ja käytölle. Hoito- ja käyttösuunnitelman laatimista varten on järjestetty useita kokouksia, ja se on syntynyt eri sidosryhmien välisen neuvottelun tuloksena. Suunnitelma vahvistettiin ympäristöministeriössä lokakuussa 2007.

Vätsärin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitetyn vyöhykkeistämisen tarkoituksena on yhteensovittaa erämaalain tavoitteet. Vyöhykkeistäminen ei vaikuta paikallisten ihmisten perinteisiin oikeuksiin kuten metsästykseseen ja kalastukseen. Suunnitelmassa esitetään erämaan jakoa neljään eri vyöhykkeeseen. Jako kuvaa tavoitteiden painottumista. Toista ääripäätä edustavat alueet, joilla erämaaluonteen säilyttäminen on keskeistä. Toista ääripäätä edustavilla alueilla erilaisen retkeilyn tukirakenteiden teko on mahdollista, ja tulevaisuudessa ehkä tarpeellistakin. Ensimmäinen vyöhyke muodostaa alueen, jolle kalastus eri muodoissaan ja virkistyskäyttö pääasiassa keskittyy. Käytännössä alue tarkoittaa Inarijärven rantaa noin puolen kilometrin etäisyydellä vesirajasta. Neljäs vyöhyke puolestaan on erämaan syrjäisintä, vaikeimmin saavutettavaa ja luonnontilaisinta osaa. Erämaan ydinosa pyritään säilyttämään erämaisena ja lähes pelkästään luontaiselinten käytössä. Esitys jättää mahdollisuuden kehittää virkistyskäytön, lähinnä retkeilyn, edellytyksiä erämaan ykkös- ja kakkosvyöhykkeellä, eivätkä kolmos- ja nelosvyöhykkeeseen ole ehdottomasti poissuljettuja (HKS 2007.)

Vätsärin erämaa-alueen lähiympäristössä sijaitsevien valtion omistamien alueiden käyttö on määriteltävä alueen hiljakkoin päivitetystä **luonnonvarasuunnitelmassa** (Sihvo ym. 2006). Pääperiaatteena tulevaisuuden suunnitelmissa on nykyisten rakenteiden ja niiden korkean laadun säilyttäminen, sekä uusien investointien suuntaaminen suunnitelmissa ensisijaisiksi määritellyille alueille. Yksi painopistealueista on suunnitteilla oleva Inarin retkeilyalue, joka ulottuu Inarijärven itärannoilla ja Nellimin kylän lähiympäristössä Paatsjoen–Inarin suunnittelualueelle. Myös Sevettijärven kylän lähiympäristö on yksi luontomatkailun painopistealue, ja tulevaisuuden suunnitelmat riippuvat paljolti alueen asukkaiden kiinnostuksesta.

3.3.2 Norja

Kaikki kolme Paatsjoen–Inarin alueen Norjan puoleisessa osassa sijaitsevaa suojelualuetta on perustettu luonnonsuojelulain nojalla. Vaikka yksityiskohtaiset suojelusäännökset ja säännöt eroavat, osa säännöksistä on kaikille alueille yhteisiä. Aluekohtaiset rajoitukset on esitetty seuraavissa alaluvuissa.

Kansallispuiston hoidon ja käytön suunnittelusta vastaa Finnmarkin lääninhallitus, ja hoitosuunnitelman ratifioi Norjan luonnontutkimuslaitos (Directorate for Nature Management). Finnmarkin lääninhallitus on valtion virasto, jonka tehtäviin kuuluvat pääasiassa valtion budjetista rahoitetut valtionhallinnon tehtävät. Valtion luonnontarkastusviraston (State Nature Inspectorate) Kirkkonniemen toimisto vastaa kansallispuiston ja muiden Paatsjoen luonnonsuojelualueiden tarkastuk-

sesta. Tehtävät on määritelty luonnontarkastuslaissa, ja niihin kuuluu tiedotusta, neuvontaa ja käytännön työtä, kuten tiedotusmateriaalin ja suojelualueilla sijaitsevien opastetaulujen ylläpito.

Suojelualueisiin liittyviä sääntöjä on noudatettava, kun tehdään lupapäätöksiä tai muita kansallispuistoa koskevia hallinnollisia päätöksiä. Millään viranomaisella ei ole valtuuksia myöntää lupaa hankkeen toteuttamiselle tai hyväksyä tai ratifioida suunnitelmaa, jos arviointimenettely osoittaa, että hankkeella tai suunnitelmalla olisi merkittäviä haitallisia vaikutuksia tiettyyn suojeltavaan ympäristöarvoon. Alueen hoito ja käyttö on määritelty suojelusääntöjen ja hoitosuunnitelman perusteella.

Jokamiehenoikeus antaa jokaiselle ihmiselle oikeuden kulkea vapaasti maaseudulla ilman, että siihen tarvitaan lupaa, jos muun lainsäädännön rajoitukset eivät ole voimassa.

Kalastus on sallittua koko alueella lohikaloja ja sisävesikaloja koskevan lain mukaisesti. Ulkomaalaisiin sovelletaan erikoissääntöjä: ulkomaalaiset eivät saa kalastaa Paatsjoen pääjoella. Ulkomaalaiset voivat kalastaa sivujoilla ja järvillä vyöhykkeellä, joka ulottuu korkeintaan viiden kilometrin päähän yleisistä teistä. Paikallisille luontomatkailuyrityksille voidaan antaa lupa järjestää kalastusretkiä viiden kilometrin vyöhykkeen ulkopuolelle. Verkkokalastus on sallittua ainoastaan Finnmarkin läänin asukkaille.

Metsästys on kiellettyä Paatsjoen luonnonpuistossa (lukuun ottamatta hirvenmetsästystä) ja osassa Ylä-Paatsjoen kansallispuistoa. Muualla metsästys on sallittua luontolain mukaisesti.

Suojelualueiden hoitoon liittyy myös muita lakeja, jotka koskevat muun muassa poronhoitoa, saasteita ja muinaisjäänöksiä.

3.3.2.1 Ylä-Paatsjoen kansallispuisto

Luonnonsuojelulain mukaan kansallispuiston perustamisen päätarkoitus on suojella koskemattonta luontoa nykyisiä ja tulevia sukupolvia varten. Hallitus on toistuvasti korostanut, että kansallispuistojen perustamiseen vaikuttaa myös se, että niiden tehtävänä on taata kansalaisille mahdollisuus luonnossa virkistäytymiseen ja vapaa-ajan viettoon koskemattomassa, kauniissa luonnossa. Suojelun tarkoitus on usein moninaista: tieteellistä, esteettistä ja virkistystoimintaan liittyvää. Lisäksi kansallispuistojen on sijaittava valtion omistamalla maa-alueella. Kansallispuistot erottuvat kokonsa perusteella, ja ne yleensä muodostuvat koskemattomasta erämaasta, jossa ei ole suuria teknisiä häiriötekijöitä. Luonnonsuojelulaki edellyttää, että maisemaa kasveineen, eläimineen ja muinaisjäänöksineen tulee suojella kehittämiseltä, rakentamiselta, saasteilta ja muilta häiriöiltä. Esimerkiksi hakkuut, istuttaminen, tienrakennus, moottoriajoneuvolla liikkuminen sekä mökkien ja venevajojen rakentaminen on yleensä tiukasti säänneltyä. Karjan ja porojen laiduntaminen, yksinkertainen ulkoilmaelämä, metsästys ja kalastus sekä marjastaminen ja sienestäminen ovat toimintoja, joita ei yleensä ole rajoitettu kansallispuistoissa. Myöskään rakennusten käyttöä ja ylläpitoa ei ole rajoitettu. Kansallispuiston suojelu ei vaikuta suurten petoeläinten hoitoon.

Ylä-Paatsjoen kansallispuiston erityistarkoitus on: ”...suojella laajaa havumetsäaluetta, joka on säilynyt mittavilta teknisiltä muutoksilta; suojella metsäekosysteemiä, jossa esiintyy erityistä biologista monimuotoisuutta; varjella luontotyyppien levinneisyyttä alueella ja suojella maisemamuodostelmia, tunnusomaisia geologisia muodostumia ja muinaisjäänöksiä. Kansallispuiston luonnonvarat ovat tärkeitä saamelaiselle kulttuurille ja elinkeinolle. Aluetta voidaan käyttää poronhoitoon, luontokokemuksien saamiseen ja perinteiseen, yksinkertaiseen ulkoilmaelämään, joka ei edellytä mittavia teknisiä valmisteluja.”

Suojelusäännöt on selvitetty laajemmin ja konkreettisemmin **Ylä-Paatsjoen kansallispuiston ja Ylä-Paatsjoen maisemansuojelun alueen hoitosuunnitelmassa** (valmisteilla).

Lääninhallitus laatii hoito- ja käyttösuunnitelman yhdessä paikallisten käyttäjien ja sidosryhmien kanssa. Neuvoa-antava komitea on asetettu, ja siinä on edustajia Etelä-Varangin kunnasta, alueen poronhoitajista, matkailujärjestöistä ja muista sidosryhmistä. Neuvoa-antava komitea on avustanut lääninhallitusta hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisessa useiden kokousten yhteydessä. Suunnitelman tarkoitus on parantaa käyttäjien tietoutta suojelun alueiden hoitamisesta. Pääasiallinen tarkoitus on säilyttää luontoarvot tulevaisuutta varten suojeluperiaatteiden mukaisesti. Sen vuoksi hoidon on pohjaututtava pitkän aikavälin ohjeisiin, jotta suojelun alueet säilyvät parhaalla mahdollisella tavalla tuleville sukupolville. Suurin haaste on ylläpitää hoitoa ja käyttöä siten, että luonnonarvot säilyvät ja samaan aikaan mahdollistaa suojelusääntöjen puitteissa poronhoidon, metsästyksen ja kalastuksen, ulkoilun ja luontomatkailun edellytykset alueella.

Jotta kaikkein herkimmät alueet säästyisivät liikkumisen vaikutuksilta, hoitosuunnitelman tärkein kysymys koskee liikkumisen ohjaamista alueille, jotka on suunniteltu vierailijoita varten, ja joille on rakennettu esimerkiksi pitkospuita, opastekylttejä ja autiotupia.

Ylä-Paatsjoen kansallispuistossa voi patikoida, hiihtää, soutaa ja meloa. Järjestettyä matkailutoimintaa ja järjestettyjä telttaretkiä varten on haettava lupa.

Marjojen, sienten ja kukkien poimiminen on sallittua lukuun ottamatta suojeltuja lajeja. Jokamiehenoikeuksien mukaan on mahdollista pysähtyä lepäämään, uimaan ja ottamaan aurinkoa. Lyhytaikainen telttailu on sallittua, mikäli se ei aiheuta häiriötä. Kaatuneiden puiden ja pudonneiden ja kuivien oksien käyttö tulentekeä varten on sallittua, lukuun ottamatta kuivia männynoksia.

3.3.2.2 Ylä-Paatsjoen maisemansuojelun alue

Luonnonsuojelun lain mukaan maisemansuojelun alueiden perustamisen päätarkoitus on suojella erityislaatuista tai kaunista luontoa tai kulttuurimaisemaa. Rajoituksia on vähemmän kuin muilla suojelun alueilla. Maisemansuojelun alueella ovat kiellettyjä sellaiset toiminnat tai toimet, joilla saattaa olla huomattavia vaikutuksia tai jotka aiheuttavat muutoksia luontoon tai maiseman ominaisuuksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi tienrakennus, puulajien koostumuksen muuttaminen tai mökkien rakentaminen. Perinteinen maatalous voi jatkua. Maisemaan mittavasti vaikuttavat toiminnot, kuten avohakkuut ja puiden istuttaminen, ovat kuitenkin kiellettyjä. Kalastukseen, metsästyksen, poronhoitoon, ulkoiluun, saasteisiin ja muinaisjäänneksiin liittyviä lakeja sovelletaan maisemansuojelun alueiden hoidossa.

Ylä-Paatsjoen maisemansuojelun alueen erityistarkoitus on: ”...suojella erityislaatuista luonnonmaisemaa ja kulttuurimaisemaa, joka on biodiversiteetiltään rikas, varjella useiden luontotyyppien levinneisyyttä alueella ja suojella maisemamuodostelmia ja tunnusomaisia geologisia muodostumia. Kansallispuiston luonnonvarat ovat tärkeitä saamelaiselle kulttuurille ja elinkeinolle. Aluetta voidaan käyttää poronhoitoon, luontokokemusten saamiseen ja perinteiseen, yksinkertaiseen ulkoilmaelämään, joka ei edellytä mittavia teknisiä valmisteluja.”

Finnmarkin lääninhallitus on vastuussa maisemansuojelun alueiden hoidon ja käytön suunnittelusta, ja hoitosuunnitelman ratifioi Nprjan luonnontutkimuslaitos (Directorate for nature management).

Maisemansuojelualan suojelusäännöt on selvitetty laajemmin ja konkreettisemmin **Ylä-Paatsjoen kansallispuiston ja Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualan hoitosuunnitelmassa** (valmisteilla).

Hakkuita voidaan suorittaa Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualueella metsänhoitolain nykyisten suojelumääräysten mukaisesti. Kaikki hakkuut on hyväksyttävä etukäteen paikallisilla metsänhoitoviranomaisilla ja hoidosta ja käytöstä vastaavilla viranomaisilla. Moottoriajoneuvojen käyttöä on säännelty laissa, joka koskee moottoriajoneuvolla liikkumista syrjäisillä seuduilla ja vesiväylillä. Tämän lain mukaan moottoriajoneuvolla liikkuminen rakennettujen teiden ulkopuolella on pääsääntöisesti kiellettyä. Moottorikelkoilla ajaminen yleisillä moottorikelkkareiteillä ja välttämätön moottorikelkkojen käyttö poronhoidon yhteydessä on sallittua.

Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualueella voi kävellä, hiihtää, soutaa ja meloa sekä ratsastaa ja pyöräillä yleisillä teillä. Järjestettyjä telttaretkiä tai muuta matkailutoimintaa varten on haettava lupa.

Marjojen, sienten ja kukkien poimiminen on, suojeltuja lajeja lukuun ottamatta, sallittua. Jokamiehen oikeuksien mukaan on sallittua pysähtyä lepäämään, uimaan ja ottamaan aurinkoa. Lyhytaikainen telttailu on sallittua, mikäli se ei aiheuta häiriötä. Kaatuneiden puiden ja pudonneiden ja kuivien oksien käyttö tulentekeä varten on sallittua, lukuun ottamatta kuivia männynoksia.

3.3.2.3 Paatsjoen luonnonpuisto

Luonnonpuistot ovat luonnonsuojelulain mukaan tiukimmin suojeltuja alueita. Norjassa luonnonpuistojen perustamisen tarkoitus on suojella tiettyjä tunnusomaisia luontotyyppisiä, jotka ovat koskemattomia tai lähes koskemattomia, ja alueita, jotka ovat tärkeitä kasvatuksellisia ja tieteellisiä selvityksiä varten. Jotkut luonnonpuistot, kuten metsänsuojelualueet, soidensuojelualueet ja lintujensuojelualueet, keskittyvät jonkin erityisen luontotyypin suojeluun. Luonnonpuistojen määräykset on räätälöity konkreettisten, kuvailtujen ympäristöarvojen suojelemiseksi. Kalastukseen, metsästyksen, poronhoitoon, ulkoiluun, saasteisiin ja muinaisjäänneksiin liittyviä lakeja sovelletaan Paatsjoen luonnonpuiston hoidossa.

Paatsjoen luonnonpuiston erityistarkoitus on suojella:

- Kosteikkoa, joka on erittäin tärkeä lisääntymis- ja levähtämisalue monille sorsille, hanhille, kahlaajalinnuille ja laulujoutsenille.
- Paatsjoen osia, joissa alkuperäinen joenuoma on koskematon.
- Vanhaa seutua, jossa on runsaasti kulttuuri- ja luonnonhistoriallisia kohteita ja jolla on tieteellistä ja kasvatuksellista merkitystä. Lisäksi kehitetään luonnonsuojeluyhteistyötä Venäjän kanssa.

Finnmarkin lääninhallitus vastaa luonnonpuiston hoidon ja käytön suunnittelusta. Luonnonpuiston hoito- ja käyttösuunnitelmaa ei ole laadittu.

Jotta liikkumiselta välttyttäisiin kaikista herkimmillä alueilla, suunnittelun tärkein seikka koskee liikkumisen ohjaamista vierailijoita varten suunnitelluille alueille, joille on rakennettu esimerkiksi teitä, pitkospuita, opastekylttejä ja autiotupia.

Paatsjoen luonnonpuistossa voi retkeillä, hiihtää, soutaa ja meloa. Järjestettyjä telttaretkiä tai muuta toimintaa varten on haettava lupa. Marjojen, sienten ja kukkien poimiminen on, suojeltuja lajeja lukuun ottamatta, sallittua. Jokamiehen oikeuksien mukaan on mahdollista pysähtyä lepäämään,

uimaan ja ottamaan aurinkoa. Leiriytyminen ja teltojen pystyttäminen ei ole sallittua. Lähiympäristössä sijaitsevien kaatuneiden puiden ja pudonneiden ja kuivien oksien käyttö tulentekoa varten on sallittua. Moottoriajoneuvolla liikkuminen on sallittua vain teillä.

3.3.3 Venäjä

Venäjän federaation laitos Pasvik Zapovednik on luonnonsuojelu-, tutkimus-, ympäristö- ja valistusinstituutti, jonka tarkoitus on suojella ja tutkia luonnollisia prosesseja ja luonnonilmiöitä, geneetiikkaa sekä kasviston ja eläimistön monimuotoisuutta, yksittäisiä lajeja ja tyyppillisiä ja ainutlaatuisia ekologisia järjestelmiä. Kaikki ihmisen toiminnot, kuten metsästys, kalastus, tienrakennus ja geologiset työt, ovat kiellettyjä. Alueella vierailu on luonnonpuiston henkilökunnalle tai tieteellisille asiantuntijoille sallittua tutkimustarkoituksessa. Luonnonpuiston toimintaa ohjaa Venäjän federaation perustuslaki sekä liittovaltion lait, asetukset ja määräykset, jotka Venäjän federaation hallitus on asettanut.

Pasvik Zapovednikin perustamisasiakirjoja ovat:

- Venäjän federaation hallituksen määräys – No493 16.07.1992;
- Murmanskin alueen paikallishallinnon määräys – No238 29.04.1992;
- Venäjän federaation ympäristönsuojelun ja luonnonvarojen ministeriön määräys – No202 08.09.1992;

Pääasiakirjoja ovat:

- Venäjän federaation laki ympäristönsuojelusta – No07-FL 10.01.2002;
- Venäjän federaation laki erityisistä suojelualueista – No33-FL 14.03.1995;
- Venäjän federaation metsänhoitolaki No 200-FL 04.12.2006.

Pääasiakirja, **Pasvik Zapovednikin määräykset**, toimii hallinnon ja suunnittelun pohjana. Näiden määräysten mukaan luonnonhoitajien ja vierailijoiden on otettava huomioon, että luonnonpuistossa on sitouduttu (otteita):

- luontoalueiden suojeluun, jotta säilytetään niiden biodiversiteetti, ja suojeltujen luontokokonaisuuksien ja -kohteiden säilyttämiseen niiden luonnonmukaisessa tilassa;
- tutkimuksen järjestämiseen ja toteuttamiseen, mukaan lukien Luonnon aikakirjan (Chronicle of Nature) kirjoittamiseen;
- ekologiseen seurantaan;
- ympäristövalistukseen;
- ottamaan osaa valtion ympäristöasiantuntemukseen projekteissa, kotitalouksien suunnitelmissa ja muissa hankkeissa;
- tutkijoiden ja ympäristönsuojelijoiden kouluttamiseen;

- rationaalisten luonnonhoitomenetelmien (ei ympäristövaikutusta ja luonnonvarojen kuluttamista) testaamiseen ja toistamiseen luonnonpuiston tehtävissä;

- kansainvälisen yhteistyön edistämiseen luonnonsuojelun, ympäristötieteiden ja rationaalisen luonnonhoidon aloilla.

Maa ja vesi, kasvisto ja eläimistö on annettu luonnonpuistolle jatkuvaa (rajoittamatonta) käyttöä varten liittovaltion lakien puitteissa. Näiden oikeuksien heikentäminen tai riistäminen on kiellettyä.

Kaikki toiminta, joka on ristiriidassa luonnonpuiston tavoitteiden ja luonnonsuojelumääräysten kanssa, on kiellettyä alueella, kuten:

- Toiminta, joka muuttaa maaperän hydrologista tilaa;

- Kaivostyöt tai niihin liittyvät tutkimukset, maansiirtotyöt, malminetsintä ja kallion paljastaminen;

- Puunhakkuu, paitsi jos siitä on säädetty määräyksessä; tärpätin, mahlan ja lääkeyrttien hankkiminen sekä metsänhoito, paitsi jos nykyisissä säännöksissä on muuten määrätty;

- Heinäkorjuu, laiduntaminen, mehiläishoito, luonnonvaraisten hedelmien, sienten, pähkinöiden, siementen ja kukkien kerääminen ja kasviston muunlainen käyttö, paitsi jos nykyisissä säännöksissä on muuten määrätty;

- Maatilojen, laitosten, liiketilojen, teiden, ylikulkusiltojen, voimajohtojen ja muiden liikenneyhteyksien järjestäminen ja rakentaminen, paitsi jos ne ovat tarpeellisia luonnonpuiston toiminnalle; yleiskaavassa säädettyjen kohteiden rakennusluvut myönnetään Venäjän federaation paikallishallintoa ja Venäjän federaation asemakaavaa koskevien lakien perusteella;

- Kaupallinen tai ei-kaupallinen metsästys ja kalastus tai urheilumetsästys ja -kalastus ja muu eläimistön käyttö, lukuun ottamatta tapauksia, joista on säädetty nykyisissä määräyksissä;

- Yritysten ja kotitalouksien saasteet;

- Kotieläinten kuljetus;

- Luvaton oleskelu, retkeily ja ajaminen yleisten teiden ja vesiväylien ulkopuolella;

- Eläintieteellisten, kasvitieteellisten, mineralogisten ja muiden keruiden järjestäminen,

paitsi jos niistä on säädetty luonnonpuiston tutkimussuunnitelmassa;

- Lentäminen alueen yli matalalla (alle 2 000 metrissä) ja luonnonpuiston alueelle tunkeutuminen ilman sen johdolta tai luonnonvarojen ministeriöltä saatua lupaa.

Luonnonpuiston alueella sallitut toiminnot:

- Luonnollisten kokonaisuuksien suojelu, niiden kunnostus, ihmisen luonnollisille kokonaisuuksille ja niiden osille aiheuttamien muutosten estäminen;

- Sanitaatio- ja paloturvallisuusjärjestelyjä voidaan tehdä ihmisiä, eläimiä ja luonnollisia kokonaisuuksia ja kohteita varten;
- Vaarallisten luonnonilmiöiden estäminen (esim. lumi-, kivi- ja mutavyöryt), jos ne uhkaavat ihmisiä ja asutusalueita;
- Tutkimustyön ja ympäristön seurannan järjestäminen;
- Ympäristövalistus;
- Auditoinnit.

Henkilöt, jotka eivät kuulu luonnonpuiston henkilökuntaan tai ole luonnonpuistosta vastaavan viraston virkamiehiä, voivat oleskella luonnonpuiston alueella, jos heillä on viraston tai luonnonpuiston johdon myöntämä lupa.

Luonnonpuiston alajaostona valtion luonnonsuojeluvirasto ja sen henkilökunta ovat vastuussa luontokokonaisuuksien ja -kohteiden suojelusta luonnonpuistossa ja suojelualueilla.

Luonnonpuistossa, sen suojellulla alueella tai kansallispuistossa tutkimustyön tarkoitus on tutkia luonnollisia kokonaisuuksia; harjoittaa pitkäkestoista luonnollisten prosessien kehityksen seuranta, jotta voidaan tehdä ympäristöarvioita ja -ennusteita; selvittää luonnonsuojelun tieteellisiä perusteita; suojella biodiversiteettiä ja lajien lisääntymistä sekä käyttää luonnonvaroja järkevästi. Tutkimustyötä tehdään Venäjän ympäristökomitean asettamien valtion luonnonpuistojen tutkimustyötä koskevien säännösten mukaisesti (valtion ympäristökomitean vahvistama 10.04.98 N 205). Tieteellinen apulaisjohtaja (ensimmäinen apulaisjohtaja) vastaa tutkimustyön järjestämisestä ja toteuttamisesta luonnonpuistossa. Hänet valitsee johtaja erityisten suojelualueiden ja -kohteiden viraston, Venäjän luonnonvarojen ministeriön, suostumuksella.

Luonnonpuiston ympäristö- ja valistustoimintaa harjoitetaan valtion luonnonpuistojen ympäristö- ja valistustoiminnan järjestämistä koskevien suositusten mukaisesti. Ne hyväksyi valtion ympäristökomitean puheenjohtaja 3. elokuuta 1999.

3.3.4 Raja-alueiden saavutettavuus

Norjan ja Venäjän rajan voi ylittää ainoastaan Storskogin raja-asemalta. Lupaa rajan ylittämiseen muualta on haettava rajavalvontaviranomaisilta. **Norjan ja Suomen rajan** voi ylittää jalan mistä tahansa, mutta Norjan tullisäännösten vuoksi rajan saa ylittää moottoriajoneuvolla vain rajanylityspaikalta. Lähin raja-asema on Näätamö. **Suomen ja Venäjän rajavyöhykkeelle** on rajoitettu pääsy. Rajavartiostolta on haettava erikoislupaa alueelle pääsyä varten. Virtaniemen raja-asema ei ole avoinna tavallisia rajanylityksiä varten. Lähin rajanylityspaikka sijaitsee Raja-Joosepissa.

Norjan ja Venäjän välisen rajan valvonnasta vastaavat kummankin maan rajavartiostot, joiden on varmistettava, että 29. joulukuuta 1949 laadittua **rajasopimusta** noudatetaan.

Norjan ja Venäjän välinen raja on merkitty vastakkain asetetuilla paaluilla. Maastossa rajapaalut ovat neljän metrin päässä toisistaan, ja raja kulkee paalujen puolivälissä. Jos rajan muodostaa joki, paalut sijaitsevat joenrannoilla ja raja kulkee joen syvimässä uomassa.

Rajajoessa käytettävät veneet tai kulkuneuvot on rekisteröitävä. Rekisteröinnistä vatsaavat Norjan rajavalvontaviranomaiset ja Venäjän valtion tarkastusyksikkö. Alukseen on kiinnitettävä rekisterikilvet. Aluksella voidaan kulkea rajajoessa ainoastaan valoisaan aikaan. Paatsjoen kapeissa kohdissa aluksella on oikeus kulkea pääjokea pitkin esteettä (vaikka raja ei mukaile jokea), sillä ehdolla, että alus vain käy joen Venäjän puoleisella alueella. Kaikissa veneissä ja kulkuneuvoissa on oltava virallinen numero ja maan lippu.

Schengen-sopimus allekirjoitettiin vuonna 1985 Luxemburgin Schengenissä. Sopimus koskee muun muassa passintarkastusten lakkauttamista tiettyjen eurooppalaisten maiden rajoilla. Vuonna 2001 Norja ja Suomi liittyivät mukaan sopimukseen. Schengen-maiden välisen rajan voi yleensä ylittää milloin ja missä tahansa ilman rajavalvontaa.

Schengen-sopimuksen myötä Norjan on tehostettava maansa rajavalvontaa ja -turvallisuutta. Poliisi ja puolustusvoimat ovat saaneet lisäresursseja huolehtiakseen Norjan velvoitteesta. Paatsjoen luonnonpuistoon ja Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualueelle on rakennettu useita rajavartiotupia ja vartioveneiden satamalaitureita. Lisäksi Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualueelle on tehty lukuisia reittejä rajavartioston maastomoottoripyörille.

Venäjän rajavyöhykettä Pasvik Zapovednikin lähiympäristössä laajennettiin vuonna 2007. Pasvik Zapovednik ja sen ympäristö sijaitsevat nyt rajavyöhykkeen sisäpuolella (Venäjän liittovaltion turvallisuuspalvelun (FSB) johtajan määräys No 452, 28.09.2006, vahvistettiin 01.01.2007). Tämä tarkoittaa sitä, että rajavalvontaviranomaiselta on saatava lupa alueelle pääsyä varten. Ulkomaalaisille vierailijoille ei ole tarkkoja sääntöjä.

Alueelle vaadittavaa lupaa on haettava Venäjän liittovaltion turvallisuuspalvelun Murmanskin alueen keskustoimistosta. Hakemuslomakkeessa on mainittava Petsamon piirissä sijaitsevat paikat, joissa kyseinen henkilö haluaa vierailla. Luvan hakemiseen kannattaa pyytää Petsamon piirin matkailuyritysten apua (Boreas, VIS-tour, SLD).

Venäläisten ja ulkomaalaisten tutkijoiden läsnäolosta ja heidän toiminnastaan Pasvik Zapovednikin alueella tai lähialueilla on sovittava Venäjän rajakomissaarin kanssa. Pääsyn sallivat rajavartijat vakiintuneiden menettelytapojen mukaisesti, ja luvat myöntää luonnonpuiston johto. Delegaatioiden ja asiantuntijoiden on ylitettävä raja Storskogin raja-asemalta. Rajavartijat liikkuvat luonnonpuiston henkilökunnan mukana.

Pasvik Zapovednikin vierailuun tarvittavan rajavyöhykeluvan käsittely vie jonkin aikaa. Kaikki tarpeelliset tiedot (passi- ja viisumitiedot) on lähetettävä Pasvik Zapovednikin hallinnolle etukäteen.

3.4 Kulttuuriperintöä koskevat lait ja viranomaiset

3.4.1. Suomi

Museovirasto vaalii Suomen aineellista kulttuuriperintöä tallentamalla, tutkimalla ja jakamalla tietoa. Museovirasto on kulttuuri- ja tutkimuslaitos sekä suojeluviranomainen, joka vastaa muinaisjäännösten, rakennusperinnön, kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön ja kulttuuriomaisuuden suojelusta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa. Museovirasto on opetusministeriön alainen virasto. Metsähallitus hallinnoi valtion maa-alueita, ja myöntää lupia alueiden tutkimiseen.

Kaikki historialliset ja esihistorialliset rakenteet ja asuinpaikat on Suomessa rauhoitettu **muinaismuistolalla** (1963/295). Sen mukaan ”Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoja Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Ilman tämän lain nojalla annettua lupaa on kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen kielletty.” Muinaismuistolaki rauhoittaa automaattisesti ilman eri toimenpiteitä lain piiriin kuuluvat muinaisjäännökset ja kieltää sellaiset toimenpiteet, jotka saattavat olla vaaraksi muinaisjäännöksen säilymiselle. Laki koskee niin esihistoriallisia kuin historiallisiäkin kohteita. Kiinteillä muinaisjäännöksillä ei ole ikärajaa. Nuorimpia suojelun piiriin luettuja kohteita ovat mm. toisen maailmansodan aikaiset puolustuslaitteet. Esihistoriallisen ajan kohteiden suojelusta vastaa Museoviraston arkeologian osasto, historiallisen ajan kohteista Museoviraston rakennushistorian osasto ja vedenalaisista kohteista meriarkeologian yksikkö.

Museovirasto on yhdessä Lapin seutukaavaliiton kanssa julkaissut päivitetyn kirjan **Pohjois-Lapin kiinteät muinaisjäännökset** (2005). Inarin kunnan alueelta tunnetaan 852 arkeologista muinaisjäännöstä ja niistä 450 on luetteloituna kyseisessä kirjassa. Vätsärin erämaa-alueelta tunnetaan vain muutama arkeologinen tai kulttuuriperinnöllinen kohde, sillä aluetta ei ole vielä kattavasti tutkittu. Tunnetut kohteet sijoittuvat Nellimin ja Sevettijärven kylien ympäristöön sekä Inarijärven rannoille.

Kolme Vätsärin erämaa-alueen lähistöllä sijaitsevaa paikallisesti arvokasta perinnebiotooppia mainitaan Metsähallituksen ja Lapin ympäristökeskuksen yhteisjulkaisussa **Lapin perinnemaisemat** (Kalpio & Bergmann 1999). Lisäksi Nellimin kylä ja kolttasaamelaisten asutusalue Nellimjärvellä ovat luetteloitu Suomen Lapin arvokkaimpien perinnemaisemien listalle.

3.4.2. Norja

Valtiollinen kulttuuriperinnön virasto (The Directorate of Cultural Heritage) suojelee Norjan aineellista kulttuuriperintöä. Virasto toimii ympäristöministeriön alaisuudessa, ja paikallistasolla kulttuuriperinnön hallinnoiminen on jaettu kuntien ja saamelaiskäräjien kesken. Saamelaiskäräjät on vastuussa saamelaisen kulttuuriperinnön vaalimisesta.

Kaikkea muinaista rakennusperintöä suojelee Norjassa muinaismuistolaki. Laki kattaa myös ne kulttuuriperintökohteet, jotka ovat vielä löytämättä. Laki kieltää kulttuuriperintökohteiden vahingoittamisen, tuhoamisen, kaivamisen, vaihtamisen, peittämisen ja piilottamisen sekä muun vahingonteon. Laista voidaan myöntää poikkeuslupa mm. rakennushankkeita varten, mutta ennen erivapauden myöntämistä alueella on suoritettava arkeologinen tutkimus, jonka kustannuksista vastaa hankkeen toteuttaja.

3.4.3 Venäjä

Venäjän kansallinen instituutti suojelee Venäjän kulttuuriperintöä. Se kerää, tutkii ja jakaa tietoa Venäjän kulttuuriperinnöstä ja toimii Venäjän federaation kulttuuriministeriön alaisuudessa. Arkeologisten kohteiden, kulttuuriperinnön sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden ympäristöjen ja kulttuuriomaisuuskohteiden suojelu on Venäjällä jaettu kahteen luokkaan, federatiiviseen ja alueelliseen tai kunnalliseen. Molempien luokkien vastuualueet on määritelty alueellisissa ja valtiollisissa laeissa. Valtiolliset ja alueelliset viranomaiset julkaisevat päivitettyä listaa historiallisista, kulttuurisista ja ympäristönsuojelullisista kohteista. Muistomerkkejä ja nähtävyyksiä ei ole luvallista kaivaa, peittää, muuttaa, vahingoittaa tai poistaa, eikä niihin saa kajota fyysisesti ilman luvallista lupaa erityiseltä asiaturvajakomissiolta.

3.5 Kestävä luontomatkailu Paatsjoella ja Inarissa

Matkailu ei ole uusi ilmiö, mutta matkustamisen suosion myötä siitä on tullut maailmanlaajuisesti yhä tärkeämpi elinkeino. Kasvava matkailuala toimii monella tasolla, mikä tekee matkailusta käsitteenä monimutkaisen. Matkailuun liittyvää terminologiaa käsitellään sen vuoksi tässä lyhyesti.

Kansainvälisessä terminologiassa luontomatkailun laaja määritelmä käsittää kaiken luontoon suunnatun matkailun riippumatta sen vaikutuksista ympäristö- ja kulttuuriarvoihin. Luontomatkailu sisältää ympäristöystävälliset kulkumuodot, kuten retkeilyn, pyöräilyn tai melomisen, mutta myös moottoriajoneuvojen käyttöä suositaan yhä enemmän. Linturetket ja elämysmatkat, kuten kiipeily- ja sukellusmatkat, ovat esimerkkejä nykyaikaisesta luontomatkailusta. Suppean määritelmän mukaan luontomatkailu on matkailua, johon liittyy luonnonympäristössä virkistytymisen. Luontomatkailussa yhdistyvät luonnon virkistyskäyttö ja matkailu. (Ympäristöministeriö 2002.) Luontomatkailun käsitteeseen ei välttämättä sisälly ekologisuus, mutta usein näin on.

Kestävän matkailun käsite on johdettu kestävän kehityksen käsitteestä, jossa nykyiset tarpeet täytetään vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia. Matkailun perusta on ekologisesti, taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti kestävä. (Borg 1997).

Kestävä matkailu käsittää kaikki matkailun muodot, kuten luontomatkailun. Varhaisen kestävän luontomatkailun määritelmän laati vuonna 1988 Maailman matkailujärjestö (UNWTO/UNEP 2002). Kestävän luontomatkailun ”visioitiin johtavan kaikkien resurssien hoitoon niin, että taloudelliset, yhteiskunnalliset ja esteettiset tarpeet voidaan täyttää samalla, kun ylläpidetään kulttuurista koskemattomuutta, olennaisia ekologisia prosesseja, biologista monimuotoisuutta ja elämää ylläpitäviä järjestelmiä”.

Myös laajalti käytetyllä termillä ekoturismi viitataan kestäväan, pienimuotoiseen matkailuun. Ympäristönsuojelullista, kulttuurista ja yhteiskunnallista tietoisuutta korostetaan. (Bangs 1992). UNWTO/UNEP (2002) tiivistää ekoturismin seuraavalla tavalla: 1) Kaikki luontomatkailu, jossa matkailijoiden päätarkoitus on luonnon ja perinteisen kulttuurin tarkkailu ja kunnioitus. 2) Se sisältää opetuksellisia ja tulkinnallisia piirteitä. 3) Sitä järjestävät yleensä, mutta ei aina, erikoistuneet ja pienet paikalliset yritykset pienille ryhmille. Myös erikokoiset ulkomaalaiset matkanjärjestäjät toimittavat, harjoittavat ja/tai markkinoivat ekomatkoja yleensä pienille ryhmille. 4) Se minimoi luontoon ja sosiokulttuuriseen ympäristöön kohdistuvia negatiivisia vaikutuksia. 5) Se tukee luontoalueiden suojelua tuottamalla taloudellista hyötyä yhteisöille, järjestöille ja viranomaisille, jotka suojelevat luontoalueita, tarjoamalla vaihtoehtoisia työ- ja tulomahdollisuuksia paikallisille yhteisöille ja lisäämällä luonto- ja kulttuurivaroihin kohdistuvaa tietoisuutta paikallisten ja matkailijoiden keskuudessa.

Tässä suunnitelmassa käytettävä **kestävän luontomatkailun** käsite vastaa kansainvälistä ekoturismien määritelmää, mutta se käsitetään laajemmin, erityisesti virkistyskäyttöä painottaen. Yhteistyökumppanit ovat hyväksyneet kestävän luontomatkailun periaatteet (liite 5), joihin sisältyy kestävän kehityksen ja ekomatkailun piirteitä. Periaatteet sitovat kaikkia yhteistyökumppaneita alueen luontomatkailun suunnittelussa ja toteuttamisessa.

3.5.1 Matkailijat Paatsjoella ja Inarissa

Inarin, Etelä-Varangin ja Petsamon kunnat ovat tehneet matkailun alalla tiivistä yhteistyötä ja toteuttaneet yhteisiä hankkeita. Ortodoksinen polku-hankkeessa (2004–2005) kehitettiin ortodoksinen kulttuuriin liittyviä matkailupalveluita. Hanke vahvisti paikalliskulttuureja ja edisti kulttuurivaihtoa sekä palveluntarjoajien verkostoitumista. Northernmost Europe -hanke (2002–2006) teki tunnetuksi arktista luontomatkailua ja edisti sen kansainvälistä markkinointia. Samalla periaatteella jatkaa Northernmost Europe Networks (2005–2008). Destination Northernmost Europe: Jäämerta kohti -näyttely puolestaan on toteutettu norjalais-suomalaisena yhteistyönä, ja näyttelyä on laajennettu venäläisellä osiolla (2006–2007). Lisäksi matkailijoille ja matkailupalveluiden markkinoijille on tekeillä (2006–2007) DVD-levynä ja Internetissä julkaistava tietopaketti, joka kertoo Pohjoiskalotin ja Luoteis-Venäjän luonnosta ja luonnonilmiöistä. (Inarin kunta 2006.)

Kansallispuistot, retkeilyalueet ja erämaa-alueet ovat yhä merkittävämpiä aineettoman ja aineellisen hyvinvoinnin kannalta. Ne ovat tärkeitä vapaa-ajanviettopaikkoja paikallisille asukkaille ja muualta tuleville matkailijoille. Sekä kotimaisten että ulkomaisten turistien määrä on kasvussa. Esimerkiksi rajanylitykset Suomen ja Norjan rajalla Näätämössä lisääntyvät vuosittain, mikä luo mahdollisuuksia aluetaloudelliselle kehitykselle, mutta luo myös uusia haasteita kestäväyydelle.

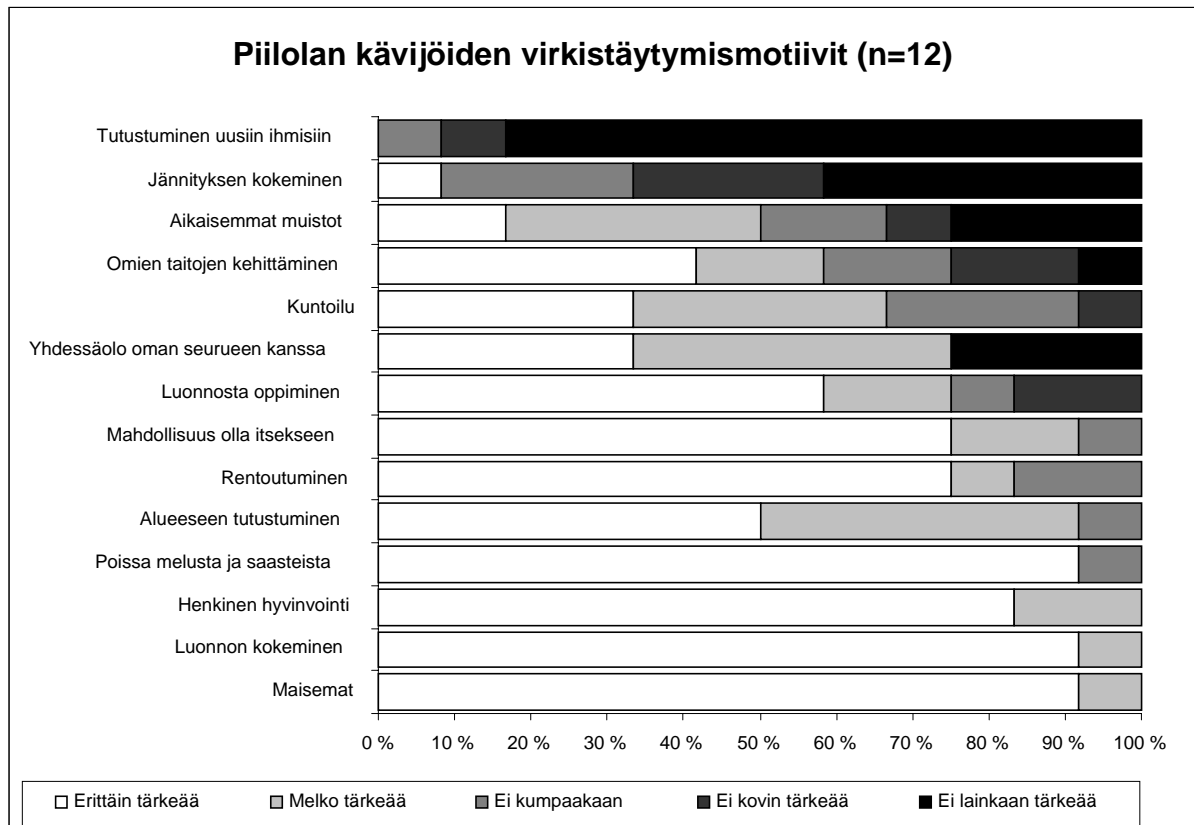
Venäjää pidetään erittäin mielenkiintoisena turistikohdeena, mutta matkustukseen liittyvät muodollisuudet vievät paljon aikaa ja matkustaminen vaatii tarkkaa suunnittelua. Pohjois-Lapin Matkailu Oy onkin esittänyt useaan kertaan toiveen, että rajanylityspaikkoja lisättäisiin. Useita aloitteita on myös tehty suoran tieyhteyden rakentamiseksi Ivalosta Virtaniemen kautta Nikkeliin. Tällöin matkailijoiden pitäisi voida ylittää raja Virtaniemen rajanylityspaikalta. Myös tien rakentamista Nellimistä Nyrudiin on suunniteltu. (Inarin kunta 2006.)

3.5.1.1 Suomi

Metsähallitus toteutti suunnitellulla Inarin retkeilyalueella **kävijäkyselyn** 2006–2007. Kesällä 2006 kyselyyn vastasi yhteensä 581 matkailijaa, joista 29 oli vierailut Vätsärin erämaa-alueella. Alueen tärkein nähtävyys on luonto. Suosituimmat vapaa-ajanviettotavat olivatkin luonnon tarkkailu, kävely- ja vaellusretket, kalastus sekä valokuvaus. Myös alueen historiaan ja kulttuuriin tutustumista pidettiin tärkeänä.

Nellimin kylä ympäristöineen houkuttelee matkailijoita, ja kylän lähiympäristön kohteista saatiin 39 täytettyä kyselylomaketta. Nellimin entisöidyllä uittorännillä vieraili kesän 2006 kävijätilastojen mukaan 3 790 matkailijaa. Myös Kessistä Piilolan autiotuvalle johtava polku osoittautui yllättävän suosituksi. Polkua oli kulkenut 293 vierailijaa. Luku saattaa antaa liioitellun vilkkaan kuvan Vätsärin kävijämäärästä, sillä oletettavasti kävijämäärään lukeutuu myös lyhyitä kalastus- ja metsästysretkiä Kessijärven seudulle sekä paluumatkoja. Polun merkitsemistä ja vaatimattomien retkeilyrakenteiden rakentamista sen varrelle on suunniteltu. Uusi retkeilyreitti jatkuisi näin yhtenäisenä rajan yli Norjan puolelle ja yhdistyisi Ylä-Paatsjoen kansallispuistossa kulkevaan reittiin.

Piilolan autiotuvalla Vätsärin erämaassa kyselyyn vastasi 12 matkailijaa. Suurin osa vastaajista matkusti yksin tai pienessä seurueessa ja yöpyi teltassa tai autiotuvassa. Yleisimmät vapaa-ajanviettotavat olivat vaeltaminen ja telttailu. Vätsärin-kävijöiden virkistysmotiivit esitetään kuvassa 3.

Kuva 3. Piilolassa vierailneiden retkeilijöiden virkistätymismotiivit.

Palvelurakenteiden määrä ja laatu arvioitiin pääosin riittäväksi ja hyväksi, vaikka alueen palvelurakenteet ovat vaatimattomia. Tästä voidaan päätellä, että retkeilijät ovat oma-aloitteisia eivätkä odota löytävänsä kehittyneitä palvelurakenteita. Kaksi vastaajaa toivoi kuitenkin enemmän palvelurakenteita ja yksi vastaaja toivoi reittimerkintöjä.

Kävijäkyselyn lisäksi alueella toteutettiin paikallisille matkailuyrittäjille suunnattu **yrittäjäkysely**. Kysely keskittyi luontomatkailupalveluihin, kestävän luontomatkailun periaatteisiin ja yrittäjien tulevaisuudennäkyymiin. Kyselylomakkeita lähetettiin yhteensä 57, ja kyselyyn vastasi 15 yrittäjää. Lähes puolet vastanneista yrittäjistä työskentelee Vätsärin ja Nellimin alueella, lisäksi suurimmalla osalla on liiketoimintaa Itä-Inarissa.

Yrittäjäkyselyn mukaan lähes puolet (45 %) asiakkaista tulee Suomen ulkopuolelta. Yleisimmät vapaa-ajanviettotavat olivat kalastus, moottorikelkkailu, murtomaahiihto ja räätälöidyt veneilypaikat. Myös retkeily, lumikengillä kävely, poroajelut ja venevuokraus kiinnostivat matkailijoita.

Yrittäjät olivat melko tyytyväisiä palvelurakenteiden määrään. Retkeily- ja hiihtoreittejä pidettiin kuitenkin puutteellisina, ja yli puolet vastaajista toivoi niiden varsille enemmän reittimerkintöjä.

Myös opasteviittoja toivottiin lisää. Palvelurakenteiden laatua pidettiin pääosin hyvänä, mutta erityisryhmien, kuten vanhusten ja liikuntarajoitteisten, tarpeet voitaisiin huomioida paremmin.

Moni vastaaja oli sitä mieltä, että alueen erämaiset piirteet tulisi säilyttää. Toisaalta yrittäjille toivottiin enemmän liiketoimintapaikkoja ja hiihtäjille helppoja maisemareittejä. Nellimin matkailuyrittäjät toivoivat seudulle lisää palvelurakenteita. Moottorikelkkailu on tärkeää suomalaisille matkailuyrittäjille, ja he toivoivatkin enemmän moottorikelkkareittejä.

3.5.1.2 Norja

Kesällä 2006 Finnmarkin lääninhallitus toteutti kävijäkyselyn Ylä-Paatsjoen kansallispuistossa. Kyselyn tarkoituksena oli saada alueesta lisätietoa ja siten hyvät lähtökohdat parantaa alueen palvelurakenteita ja ehkäistä kuluneisuutta. Kyselylomakkeita oli saatavilla Sortbrysttjernin, Rajakosken (Grensefoss) opasteilla sekä Vaggatemin leirintäalueella ja Ylä-Paatsjoen kansallispuiston opastuskeskuksessa.

Kyselyyn vastasi 85 henkilöä, joista 14 % oli Etelä-Varangista, 40 % ulkomailta (Euroopasta, enimmäkseen Saksasta) ja loput muualta Norjasta. Jakauma ei todennäköisesti anna tarkkaa kuvaa matkailijoista, sillä paikallisten matkailijoiden osuuden odotettiin olevan paljon suurempi. Tulokseen vaikutti oletettavasti se, että paikalliset eivät vastanneet kyselyyn yhtä innokkaasti kuin muut. Matkailijat liikkuvat yleensä yksin tai pienissä seurueissa ja tekivät päiväretkiä tai viipyivät alueella yhden yön. Suosituimpia retkeilyreittejä olivat Sortbrysttjernin, Ellenvannin ja Kolmen valtakunnan rajapyökin (Treriksøysa) alueet.

Suurin osa vastaajista tuli kansallispuistoon vaeltamaan tai ihaillemaan luontoa. Vastaajien joukossa oli useita luontokuvaajia ja lintutieteilijöitä. Suurin osa heistä ei ollut havainnut puistossa häiriötekijöitä, häiriköiviä matkailijoita, roskia tai paikkojen ränsistymistä, vaan he olivat puiston oloihin tyytyväisiä. Vastaajilla oli kuitenkin eriäviä mielipiteitä kansallispuiston parannuksista. Monet mainitsivat, että hienointa puistossa on seesteisyys ja olot saattavat muuttua, jos aluetta ”parannetaan”. Toisaalta osa matkailijoista toivoi enemmän merkittyjä vaellusreittejä, majapaikkoja sekä parempia opastauluja ja teitä.

3.5.1.3 Venäjä

Venäjän puolella kävijämäärät ovat hieman lisääntyneet (taulukko 1). Harvat vierailijat ovat kuitenkin päässeet Pasvik Zapovednikin alueelle. Pienet kävijämäärät johtuvat tiukoista rajanylityssäännöistä ja lupien myöntämisen epävarmuudesta.

Taulukko 1. Pasvik Zapovednikin kävijämäärät (lähteenä puiston vuosiraportit 2003–2006).

Vuosi	Ryhmien kokonaisuusmäärä	Kansainvälisten ryhmien määrä	Pasvik Zapovednikin kävijämäärä	Kävijöiden kokonaismäärä*
2003	7	3	215	260
2004	12	3	111	280
2005	15	3	85	200
2006	18	2	130	600

* mukaan lukien Vaarlamanasaarella käyneet

Alueen kehitys perustui useita vuosia luonnonvaroihin ja raskaaseen teollisuuteen, eikä alueen kiehtovuuteen ja rikkaaseen kulttuuriin kiinnitetty huomiota. Samaan aikaan tilanne oli melko erilainen Suomessa ja Norjassa, mutta tästä huolimatta Venäjän matkailupalvelut kasvoivat joka vuosi. Pasvik Zapovednikin perustaminen ja puistohenkilökunnan järjestämä toiminta ovat erinomainen todiste luontomatkailun kiistattomasta kehityksestä. Petsamon piiri sijaitsee tiukasti säännellyn rajavyöhykkeen sisällä, ja alueelle tarvitaan kulkulupa.

3.5.2 Luontomatkailurakenteet

Paatsjoen–Inarin alueella matkalijalle suunnatut palvelurakenteet ovat vaatimattomia. Jokaisen kolmen maan alueella on kuitenkin joitain palvelurakenteita. Lisäksi jokaisessa maassa toimii luontomatkailuyrittäjiä, ja monilla heistä on rajat ylittävää liiketoimintaa. Alueen palvelurakenteet esitetään liitteen 6 kartassa.

3.5.2.1 Suomi

Vätsärin erämaa-alueella matkailijoille suunnattuja palvelurakenteita on niukasti. Paikallisten asukkaiden, kalastajien ja metsästäjien kulkemisen seurauksena muodostuneita polkuja on alueella useita, mutta merkittyjä retkeilyreittejä ei ole. Inarjärven veneilyreitit ulottuvat myös järven Vätsärin erämaa-alueeseen kuuluvaan osaan. Erämaa-alueen pohjoisosassa kulkeva kanoottireitti johtaa Inarjärveltä Sevettijärven kylään. Talvisin erämaa-alueella kulkee kaksi moottorikelkkauraa, jotka kohtaavat Inarjärvellä.

Erämaa-alueella on kolme autiotupaa: Piilola, Suolistaipale ja Pisteri. Lisäksi Rajapään autiotupa on avoinna kesäaikaan. Autiotupien ylläpidosta, polttopuu- ja jätehuollosta, vastaa Metsähallituksen luontopalvelut. Tuvissa on mahdollista yöpyä, mutta pitkäaikainen majoittuminen ei ole sallittua. Kessijärvellä on lisäksi autiotupa, joka sijaitsee yksityismaalla.

Vätsärin pohjoispuolella on merkittyjä retkeilyreittejä. Inarinpolku, reitti Sevettijärveltä Näätämöön, on osa vanhaa saamelaisreittiä ja jatkuu Norjan Karlebotniin saakka. Reitin varrella on kolme vuokratupaa. Näätämöstä kulkee merkitty reitti Pakanajoen (Jankkilan) vuokratuvalle, vanhalle metsänvartijan virkatalolle. Tupaa ympäröivä pihakenttä on paikallisesti arvokas perinnebiotooppi, ja alue on myös kulttuurihistoriallisesti arvokas (Kalpio & Bergmann 1999).

Kolttien perinnetalo Sevettijärvellä on avoinna kesäaikaan. Perinnetalossa myydään kolttasaameilaisten perinteisiä käsitöitä ja muita pikkuesineitä. Tarjolla on myös opastusta ja tietoa retkeilyreiteistä. Kylän vanha ortodoksikirkko entisöitiin vuonna 1991. Kylässä ei ole hotellia, mutta lähitöllä on muutamia lomakylä, joissa voi yöpyä. Kylässä on kauppa–baari, josta saa lämmintä ruokaa ja elintarvikkeita.

Nellimissä on hotelli sekä muita majoitus- ja ohjelmapalveluyrityksiä. Kylässä on myös kauppa–baari, josta saa lämmintä ruokaa ja elintarvikkeita. Nellimin satama on tärkeä Inarjärven veneilijöille.

Nellimin nähtävyyksiä ovat muun muassa kaunis ortodoksikirkko ja entisöity uittoränni, joka esittelee alueen savottahistoriaa. Uittorännille vievän merkityn polun varren opasteet kertovat alueen sotahistoriasta. Jyrkkien kallioiden suojaama Rautaportinlahti linnoitettiin välirauhan aikana Jäämeren suunnan puolustamiseksi

Nellimin kylän lähellä, Lusmassa, on katettu nuotiopaikka. Nellimin eteläpuolella Haapakurun hiihtoladun varrella on kyläyhdistyksen ylläpitämä tulipaikka – samoin Nellimin itäpuolella vanhan uittorännin luona.

Metsähallituksen asiakaspalvelupisteet tarjoavat ajan tasalla olevaa tietoa retkeilyreiteistä, nähtävyyksistä, matkanjärjestäjistä ja majoituspalveluista. Asiakaspalvelupisteistä voi myös tiedustella kalastus-, metsästys- ja moottorikelkkauralupia. Inarissa sijaitseva Saamelaismuseo ja Ylä-Lapin luontokeskus Siida on kulttuuri- ja luontonäyttelyineen sekä kohtaamispaikka että näyttelykeskus.

3.5.2.2 Norja

Svanvikissa, tutkimuslaitos Bioforsk Svanhovdin tiloissa sijaitsevasta kansallispuiston opastuskeskuksesta saa tietoa Paatsjoen kulttuurista, luonnosta, nähtävyyksistä ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksista. Kasvitieteellisessä puutarhassa voi puolestaan ihaila pohjoisen rikkasta kasvilajistoa. Kansallispuiston opastuskeskuksessa voi myös yöpyä ja ruokailla. Svanvikissa on kauppa, joka toimii samalla polttoaineasemana ja kahvilana. Siellä sijaitsee myös maailman pisin kammi, saamelainen turvemaja, joka rekonstruoitiin vuonna 1922. Se toimii nykyään rajahistoriallisena museona, jota ylläpitää rajavartiolaitos. Svanvikin maamerkki on vuonna 1932 rakennettu kappeli. Skogfossissa on ravintola ja kauppa, jonka yhteydessä myydään myös polttoaineta.

Svanvikin eteläpuolella sijaitsee entinen sotilaallinen tähystystorni ”96 Høyden”, josta näkee kauas Venäjän puolelle. Tornissa toimii kesäkuusta elokuuhun pieni kahvila.

Paatsjoen varrella on kaksi lintutornia, toinen sijaitsee Skrøytnesissa, toinen Gjøkbuktassa. Strandin lähellä voi vieraila oikeassa karhunpesässä.

Ylä-Paatsjoen kansallispuistoon pääsee helposti Sortbrysttjerniin vievää soratietä pitkin. Sortbrysttjernissä on pysäköintialue, nuotiopaikka, opastaulu ja ulkokäymälä. Pysäköintialueelta lähtee opastettu reitti Ellenkoian autiotuvalle, jossa voi yöpyä. Reitti jatkuu Norjan ja Suomen rajalla olevalle Piilolan portille. Lähellä Suomen rajaa on Piilolan autiotupa, jossa voi yöpyä.

Kansallispuistoon pääsee myös Grensefossiin vievää soratietä pitkin. Tie kulkee Ylä-Paatsjoen maisemansuojelun alueen läpi. Myös Grensefossissa on nuotiopaikka, opastaulu ja ulkokäymälä. Muotkavaaran kolmen valtakunnan rajapyykille (Treriksrøysa) pääsee seuraamalla viiden kilometrin mittaista merkittävää reittiä, joka on rajavartioston merkitsemä, mutta vapaasti käytettävissä. Talvella maisemansuojelun alueen halki kulkee moottorikelkkareitti aina rajapyykille saakka.

Ylä-Paatsjoen alueella on kaksi museota, Strand Museum ja Bjørklund Gård, joissa esitellään alueen luontoa, historiaa ja kulttuuria.

Vaggatemin pienessä kylässä on leirintäalue, jossa on mökkejä ja pieni kauppa. Leirintäalueelta voi vuokrata kanootteja ja polkupyöriä. Myös Paatsjokilaaksossa suojelun alueiden ulkopuolella on useita vuokramökkejä.

3.5.2.3 Venäjä

Pasvik Zapovednik on koskemattoman luonnon valtakuntaa, ja suurin osa alueesta on varattu tieteelliseen tutkimukseen. Infrastruktuuria ei ole kehitetty matkailijoita varten. Jäteastioita ei ole, ja jokaisen on kerättävä omat roskansa.

Alueella sijaitsee kulttuurihistoriallisesti tärkeä Vaarlamansaari, jonne on mahdollista päästä vierailemaan luonnonpuiston henkilökunnan mukana. Saarella pääsee tutustumaan kuuluisan norjalaisen lintutieteilijän Hans Schaanningin entisöityyn kotiin ja lintutorniin.

Vaikka Pasvik Zapovednikin ydinalueet on varattu tutkimuskäyttöön, ympäröivät alueet ovat helpommin saavutettavissa. Asutus keskittyy kyliin. Luonnonpuiston toimisto sijaitsee Rajakoskella, missä on myös yksi Paatsjoen vesivoimaloista. Rajakoskella on pieni hotelli, sauna, monitoimitalo, kauppa, lääkäriasema ja postitoimisto. Jäniskosken kylään pääsee autolla tai moottoriveneellä Rajakoskelta.

Suurin osa matkailijoista saapuu Paatsjokilaaksoon Nikkelin ja Zapoljarnyin teollisuuskaupunkien kautta. Nikkelin historiallinen museo esittelee alueen rikasta kulttuuria ja historiaa, ja Suonijoella voi vieraila kauniilla vesiputouksella.

3.5.3 Rajoitukset ja oikeudet

Matkailijoita ja luontomatkailuyrittäjiä suojelualueilla koskevat rajoitukset ja oikeudet vaihtelevat maittain. Seuraavissa luvuissa tutustutaan lyhyesti tärkeimpiin ohjeisiin.

3.5.3.1 Suomi

Vanhan suomalaisen oikeudellisen käsitteen mukaan jokaisella on oikeus nauttia Suomen luonnosta kansallisuuteen katsomatta. Käsite tunnetaan jokamiehenoikeutena. Tämä laaja oikeus edellyttää kuitenkin luonnon, kotirauhan ja kiinteistöjen kunnioittamista. Suojelualueilla on lisäksi erityissääntöjä, jotka rajoittavat leiriytymistä, metsästystä, moottoriajoneuvojen käyttöä ja tietyille pesimäalueille pääsyä. Rajoitukset ovat aluekohtaisia.

Jokamiehenoikeuden mukaan ihmiset saavat kävellä, hiihtää ja pyöräillä vapaasti; leirytyä väliaikaisesti; poimia marjoja, sieniä ja kukkia, lukuun ottamatta suojeltuja lajeja; veneillä, uida ja ottaa aurinkoa sisävesillä ja merellä; kävellä, hiihtää, ajaa moottoriajoneuvolla ja kalastaa järven, joen ja meren jäällä. Yksityishenkilöt eivät tarvitse lupaa vaellus- ja hiihtoreittien, autiotupien tai nuotiopaikkojen käyttämiseen. Vuokratuvat ovat maksullisia, ja varaukset on tehtävä etukäteen. Metsästys, kalastus, maastoliikenne ja polttopuun otto on Vätsärissä luvanvaraista. Lupa tarvitaan myös moottorikelkkailuun. Paikallisilla asukkailla on edellä mainittuihin toimiin liittyviä lakisääteisiä oikeuksia.

Palvelurakenteiden käyttäminen liiketoimintaan edellyttää lupaa. Matkailuyrittäjät tarvitsevat luvan tai sopimuksen autiotupien ja nuotiopaikkojen käyttämiseen, ja niiden käyttämisestä veloitetaan maksu (1,5 euroa asiakkaalta vuonna 2007). Lupa ei oikeuta majoittumiseen. Myös hiihtoryhmät tarvitsevat luvan palvelurakenteiden käyttämiseen. Leirytyä saa yhteen paikkaan kahdeksi tai kolmeksi yöksi, mutta pitkäaikaisen leirin pystyttäminen erämaahan edellyttää lupaa. Polttopuista veloitetaan maksu. Moottorikelkkaurien käyttämiseen tarvitaan lupa, ja urien ulkopuoliset safarit ovat luvanvaraisia. Myös koiravaljakkosafareihin tarvitaan lupa. Venepaikoista veloitetaan maksu (30–150 euroa vuonna 2007). Maanvuokraaminen yritystoimintaa varten on Vätsärissä kiellettyä.

3.5.3.2 Norja

Norjan jokamiehenoikeuksien mukaan jokaisella on oikeus nauttia luonnosta vain vähäisin rajoituksin. Luonnosta nauttiminen edellyttää kuitenkin ympäristön kunnioittamista. Ikivanhan jokamiehenoikeuden ansiosta jokainen saa kuljeskella luonnossa ilman lupaa, paitsi jos alueella on lakisääteisiä erityisrajoituksia.

Suojelualueilla on lupa vaeltaa ja hiihtää, ja teillä saa ratsastaa ja pyöräillä. Alueella saa myös liikkua yksityisellä koiravaljakolla. Soutaminen ja melominen on sallittua, samoin marjojen, sienien ja kukkien poimiminen suojeltuja lajeja lukuun ottamatta. Jokamiehenoikeus koskee myös lepäämistä, uimista ja auringonottoa. Leiriytyminen muualle kuin Paatsjoen luonnonpuistoon on sallittua, mikäli se ei aiheuta häiriötä. Risujen ja oksien käyttäminen polttopuuna on sallittua. Suojelualueille järjestettyihin retkiin, esimerkiksi opastettuihin turistikerroksiin, tarvitaan lääninhallituksen erityislupa.

Retkeily- ja hiihtoreittien, nuotiopaikkojen ja autiotupien käyttämiseen ei tarvita lupaa. Autiotuvat ovat vapaassa käytössä, mutta varaustuvat ovat maksullisia. Metsästyksen ja kalastukseen tarvitaan lisenssi tai lupa.

Moottorikelkkailu on sallittua ainoastaan julkisilla kelkkailureiteillä, joiden käyttö on ilmaista. Reittien ulkopuoliset safarit ovat kiellettyjä.

Norjan ja Venäjän rajan voi ylittää ainoastaan Storskogin raja-asemalta, ja rajanylitykseen tarvitaan rajavartioston erityislupa. Retkeilijät saavat ylittää Norjan ja Suomen rajan missä tahansa mutta moottoriajoneuvolla rajan voi ylittää vain virallisilta rajanylityspaikoilta.

3.5.3.3 Venäjä

Petsamon alueella on hyvät edellytykset houkutella kotimaisia ja ulkomaisia turisteja. Alueella on viehättävät maisemat, eksoottinen luonto ja kirkkaita jokia ja puroja. Pohjoisen haavoittuvainen luonto edellyttää kuitenkin matkailun ja virkistystoiminnan kehittämiseltä ympäristöystävällistä lähestymistapaa. Petsamon alueella on paljon nähtävää – sekä luonnon että ihmisen aikaansaamia paikkoja. Näkemisen arvoisia ovat Kalastajasaarenon niemimaa ja Ainovin saaret lintuyhdyskuntineen ja kallioineen, vehmas Paatsjokilaakso, Pasvik Zapovednik ympäristöineen, Suonijoen vesiputous, Nautsijärven alue sekä Nikkelin ja Zapoljarnyin teollisuusmaisemat.

Nikkelin ja Zapoljarnyin raskasteollisuus on aiheuttanut päästöjä, mutta kaupunkien eteläpuolelle levittäytyvän alueen elinympäristöt ovat yhä lähes koskemattomia. Alueella on paljon metsäteitä ja polkuja, ja kulttuuri- ja luonnonarvot ovat merkittävät.

Petsamon alueen eteläosassa luonto on puhtaampaa kuin pohjoisosassa, ja matkailualan kehittämismahdollisuudet ovat todella suuret. Pasvik Zapovednikin ympäristöllä on edellytykset houkutella ympäristötietoisia ihmisiä, jotka haluavat kokea koskemattoman luonnon. Infrastruktuurin kehittäminen Rajakoskella ja Jäniskoskella vilkastaisi kylien elämää, loisi työpaikkoja ja vaikuttaisi siten koko alueen kehitykseen. Kestävän luontomatkailun periaatteiden mukaisesti vaikutukset luontoon on minimoitava.

Matkailun kehittämiseen liittyy myös ongelmia. Rajavyöhykkeen valvonnan tiukennettua rajanylitysluvan saamiseen kuluu entistä pidempi aika. Lisäksi uusi matkailulaki, joka vahvistettiin 1. tammikuuta 2007, asetti vaatimuksia matkailuyrittäjille. Yritysten pankkitakausten on oltava vähintään 10 miljoonaa ruplaa (290 000 euroa) ja enimmäispääoman vähintään miljoona ruplaa.

Lisäksi yritysten on työllistettävä vähintään seitsemän koulutettua, laillista työntekijää. Vain suuret matkailuyritykset voivat täyttää nämä vaatimukset, eivätkä pienet yritykset voi toimia alueella lainkaan.

3.6 Luonnonsuojelu ja seuranta Paatsjoella ja Inarissa

Paatsjoen–Inarin alueella on tehty luonnonsuojeluyhteistyötä jo pitkään, ja alueella on toteutettu lukuisia yhteisprojekteja. Erityisesti eläinlajiston tutkimuksella ja -seurannalla on pitkä historia Pasvik Zapovednikissa ja Norjan puoleisessa osassa Paatsjokea. Karhuihin, hirviin, piisameihin ja piennisäkkäisiin, kuten hiiriin, myyriin ja päästäisiin, keskittyneitä tutkimuksia on tehty 1980-luvun lopusta saakka (Aspholm ym. 2006, Wikan 2000a, Wikan & Aspholm 2006, Wikan 2000b, Wikan ym. 2007). Vesilintuja on rekisteröity vuosittain 1990-luvun alusta lähtien (Günther 2006a), ja jokihelmisimpukoiden tutkimus ja seuranta Paatsjoen sivujoissa on jatkunut vuosista 1997–1998 saakka. Norjassa jokihelmisimpukka kuuluu uhanalaisten lajien kansalliseen seurantaohjelmaan (Larsen 2005, Larsen 2005). Fenologiaan ja kasvukauteen liittyvää tutkimusta on tehty satelliittikuvien ja maastossa tehtyihin arviointeihin perustuen vuodesta 1990 asti. Venäjän puolella, Kuolan niemimaalla, fenologiatutkimuksia on tehty yli 40 vuotta.

Viime vuosina seuranta on tehostunut, ja yhdenmukaistettuja seurantajärjestelmiä on testattu useiden lajien ja lajiryhmien kohdalla. Lisäksi vanhoista ja uusista tutkimus- ja seurantatoimista on vaihdettu tietoa. Ensimmäisessä alaluvussa esitellään Paatsjoen–Inarin alueen suojeluperusteet. Lähtökohtana ovat Maailman luonnonsuojeluliiton (IUCN) uhanalaisluokitukset ja kriteerit. Uhanalaisluokitus on tunnettu ja helposti ymmärrettävä luokitusjärjestelmä. Toisessa luvussa esitellään lyhyesti viimeaikaiset yhteiset seurantatoimet ja alueella testatut yhdenmukaistetut seurantamenetelmät.

3.6.1 Harvinaiset lajit, luontotyypit ja seuranta

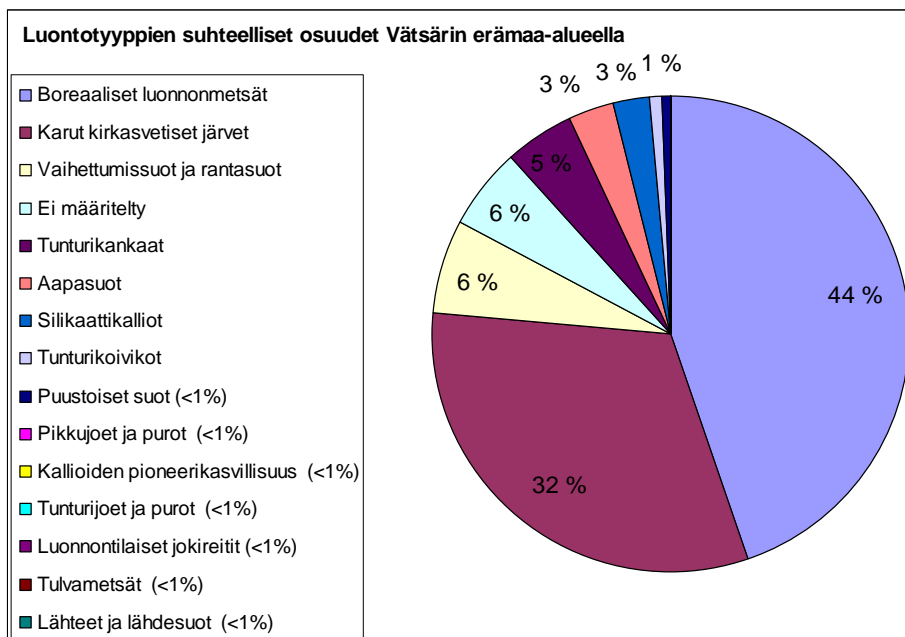
3.6.1.1 Vätsärin erämaa-alue

Vätsärin erämaata ehdotettiin liitettäväksi **Natura 2000 -verkostoon** siellä esiintyvien luontodirektiivissa (92/43/EEC) määriteltyjen suojeltavien luontotyyppien (SCI-alueet) ja lajien perusteella. Alueella ilmoitettiin esiintyvän 22 lintudirektiivin (79/409/EEC) liitteessä I mainittua lintulajia. Vätsärin alueella esiintyvien lintujen luetteloa on päivittänyt myöhemmin linnustoselvityksen tulosten perusteella Osmonen (2002). Vätsäriässä esiintyviä luontotyyppisiä selvitetiin Lapissa vuosina 1996–2000 toteutetussa luontotyyppi-inventoinnissa. Alueella on kaikkiaan 14 luontodirektiivin liitteessä I listattua luontotyyppiä. Vätsärin luontotyyppi-informaatio on kirjattu Metsähallituksen SutiGIS-tietojärjestelmään. Tässä selvityksessä esitetty informaatio perustuu vuoden 2006 tietoihin.

Vätsärin alueella on tehty vain harvoja lajistollisia selvityksiä. Alueen putkilokasvillisuutta on kartoitettu osana pitkän aikavälin Inarin Flora -projektia (Vascular Flora of Inari Lapland), joka kattaa koko Inarin Lapin kasvimaantieteellisen alueen. Alueella esiintyy joitain harvinaisia lajeja.

Suomalais-norjalainen rajavesistökomissio aloitti Paatsjokea koskevan selvitystyön vuonna 1991. Selvityksessä annettiin muun muassa suosituksia Paatsjoen vesistöalueen käyttömuodoista. (Puro & Maunuvaara 1997.) Jokihelmisimpukan (*Margaritifera margaritifera*) tilaa on viime vuosina kartoitettu kolmenvälisessä Interreg-hankkeessa (Oulasvirta 2006). Paatsjoki-ohjelmassa (Pasvik monitoring programme 2003–2007) keskityttiin ympäristön tilan arviointiin ja vertailukelpoisten

ympäristönseurantamenetelmien kehittämiseen. Työtä koordinoi Suomessa Lapin ympäristökeskus, Norjassa Finnmarkin lääninhallitus ja Venäjällä Murmansk Department of Hydrometry and Environment Monitoring (Pasvik programme 2007). Lisäksi on laadittu arvioita ehdotetun, Nelli-mistä Ylä-Paatsjoelle kulkevan, tieyhteyden vaikutuksista ympäristöön ja aluetalouteen (Kuvaja & Piippo 2005). Metsähallitus on tutkinut kääpiä osana laajaa kartoitushanketta vuosina 2005–2007 ja koonnut yksityiskohtaista tietoa Inarijärven linnustosta (Leppänen ym. 2007). Ivalojoen suistoalueen linnustoa on selvitetty osana viimeaikaista LIFE-hanketta (Kuukasjärvi 2002). Selvityksen tulokset on koottu julkaisuksi (Osmonen & Karhu 2002). Lisäksi alueella toteutetaan vastuulajien, kuten maakotkan, valtakunnallista seurantaa.

Kuva 4. Vätsärin erämaa-alueella esiintyvien luontotyyppien suhteellinen osuus.

Uhanalaiset ja harvinaiset lajit

Natura 2000 -tietokortin mukaan Vätsärin alueella elää kaksi luontodirektiivin liitteessä II mainittua suojeltua lajia: erittäin uhanalainen ahma (*Gulo gulo*, EN) ja silmälläpidettävä saukko (*Lutra lutra*, NT). Alueella on tavattu myös karhu (*Ursus arctos*, NT), ja äärimmäisen uhanalaisen naalin (*Alopex lagopus*, CR) uskotaan käyttävän aluetta kulkureittinään Kuolasta Fennoskandiaan (Matti Mela, puhelinkeskustelu). Havaintoja tehdään vuosittain myös vaarantuneesta sudesta (*Canis lupus*, VU) ja silmälläpidettävästä ilveksestä (*Lynx lynx*, NT).

Alueella esiintyy muutamia IUCN:n uhanalaisuusluokitusten mukaisia putkilokasveja. Näihin kuuluvat vaarantunut (VU) pohjannoidanlukkko (*Botrychium boreale*) sekä useita silmälläpidettäviä (NT) lajeja: lapinkissankello (*Campanula rotundifolia* ssp. *gieseckiana*), tunturinuppi-sara (*Carex arctogena*), velttosara (*Carex laxa*), ja ketonoidanlukkko (*Botrychium lunaria*). Direktiivilajeista alueella kasvaa lapinleinikki (*Ranunculus lapponicus*, LC=elinvoimainen).

Tietoja uhanalaisista ja harvinaisista lajeista päivitetään ympäristöhallinnon Hertta-tietokantaan, jonne pääsy on rajoitettu ympäristöviranomaisille.

Taulukko 2. Osmosen (2002) päivitetty lista Vätsärin erämaa-alueella esiintyvistä lintudirektiivin (92/43/EEC) liitteessä I mainituista lajeista.

Laji	Tieteellinen nimi	Luokka (IUCN)*
Ampuhaukka	<i>Falco columbarius</i>	VU
Hiiripöllö	<i>Surnia ulula</i>	LC
Huuhkaja	<i>Bubo bubo</i>	LC
Kaakkuri	<i>Gavia stellata</i>	NT
Keräkurmitsa	<i>Charadrius morinellus</i>	NT
Kuikka	<i>Gavia arctica</i>	LC
Kurki	<i>Grus grus</i>	LC
Lapintiira	<i>Sterna paradisaea</i>	LC
Laulujoutsen	<i>Cygnus cygnus</i>	LC
Liro	<i>Tringa glareola</i>	LC
Metso	<i>Tetrao urogallus</i>	NT
Palokärki	<i>Dryocopus martius</i>	LC
Pohjantikka	<i>Picoides tridactylus</i>	NT
Punakuiri	<i>Limosa lapponica</i>	NT
Pyy	<i>Tetrastes bonasia</i>	LC
Sinirinta	<i>Luscinia Svecica</i>	LC
Suokukko	<i>Philomachus pugnax</i>	NT
Sääksi	<i>Pandion haliaetus</i>	NT
Teeri	<i>Tetrao tetrix</i>	NT
Uivelo	<i>Mergus albellus</i>	LC
Vesipääsky	<i>Phalaropus lobatus</i>	LC
Uhanalaisia lajeja (3)		EN, VU

* EN = erittäin uhanalainen, VU = vaarantunut, NT = silmälläpidettävä, LC = elinvoimainen

3.6.1.2 Ylä-Paatsjoki

Ylä-Paatsjoki kuuluu pohjoisboreaaliseen havumetsävyöhykkeeseen. Vyöhykkeen metsissä kasvaa tyypillisesti jäkälää ja varpuja. Tyypillisiä ovat myös laajat suoalueet, joiden minerogeenisiä osia hallitsevat saraikot (*Carex* sp). Erityisen mielenkiintoisia ovat alueen ikiroutamuodostelmat, palsasuot, jotka muodostuvat osittain ikiroudassa olevista palsakummuista. Paatsjoen varsilla kasvaa tiheitä pajukkoja (*Salix* sp). Joen valtalajeja ovat vitakasvit (*Potamogeton* sp), ja matalammilla alueilla kasvillisuutta hallitsevat palpakko (*Sparganium* sp) ja järvisätkin (*Ranunculus peltatus*). Joen varsilla kasvaa useita muita mielenkiintoisia lajeja. Ylä-Paatsjoki on maantieteellisesti kiinnostava alue, jolla kasvaa useita itäisiä lajeja, kuten luhtatähtimö (*Stellaria palustris*) ja lapinsara (*Carex lapponica*). Eräät toiset lajit, kuten rauduskoivu (*Betula pendula*), ovat harvinaisia alueen pohjoisessa ilmastossa. Paatsjoen runsas ja vaihteleva vesikasvillisuus on harvinaista Barentsinmereen laskevissa joissa.

Ramsarin sopimus, kansainvälinen sopimus kosteikkoalueiden suojelusta ja kestävästä käytöstä, pyrkii turvaamaan erityisesti vesilinnuille tärkeät kosteikkoalueet. Kaikkiaan 154 maata on ratifioinut sopimuksen, ja Ramsar-listalla on 1642 kosteikkoaluetta.

Paatsjoen luonnonpuisto Norjassa luokiteltiin Ramsar-alueeksi vuonna 1996. Luonnonsuojelualueen halki kulkee osa Paatsjokea, jolle ovat tyypillisiä lukuisat lahdemat ja joen matalammilla alueilla luodot. Jokea reunustavat mäntymetsät (*Pinus sylvestris*) ja aavat suot. Alue on kosteikkolajien tärkeä lisääntymis- ja levähdyspaikka.

Tärkeä lintualue

BirdLife International julkaisi vuonna 2000 listan Euroopan tärkeistä lintualueista. Listalla on 3619 aluetta, ja sen tarkoituksena on nimetä ja suojella Euroopan tärkeiden lintualueiden verkosto. Listalla mainitut alueet on katsottu kansainvälisesti tärkeiksi seuraavien kriteerien perusteella:

- ❖ Alue on merkittävä lintujen kerääntymisalue (yleensä muuttoaikana).
- ❖ Alueella esiintyy uhanalaisia lajeja.
- ❖ Alueella esiintyy lajeja, joiden levinneisyys on suppea.

Ylä-Paatsjoki luokitellaan tärkeäksi lintualueeksi, koska siellä esiintyy huomattava määrä boreaalisia lajeja. Näitä ovat esimerkiksi uivelo (*Mergus albellus*), jänkäsirriäinen (*Limicola falcinellus*), hiiripöllö (*Surnia ulula*), lapinpöllö (*Strix nebulosa*), tilhi (*Bombycilla garrulus*), lapinuunilintu (*Phylloscopus borealis*), lapintiainen (*Parus cinctus*), kuukkeli (*Perisoreus infaustus*), järripeippo (*Fringilla montifringilla*) ja taviokuurna (*Pinicola enucleator*).

Uhanalaiset ja harvinaiset lajit

Norjan uusi uhanalaisten lajien luettelo julkaistiin joulukuussa 2006. Listalla on 78 Manner-Norjassa esiintyvää lintulajia. Näistä 78 lintulajista Paatsjoella esiintyy 55 (70 %), pesii 30 (38 %) ja tavataan vuosittain vähintään 30 (38 %).

Taulukko 3. Paatsjoella esiintyvät lintulajit, jotka esiintyvät Norjan vuoden 2006 uhanalaisten lajien luettelossa (Günter 2006).

Laji	Tieteellinen nimi	Luokka (IUCN)*
Kiljuhanhi	<i>Anser erythropus</i>	CR
Etelänkiisla	<i>Uria aalge</i>	CR
Mustakurkku-uikku	<i>Podiceps auritus</i>	EN
Heinäätävi	<i>Anas querquedula</i>	EN
Uivelo	<i>Mergus albellus</i>	EN
Mustapyrstökuiri	<i>Limosa limosa</i>	EN
Metsähanhi	<i>Anser fabalis</i>	VU
Harmaasorsa	<i>Anas strepera</i>	VU
Lapasorsa	<i>Anas clypeata</i>	VU
Lapasotka	<i>Aythya marila</i>	VU
Kuikka	<i>Gavia arctica</i>	VU
Jänkäsirriäinen	<i>Limicola falcinellus</i>	VU
Pikkukajava	<i>Rissa tridactyla</i>	VU
Kalatiira	<i>Sterna hirundo</i>	VU
Laulujoutsen	<i>Cygnus cygnus</i>	NT
Jouhisorsa	<i>Anas acuta</i>	NT
Pilkkasiipi	<i>Melanitta fusca</i>	NT
Liejukana	<i>Gallinula chloropus</i>	NT
Töyhtöhyppä	<i>Vanellus vanellus</i>	NT
Kuovi	<i>Numenius arquata</i>	NT
Heinäkurppa	<i>Gallinago media</i>	NT
Merikihu	<i>Stercorarius parasiticus</i>	NT
Naurulokki	<i>Larus ridibundus</i>	NT
Suokukko	<i>Philomachus pugnax</i>	DD

* CR = äärimmäisen uhanalainen, EN = erittäin uhanalainen, VU = vaarantunut, NT = silmälläpidettävä, DD = puutteellisesti tunnettu

Uhanalaisluettelon lajeista Paatsjoella esiintyvät esimerkiksi metsähanhi (*Anser fabalis*), kurki (*Grus grus*) ja sääksi (*Pandion haliaetus*). Harvinaisia lajeja ovat esimerkiksi jouhisorsa (*Anas acuta*) (yleinen), uivelo (*Mergus albellus*), lapinuunilintu (*Phylloscopus borealis*), pikkusirkku (*Emberiza pusilla*) ja lapinpöllö (*Strix nebulosa*).

Yleisempiä lajeja ovat sinisorsa (*Anas platyrhynchos*), tavi (*Anas crecca*), haapana (*Anas penelope*), tukkasotka (*Aythya fuligula*), telkkä (*Bucephala clangula*), isokoskelo (*Mergus merganser*), tukkakoskelo (*Mergus serrator*), laulujoutsen (*Cygnus cygnus*), punakuiri (*Limosa lapponica*), jänkäkurppa (*Lymnocyptes minimus*) ja liro (*Tringa glareola*). Alueen läpi muuttaa useita lintulajeja. Karhu (*Ursus arctos*) ja hirvi (*Alces alces*) esiintyvät alueella säännöllisesti.

3.6.1.3 Pasvik Zapovednik

Pasvik Zapovednik (valtion luonnonpuisto) kuuluu Venäjän erityissuojeltujen luontoalueiden verkostoon (SPNA, Special Protected Natural Areas). Pasvik Zapovednik on perustettu Venäjän luonnonsuojelulakien nojalla: Venäjän federaation laki luonnonsuojelusta (Nro 07-FL, 10.01.2002), Venäjän federaation laki erityissuojelualueista (Nro 33-FL, 14.03.1995), Venäjän federaation metsäkoodeksi, kahdenväliset sopimukset, jne. Venäjän luonnonpuistojen (Zapovednikien) pääasiallista toimintaa on Luonnon aikakirjojen (Chronicles of Nature) julkaiseminen. Luonnon aikakirjat ovat vuosittaisia raportteja eri kohteissa tehdystä tieteellisestä tutkimuksesta ja sen tuloksista.

Ensimmäisessä vaiheessa Pasvik Zapovednikissa suoritettiin inventointeja. Alueella tutkittiin kasvi- ja eläinryhmiä, joista laadittiin ja julkaistiin keskeiset lajiluettelot, kuten *Cadastre of vertebrates animals* (Makarova ym. 2003) ja *Flora of Pasvik Zapovednik* (Kostina 1995, 2003). Vuoteen 2007 mennessä Luonnon aikakirjoja on julkaistu kymmenen kappaletta. Ensimmäinen kirja (1992–1994) julkaistiin myös englanniksi.

Inventointivaiheessa laadittiin lajiluetteloita. Pasvik Zapovednikin alueelta on luetteloitu 362 löydettyä kasvilajia ja sen lähialueilta yli 80 kasvilajia (Kostina 2003). Yleisiä kasvilajeja ovat: riidenlieko (*Lycopodium annotinum*), metsäkorte (*Equisetum sylvaticum*), nurmilauha (*Deschampsia caespitosa*), tupasvilla (*Eriophorum vaginatum*), pohjanpaju (*Salix lapponum*), kullero (*Trollius europaeus*), maitohorsma (*Epilobium angustifolium*), vilukko (*Parnassia palustris*). Harvalukuisempia lajeja, jotka kuitenkin eivät kuulu uhanalaiseen ovat: tunturikatkerö (*Gentiana nivalis*) ja nurmitatar (*Bistorta vivipara/Polygonum viviparum*).

Pasvik Zapovednikissa on tavattu 218 lintulajia, joista 14 on harvinaisia (listattu useissa Punaisissa kirjoissa). Yleisiä vesilintuja ovat: laulujoutsen (*Cygnus cygnus*), metsähanhi (*Anser fabalis*), sinisorsa (*Anas platyrhynchos*), tavi (*Anas crecca*), jouhisorsa (*Anas acuta*), telkkä (*Bucephala clangula*), uivelo (*Mergus albellus*), liro (*Tringa glareola*), rantasipi (*Actitis hypoleucos*), pikkukuovi (*Numenius phaeopus*) sekä muut sorsat ja kahlaajat. Pasvik Zapovednikin linnustoon kuuluu useita metsälintuja ja petolintuja, joista osa on yleisiä: piekana (*Buteo lagopus*), ampuhaukka (*Falco columbarius*), kurki (*Grus grus*), hiiripöllö (*Surnia ulula*), lapinpöllö (*Strix nebulosa*), pohjantikka (*Picoides tridactylus*), keltävästärikki (*Motacilla flava*) punakylkirastas (*Turdus iliacus*) ja sinirinta (*Cyanosylvia svecica/Luscinia svecica*).

Pasvik Zapovednikissa elää yli 30 nisäkäslajia, joista yhdeksän on harvinaisia. Yleisiä nisäkkäitä ovat: metsäpäästäinen (*Sorex araneus*), harmaakuvemyyrä (*Clethrionomys rufocanus*), piisami (*Ondatra zibethica*), orava (*Sciurus vulgaris*), metsäjänis (*Lepus timidus*), kettu (*Vulpes vulpes*), karhu (*Ursus arctos*), kärppä (*Mustela erminea*) ja hirvi (*Alces alces*).

Inventointivaiheen jälkeen käynnistettiin tieteellinen seuranta ja alueesta laadittiin kartta. Työ koostui fenologisen havainnoinnin ohella lintuhavainnoinnista sekä maaperän, maiseman ja ilman ja veden saasteiden tutkimuksesta. Pasvik Zapovednikin alueesta Venäjällä laadittiin maisemakartta vuosina 2002–2006. Maisemakartta toimii pohjana kaikelle seurantatutkimukselle Pasvik Zapovednikissa: suunnittelulle, luonnon hoidolle ja tieteelliselle työlle. Kukin maisematyyppi on määritelty tiettyjen muuttujien (korkeus, kasvillisuus, maaperä ym.) mukaan. Maisematyyppiä on kaikkiaan 46, näistä 11 ihmisen aikaansaamia. Maisematyypit muodostavat ryhmiä, jotka on tulkittu maisemakartalla. (Polikarpova 2006a, 2006b.)

Uhanalaiset ja harvinaiset lajit

Pasvik Zapovednik koordinoi Murmanskin alueen Punaisen kirjan kirjoittamista useiden vuosien ajan. Punainen kirja on lainvoimainen asiakirja, joka sisältää Kuolan niemimaalla sijaitsevien luonnonpuistojen ohjeistukset. Pasvik Zapovednikin ekosysteemejä käsittelevää aineistoa on koottu eri tietokantoihin. Listat harvinaisista lajeista löytyvät Venäjän luonnonvaraministeriön (Ministry of Natural Resources) tietokannasta, ja muu sisäinen informaation on tallennettu Pasvik Zapovednikin tietokantaan.

Harvinaisten lajien inventointi on saatu lähes päätökseen, ja Pasvik Zapovednikin harvinaisista lajeista koottu lista löytyy useista Punaisista kirjoista, kuten Itäisen Fennoskandian Punaisesta kirjasta, Murmanskin alueen Punaisesta kirjasta ja Venäjän Punaisesta kirjasta. Pasvik Zapovednik on ehdottanut jatkossa kaikkien Paatsjokilaakson harvinaisten lajien kategorioiden ja luokkien yhtenäistämistä sekä Punaisen kirjan laatimista Barentsin ja Paatsjoen–Inarin alueilta. Pasvik Zapovednikissa aiotaan lähiaikoina aloittaa joidenkin harvinaisten kasvi- ja eläinlajien seuranta.

Kansainvälinen yhteistyö pohjautuu IUCN-luokitukseen. Pasvik Zapovednikissa esiintyy kolme IUCN:n listalla esiintyvää putkilokasvilajia: tummalahnanruoho (*Isoetes lacustris*), vaaleasara (*Carex livida*) ja kaitakämmekä (*Dactylorhiza traunsteineri*).

Pasvik Zapovednikissa esiintyy kuusi IUCN:n listalla esiintyvää lintulajia (taulukko 4). Tämän lisäksi puistossa esiintyy Venäjän Punaisessa kirjassa esiintyvistä lajeista erittäin uhanalainen huuhkaja (*Bubo bubo*), vaarantuneet kiljuhanhi (*Anser erythropus*) ja muuttohaukka (*Falco peregrinus*) sekä harvinaiset karimetso (*Phalacrocorax aristotelis*), sääksi (*Pandion haliaetus*), merikotka (*Haliaeetus albicilla*), maakotka (*Aquila chrysaetus*) ja isolepinkäinen (*Lanius excubitor*). Saukko (*Lutra lutra*) mainitaan listalla bioindikaattorina. Useimmat edellä mainituista lajeista sekä ahma (*Gulo gulo*) ja ilves (*Lynx lynx*) on kirjattu Itäisen Fennoskandian Punaiseen kirjaan.

Taulukko 4. Harvinaiset lintulajit Pasvik Zapovednikissa.

Laji	Tieteellinen nimi	Luokka (IUCN)*
Kiljuhanhi	<i>Anser erythropus</i>	VU
Heinäkurppa	<i>Gallinago media</i>	NT
Mustapyrstökuiri	<i>Limosa limosa</i>	NT
Jäälokki	<i>Pagophila eburnea</i>	NT
Sininärhi	<i>Coracias garrulous</i>	NT
Kultasirkku	<i>Emberiza aureola</i>	NT

* VU = vaarantunut, NT = silmälläpidettävä

Pasvik Zapovednik ja Paatsjoen luonnonpuisto Norjassa muodostavat erittäin tärkeän vesilintujen muutto-, pesintä- ja levähdysalueen. Paatsjoen laakso koostuu hyvin tyypillisestä pohjoisesta tundrasta ja taigasta, ja se muodostaa ekologisen muuttoväylän monille linturyhmille (ranta-, me-

ri- ja arktisille linnuille). Pasvik Zapovednikissa sijaitseva Höyhenjärvi (Fjaervann), norjalaisen ornitologi Hans Schaaningin tieteellisen mielenkiinnon kohde, on ehdolla Ramsar-listalle.

3.6.2 Yhteistyö tutkimuksessa ja seurannassa

Tutkimus- ja seurantayhteistyö Paatsjoen–Inarin alueella on ollut vilkasta ja kumppaniorganisaatiot ovat osallistuneet alueella useisiin seurantaprojekteihin.

Hankekauden 2006–2008 aikana keskityttiin tiettyjen tärkeiden kohdelajien seurantamenetelmien harmonisointiin Paatsjoen–Inarin alueella. Tämän katsottiin olevan tarpeen, sillä seurannassa ja tutkimuksessa käytettävät menetelmät vaihtelevat. Menetelmällisen tiedon vaihto on olennaista, jotta eri alueilta kerätty aineisto olisi vertailukelpoista.

Ensimmäiseksi oli valittava ne kohdelajit/lajiryhmät, joiden seurannassa käytettäviä menetelmiä pyritään yhtenäistämään. Kohdelajeiksi valikoituivat ensin karhu, maakotka ja vesilinnut. Myöhemmin muurahaiset valittiin seurantayhteistyöhön mahdollisesti soveltuvaksi hyönteisryhmäksi. Kohdelajien seurantamenetelmistä vaihdettujen tietojen lisäksi vaihdettiin tietoja myös luontotyyppien ja maisematyyppien tilan seurannassa käytettävistä menetelmistä. Tiedot luontotyypeistä, metsän ikärakenteesta sekä alueella elävistä lajeista palvelevat hoidon ja käytön suunnittelua. Mahdollisuuksia tietojen keräämisestä yhteiseen tietokantaan kartoitettiin myös. Seurantamenetelmiä sekä lajien ja ryhmien seurannan taustoja esitellään lyhyesti seuraavissa alaluvuissa.

3.6.2.1 Karhu

Paatsjoen–Inarin alueella on elinvoimainen karhukanta, joka on osa laajaa venäläistä karhupopulaatiota. Noin yksi kolmannes norjalaisista karhuista elää Paatsjokilaaksossa. Karhukanta on Suomelle, Norjalle ja Venäjälle yhteinen, sillä karhut ylittävät valtioiden rajat esteettä.

Suomessa karhuista vuosittain tehtyjä havaintoja kootaan Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen tietokantaan (RKTL). RKTL kerää myös tiedot kaadetuista karhuista sekä talvisin havaituista lumijäljistä. Karhukannan arvioidaan Suomessa olevan 800–1000 yksilöä. DNA-tutkimukseen perustuvia menetelmiä on käytetty viime vuosina etenkin Itä-Suomeen painottuneessa tutkimuksessa. Tutkimus perustuu ulostenäytteiden sekä karvannyhtöasemien avulla kerättyjen karvanäytteiden perinnöllisen aineksen analysoimiseen. Myös Vätsäriin lähiympäristöstä kerättiin ulostenäytteitä vuosina 2005 ja 2006 Norjassa, Bioforsk Svanhovdissa, tehtäviä DNA-analyysyjä varten.

Karhujen kattava seuranta alkoi **Norjassa** jo vuonna 1968. Karhujen seurannassa on tänä aikana käytetty useita menetelmiä, kuten jälkien ja keväisin lumijälkien seuranta, karhuhavaintojen sekä karhujen aiheuttamien kotieläinvahinkojen rekisteröintiä, haaskoja ja geneettiseen tutkimukseen perustuvia menetelmiä (Eiken ym. 2006). Svanhovdin ympäristökeskus aloitti vuonna 2004 pilottiprojektin, jossa kerättiin karhun ulosteita Paatsjokilaaksossa. Hankkeen tavoitteena on saada käyttöön uusi menetelmä yksittäisten karhujen ja niiden sukupuolen tunnistamiseksi. Menetelmät vastaavat oikeuslääketieteessä käytettäviä, ja vaadittavat DNA-analyysit tehdään laboratoriossa Svanvikissa. Hanke on ollut menestys, ja jo vuonna 2004 kerätystä suppeasta sadan ulostenäytteen aineistosta tunnistettiin 20 yksilöä. Menetelmän avulla on mahdollista määrittää myös karhujen sukulaisuussuhteita. Tähän mennessä saadut tulokset osoittavat, että useimmat testatuista yksilöistä ovat läheistä sukua toisilleen. Vuodesta 2005 Svanhovdissa on otettu vastaan näytteitä karhujen DNA:n testaamiseksi myös Suomesta ja Venäjältä (Smith 2007).

Pasvik Zapovednikissa karhujen seuranta-alue kattaa Paatsjoen laakson Kaitakoskelta luonnonpuiston pohjoisosiin. Tutkimus koostuu jatkuvasta havainnoinnista. Keväisin kalastajilta ja kenttätyöntekijöiltä kerätään karhunjätkihavaintoja ja muita tietoja. Lisätietoja saadaan rajaviranomaisilta.

Kannan koosta ja levinneisyydestä sekä luonnonpuiston toiminnasta tiedotetaan vuosittain Luonnon aikakirjoissa. Tiedot tulevat ainoastaan ympäristöviranomaisten käyttöön. Täydellisiä tietoja karhukannasta Petsamon piirin ja Murmanskin alueella ylläpitää alueellinen metsästysosasto (Regional Hunting Department).

Pasvik Zapovednik osallistui vuonna 2005 karhupopulaation yhteistutkimusprojektiin. Kyseessä oli ensimmäinen kokeellinen tutkimus pitkään jatkuneen havainnoinnin jälkeen. Kenttätyöntekijät keräsivät ulostenäytteitä Norjassa Bioforsk Svanhovdissa tehtäviä DNA-analyysjä varten.

Vuosina 2006–2007 Paatsjoen–Inarin alueella testattiin kokeiluluonteisesti uutta menetelmää näytteiden keräämiseksi geneettistä analyysia varten. Karvannyhtöasemien käyttö on häiriötön seurantamenetelmä, joka mahdollistaa yksityiskohtaisemman tiedon hankkimisen yhteisen karhupopulaation tilasta. Karvannyhtöasemia testattiin ensin Suomessa ja Norjassa vuonna 2006, mutta näytteitä ei saatu asemien pienen lukumäärän vuoksi. Vuonna 2007 menetelmää testattiin huomattavasti mittavammalla koeasetelmalla, ja kaikkiaan 56 karvannyhtöasemaa asetettiin yhteistyöalueelle.

Karvannyhtöasema rakentuu houkuttimena toimivan lahopuukasan ympärille. Lahopuukasa valellaan vanhasta karjanverestä ja keitetystä kalaöljystä valmistetulla nesteellä. Aseman ympärille viritetään piikkilanka, jonka tarkoitus on kerätä karvaa karhuista, jotka kulkevat piikkilangan alitse tutkimaan houkuttinta. Karhut eivät vahingoitu tai loukkaannu liikkeessaan karvannyhtöasemalla. Menetelmän tieteellisen luonteen vuoksi käytetään houkuttinta, joka ei palkitse eläintä. Tämä on menetelmän etu: karhut eivät jää aseman lähistölle. Houkuttimena toimiva neste hajoaa luonnollisesti, ja houkuttelee eläimiä vain lyhyen ajan.

Karvannyhtöasemia testattiin kaikissa kolmessa maassa vuonna 2007. Tavoitteena oli kerätä tietoa populaatiosta yhtenäisen, tilastollisesti relevantin menetelmän avulla koko tutkimusalueelta. Alue jaettiin 5 x 5 km:n suuruisiin, kansainvälisistä rajoista riippumattomiin ruutuihin, joista jokaiseen pystytettiin yksi karvannyhtöasema. Alueelle pystytettiin yhteensä 56 asemaa, joista 23 pystytettiin Suomeen, 23 Norjaan ja 10 Venäjälle. Asemat tarkastettiin kahden viikon jälkeen, seuraavan kahden viikon kuluttua niiden sijaintia muutettiin saman 5 x 5 km ruudun sisällä. Asemat tarkastettiin taas kahden viikon kuluttua, ja ne poistettiin kaikkiaan kaksi kuukautta kestäneen näytteidenkeruujakson päätteeksi. Joillain karvannyhtöasemilla käytettiin myös valvontakameroita. (Smith 2007.)

Karvanäytteiden kerääminen osoittautui tulokselliseksi. Karvanäytteitä kerättiin yhteensä 196. Näytteet analysoitiin Bioforsk Svanhovdissa. DNA onnistuttiin eristämään 129 näytteestä, ja niiden perusteella 24 karhua tunnistettiin. (Smith 2007.) Tietoja verrattiin ulostenäytteistä aiemmin saatuihin tietoihin. Alueella on tunnistettu 85 karhua vuosien 2004–2007 aikana.

3.6.2.2 Maakotka

Maakotka (*Aquila chrysaetos*) on yksi pohjoisella pallonpuoliskolla elävistä suurista petolinnuista. Se on levinnyt koko Pohjois-Amerikkaan, Eurooppaan ja Aasiaan, mutta kadonnut monilta tiheästi asutuilta alueilta. Maakotkan seurannassa kansainvälinen yhteistyö on ollut Pohjoismaissa aktiivista. Kriteerit maakotkan seurannalle ja valvonnalle Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa laadittiin vuonna 2004 työryhmässä, jossa oli jäseniä kaikista kolmesta maasta. (Naturvårdsverket 2004).

Suomessa maakotkan levinneisyys on keskittynyt maan pohjoisosiin. Vuonna 2007 tunnettuja maakotkan reviirejä oli kaikkiaan 435, joista 80 prosenttia oli Pohjois-Suomessa. Maakotkan seuranta Paatsjoen–Inarin alueella on osa Suomessa toteutettavaa kansallista seurantaa.

Maakotkaa seurataan Suomessa sen koko levinneisyysalueella. Suomi on jaettu seuranta-alueisiin, ja tuloksista raportoidaan alueittain. Inarin seuranta on osa pohjoisimman Lapin alueella toteutettavaa seurantaa. Inarin seuranta-alue kattaa mm. Vätsärin erämaa-alueen, Inarijärven ja Sarmitunturin erämaa-alueen. Alue ulottuu useiden paliskuntien, Näätämön, Vätsärin, Paatsjoen, Hammas-tunturin ja Muddusjärven, alueelle. Suomessa maakotkan seurantaa toteutetaan vuosittain Fennoskandian maakotkaseurantaohjeen mukaisesti B-tasolla. Lisäksi uusia reviirejä etsitään havaintojen perusteella. Kerätyt tiedot tallennetaan Metsähallituksen tietokantaan.

Maakotkan poronhoidolle aiheuttamista vahingoista maksetaan korvaus. Korvauksen suuruus määräytyy alueella olevien maakotkan reviirien sekä paliskuntien alueilla tuotetun jälkikasvun määrän perusteella.

Lapissa (mukaan lukien Vätsärin erämaa-alue) pesintämenestys jäi vuosina 2005–2006 pitkän ajan keskiarvoa alhaisemmaksi. Vuonna 2007 pesintämenestys oli hyvä Lapin läänin eteläisissä osissa, mutta huono pohjoisissa osissa.

Maakotka kuuluu kansalliseen seurantaohjelmaan myös **Norjassa**. Pesimäkantaa kartoitettiin Norjassa vuosina 2006–2007. Norjan puoleisella Paatsjoen–Inarin alueella on kaksi tiedossa olevaa maakotkan reviiriä. Vuosina 2001–2006 Finnmarkin länsi- ja keskiosissa tehtiin kattava tutkimus maakotkan käyttäytymisestä, lisääntymisestä, ruokavaliosta, elinympäristöstä ja muuttokäyttäytymisestä. Finnmarkin alueella arvioidaan olevan noin sata pesivää maakotkaparia (Systad ym. 2007).

Petsamon piirin alueella **Venäjäällä** ei ole kehittyntä porotaloutta. Peuroja esiintyy Kuolan niemimaan keskiosissa, Lapin luonnonpuistossa (Laplandsky Zapovednik). Maakotkapopulaatiot eivät ole yhtä tiheitä kuin Suomessa ja Norjassa. Venäjällä on käytetty paikallisia seurantamenetelmiä, eivätkä saadut tulokset ole olleet vertailukelpoisia Suomen ja Norjan kanssa.

Yhteistyökumppanit keskustelivat **vuosina 2006–2007** yhteispohjoismaisten seurantakriteerien soveltuvuudesta alueella toteutettavaan seurantaan. Menetelmät todettiin sopiviksi ja niitä testattiin kussakin maassa. Suomessa tunnetut reviirit tarkastettiin kriteerien mukaisesti ja tuntemattomia reviirejä etsittiin. Vuonna 2007 seurantakausi kesti kesäkuun 20. päivästä kesäkuun 30. päivään. Työhön osallistui neljä Metsähallituksen työntekijää ja kaksi vapaaehtoista. Käytössä oli helikopteri, ja ainoastaan viittä reviiriä monitoroitiin perinteisin menetelmin.

Pesintämenestys oli huono. Asuttujen reviirien määrä oli lähes normaali, mutta pesintämenestys (27 % asutuista reviireistä) jäi normaalia alhaisemmaksi. Myös poikasten määrä onnistunutta pe-

sintää kohden (1,16) oli heikko. Suomessa on yhä sekä tuntemattomia reviierejä että tuntemattomia pesiä tunnetuilla reviiereillä.

Norjassa ja Venäjällä tunnettiin etukäteen vain harvoja maakotkareviirejä ja maiden alueella keskityttiinkin uusien reviirien etsintään. Venäjällä yhteispohjoismaista menetelmää laajennettiin kattamaan myös venäläisen menetelmän mukaisia muuttujia. Pasvik Zapovednikiin ja sen ympäristöön, etenkin puiston eteläpuolelle, järjestettiin tutkimusmatkoja. Vuonna 2006 Pasvik Zapovednik pyysi lehti-ilmoituksen avulla tietoja havainnoista ja yksi pesäpaikka löydettiin. Myös vuonna 2007 reviierejä etsittiin Pasvik Zapovednikin lähialueilla.

Taulukko 5. Maakotkaseurannan tulokset 2007.

Maakotkaseurannan tulokset Paatsjoen–Inarin seuran- ta-alueella Vuosi 2007	Yhteensä
Reviirit	
Tunnettuja reviierejä	32
Asuttuina viimeisten 5 vuoden aikana	24
Asumaton viimeisten 5 vuoden aikana	8
Asuttu reviiiri, tunnettu pesä (pesiä)	22
Asuttu reviiiri ilman tunnettua pesää	0
Tarkastettuja reviierejä	32
Pareja	22
Pesintä	
Epäonnistuneita pesintöjä	0
Onnistuneita pesintöjä (poikaset)	6
Poikasia	7
Kahden poikasen pesiä	1
Poikasia/onnistunut pesintä	1,17
Poikasia/asuttu reviiiri (pesä tunnettu)	0,32
Poikasia/pari	0,32
Prosentteina	
Pareja tarkastetuista	69
Onnistuneita pesintöjä asutuista	27
Epäonnistuneita pesintöjä asutuista	
Onnistuneita pesintöjä tarkastetuista	19
Tarkastettuja tunnetuista reviiereistä	100

3.6.2.3 Vesilinnut

Suomessa Inarjärvi on ollut pitkään tutkijoiden ja lintuharrastajien mielenkiinnon kohde. Tietoa vesilinnuista on koottu Metsähallituksen tietokantaan ja Luonnontieteellisen keskusmuseon ylläpitämään lintutietokantaan. Tuoreimpia havaintoja päivitetään Tiiraan, joka on BirdLife Suomen ylläpitämä Internet-pohjainen lintuhavaintojärjestelmä.

Varhaisimmat julkaistut havainnot Inarjärven linnuista ovat peräisin 1800-luvulta. Ensimmäinen systemaattinen tutkimusretki tehtiin vuonna 1959. Sen jälkeen Inarjärven pesimälinnustosta on tehty useita tutkimuksia. Tietoja koottiin ensimmäisen kerran yhteen Inarin Lapin linnut -julkaisua varten (Karhu & Osmonen 2000).

Valtakunnallisessa atlaskartoituksessa pyritään selvittämään pesimälintujen levinneisyyttä ja levinneisyysalueissa tapahtuneita muutoksia. Myös Inarijärven pesimälinnustoa on tarkasteltu atlaskartoitusten yhteydessä vuosina 1974–1979 ja 1986–1989 (Hyytiä ym. 1983, Väisänen ym. 1998). Kolmas altaskartoitus aloitettiin vuonna 2006.

Vuosina 2004–2005 Metsähallitus selvitti Inarijärven linnustoa Suomessa käytettävän menetelmän mukaisesti (Luonnontieteellinen keskusmuseo 2006). Lisäksi Ivalojoen suistoalueen linnustosta on tehty selvitys (Kuukasjärvi 2002) ja aluetta koskevia havaintoja on koottu yhteen (Osmonen & Karhu 2002). Vanhojen ja uudempien tutkimusten puitteissa kertyneet havainnot on koottu Inarijärven linnut -julkaisussa (Leppänen ym. 2007). Inarijärvellä on havaittu yhteensä 209 lintulajia, joista 107 kuuluu pesimälajistoon. Tavallisimpia vesilintuja ovat tukkakoskelo (*Mergus serrator*), kuikka (*Gavia arctica*) ja telkkä (*Bucephala clangula*).

Norjassa ja Venäjällä Paatsjoen pesimälinnustoa on seurattu vuosittain vuodesta 1995 lähtien. Vesilintujen havainnointi aloitettiin vähitellen vuonna 1987, jolloin tietyillä alueilla kirjattiin kausittaisia havaintoja. Systemaattisempi seuranta aloitettiin vuonna 1991, mikä johti projektin laajentamiseen ja standardisointiin vuonna 1996. Vuodesta 1996 lähtien Paatsjoen luonnonpuiston vesilinnustohavaintoja on kerätty vuosittain norjalais-venäläisen yhteistyöprojektin puitteissa. Suomalaiset lintutieteilijät ovat osallistuneet havainnointiin useana vuonna. Paatsjoen luonnonpuiston vuosittaisen seurannan lisäksi alueen linnustosta on tehty lukuisia selvityksiä. Vuosina 2002–2003 tehtiin laaja tutkimus Salmijärven alueen linnustosta. Tutkimuksessa osoitettiin, että alue oli vesilinnuille erittäin tärkeä ja sen vuoksi merkittävä suojelukohde (Günther 2003, 2006a, 2006b).

Vuosina 2006 ja 2007 analysoitiin Suomessa, Norjassa ja Venäjällä käytössä olevien vesilintuseurantamenetelmien eroja ja yhtäläisyyksiä. Havaintojen kirjaamisessa huomattiin olevan pieniä eroavaisuuksia. Venäläiset tutkijat työstivät vesilinnuston seurantamenetelmän maasto-oppaaksi. Vesilintuseurantaa toteutettiin Paatsjoella ja Ivalojoen suistoalueella. Seurannan päätavoite on tarkkailla lajien esiintyvyyttä ja kerätä tietoa linnuston koostumuksesta ja linnustossa tapahtuvista muutoksista. Sekä alueella pesivät linnut että aluetta levähdyspaikkana käyttävät muutolla tavatavat linnut dokumentoidaan.

Paatsjoen vesilintuseurannassa havaintoja tehdään yhdellä yhtenäisellä kiertolaskentalinjalla. Laajemmilla järvalueilla, joissa lintuja on paljon, pysähdytään lisäksi tekemään pistelaskentoja. Laskennan aikana kaikki vesilinnuista tai kahlaajista tehdyt näkö- ja kuulohavainnot kirjataan ylös.

Tutkimusalue kattaa Paatsjoen Hevoskoskelta (Hestefoss) Jordanfossille, mukaan lukien Gjøkbuktan, Höyhenjärven (Fjærvann) ja Venäjän puolen lahdet ja laguunit. Lakenta toteutetaan keväisin kahdesti (touko-kesäkuu) ja kerran syksyllä (syyskuu). Laskennan toteuttamiseen kuluu yleensä noin 6 tuntia, riippuen veden korkeudesta, sääolosuhteista ja lintujen määrästä. Raja avautuu kahdeksalta aamulla, ja työntekijät tapaavat Vaarlamansaassa toimintaohjeita ja veneiden ja työntekijöiden järjestäytymistä varten. On tärkeää huolehtia, etteivät kahden eri veneen havainnoijat laske samoja lintuja kahteen kertaan. Alue on jaettu neljään vyöhykkeeseen. Vyöhykejaottelun avulla on mahdollista havainnoida eroja alueiden käytössä. Kulkuvälineenä käytetään pieniä (3,5–4 metrin pituisia) veneitä, jotka on varustettu pienellä perämootorilla (10 hv) ja airoilla. Jokaisessa veneessä on kuljettaja ja vähintään yksi lintuhavainnoija, mieluiten yksi havainnoija joka maasta. Ideaalitalanteessa käytettävät kaksi venettä ajavat rinnakkain; toinen Venäjän ja toinen Norjan puolella rajaa. Veneiden tulee liikkua samaan tahtiin ja havainnoijien tulee neuvotella matkan varrella tapauksista, joissa epäillä molempien venekuntien laskeneen samoja lintuja.

Suomessa Inarijärven pinta-ala on niin laaja, että vesilintulaskentaa on mahdotonta toteuttaa koko alueelta vuosittain. Tämän vuoksi seurantaan varten valittiin pienempi alue. Kesäkuussa 2007 vesilintujen kiertolaskenta toteutettiin Ivalojoen suistoalueella. Laskentareitti on rajattu niin, että sen toteuttamiseen kuuluu suunnilleen samanpituisen aika kuin Paatsjoen laskentalinjalla. Kaikista lintulajeista tehdyt havainnot kirjataan. Kulkuvälineenä käytettiin soutuvenettä. Ivalojoen suisto kuuluu Suomen Natura 2000 -verkostoon EU:n lintudirektiiviin (79/409/EEC) mukaisena suojelualueena. Alue on myös luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi kohteeksi erityisesti linnustonsa vuoksi. Suisto on merkittävä vesilintujen pesintä- ja levähdyspaikka. Kesällä 2007 toteutettiin lisäksi lintulaskentoja Vätsärin erämaa-alueen metsäalueella.

Vuonna 2007 toteutetuissa laskennoissa kerättyjä tietoja vaihdettiin suomalaisten, norjalaisten ja venäläisten yhteistyökumppaneiden kesken.

3.6.2.4 Hyönteiset

Useiden hyönteislajien ja hyönteisryhmien tiedetään reagoivan nopeasti muutoksiin elinympäristössään, ja siksi monia hyönteisryhmiä, kuten perhosia, kovakuoriaisia ja muurahaisia, pidetään seurantatutkimukseen soveltuvina kohderyhminä. Yhteistyökumppanit vaihtoivat tietoa muurahaisten ja perhosten tutkimuksessa ja seurannassa käytetyistä menetelmistä ja menetelmien harmonisoinnin testiryhmäksi valittiin muurahaiset. Tutkimusmenetelmää testattiin kussakin maassa. Lisäksi suomalaisessa päiväperhosseurannassa käytettävää linjalaskentamenetelmää testattiin Venäjällä.

Suomessa Paatsjoen–Inarin alueen hyönteislajeista on vähänlaisesti havaintoja. Havainnot harvinaisista lajeista on kirjattu valtakunnalliseen Hertta-ympäristötietojärjestelmään. Yöperhosseuranta on toteutettu Nellimissä 1990-luvun alkupuolelta saakka valorysien avulla osana kansallista tutkimusta. Tutkittaviin habitaatteihin, kulttuurihabitaatit ja suot, on kumpaankin sijoitettu yksi valorysä. (Söderman 1994.) Päiväperhosseuranta toteutetaan valtakunnallisesti. Linjalaskentatiedot antavat tietoa päiväperhosten runsaudesta ja vuosittaisesta vaihtelusta. (Lisätietoa aiheesta SPS 2007.) Lisäksi vesiympäristössä eläviä selkärangattomia on tutkittu osana Paatsjoen seurantaohjelmaa vuonna 2005. Tutkimus ulottui Suomen lisäksi **Venäjälle ja Norjaan**.

Muurahaisilla on merkittävä rooli useimmissa maaekosysteemeissä (Zakharov 2004). Muurahaiskejoja tavataan metsäisillä alueilla ja soilla, tundralla ja vuorilla. Muurahaisia voidaan käyttää tietyistä elinympäristön olosuhteista kertovina indikaattoreina (Dlusskiy & Zakharov 1965, Zakharov & Sablin-Yavorskiy 1991). Muurahaiset voivat myös luonnehtia ihmisen aiheuttamia ympäristövaikutuksia (Dmitrenko & Dlusskiy 1985), ja niitä on käytetty metsäekosysteemien bioindikaattoreina. Muurahaiset ovat tärkeä ravinnonlähde monille pohjoisella havumetsävyöhykkeellä ja tunturikoivikossa eläville linnuille ja nisäkkäille. *Formica rufa* -ryhmään kuuluvilla kekomuurahaisilla on suuri vaikutus pohjoisen havumetsävyöhykkeen muurahaisten ja muiden selkärangattomien yhteisörakenteeseen. Paatsjoen luonnonpuistossa Venäjällä on havaittu yhdeksän muurahaislajia metsäisellä alueella ja kolme lajia vuoristoisella alueella. Paatsjoen eteläpuolella havumetsävyöhykkeen soilta ja metsistä on tavattu 17 muurahaislajia.

Vuonna 2007 muurahaisia kartoitettiin Paatsjoen–Inarin alueella kaikkien kolmen valtion alueella. Samanaikaisesti selvitettiin mahdollisuuksia asiantuntijavaihtoon. Tutkimuksen toteutti kaikissa maissa venäläinen asiantuntija. Vuonna 2007 tutkittujen laskentalinjojen yhteispituus oli 69,05 kilometriä (38 kilometriä Suomessa ja 31,05 kilometriä Norjassa). Laskentalinjat kulkivat metsä- ja suoalueiden halki. Suomesta tavattiin 16 lajia, joista neljä oli Myrmicinae-alaheimon edustajia ja 12 Formicinae-alaheimoon kuuluvaa lajia, näistä useimmat kuuluivat sukuun *Formica*. Norjassa

havaittiin 14 lajia, joista neljä kuului Myrmicinae-alaheimoon ja 10 Formicinae-alaheimoon. Venäjällä vuosina 2005–2007 suorittettujen tutkimusten aikana on tavattu 17 muurahaislajia, joista neljä kuului Myrmicinae-alaheimoon ja 13 Formicinae-alaheimoon (12 Formica-sukuun).

Paatsjoen–Inarin alueelta on tavattu yhteensä 17 muurahaislajia. Useimmat havaituista lajeista kuuluvat Formica-sukuun. Paatsjoen laakson muurahaiskannan lajikirjoa rajoittavat enemmän abioottiset kuin bioottiset tekijät. Tärkein rajoittava tekijä on ravinnonsaantiin ja lisääntymiseen tarvittavan lämpimän jakson pituus. Lämpötilanvaihteluja sietävät lajit menestyvät alueella parhaiten. Hydrofiilisten lajien levinneisyyttä rajoittaa maaperän kosteus ja matala lämpötila.

OSA B

4 Yhteistyön tulevaisuus

Yhteistyön suuntaviivat ovat muovautuneet vähitellen vuosien saatossa. Kehittämissideat on kirjattu tähän suunnitelmaan yhteisten päämäärien konkretisoimiseksi. Yhteistyön keskeisimpien kehittämisalueiden kartoittamisessa hyödynnettiin SWOT-analyysia (Adams 2005). Määrittelemällä yhteistyön vahvuudet ja heikkoudet on mahdollista tunnistaa ne osa-alueet, joihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kyselylomake lähetettiin kaikille yhteistyöhankkeen työryhmien jäsenille tammikuussa 2007. Osanottajia pyydettiin luettelemaan yhteistyön sisäisiä vahvuuksia ja heikkouksia sekä alueen tulevaisuutta koskevia ulkoisia mahdollisuuksia ja uhkatekijöitä. Vastaukset huomioitiin yhteisiä tulevaisuuden toimia laadittaessa. Vastaukset on koottu liitteeseen 3.

Yhteistyön sisäisistä vahvuuksista yhteistyökumppanit olivat hyvin yksimielisiä. Tärkeimpänä vahvuutena pidettiin yhteistyön jatkuvuutta. Ihmiset ovat oppineet tuntemaan toisensa ja tietävät kumppaneidensa asiantuntemuksen. Jo perinteeksi muodostunut kolmen maan vuosittainen yhteistapaaminen on vankka perusta tulevaisuuden työskentelylle. Myös paikallisten tahojen osallistuminen toimintaan nähtiin puolestaan vahvuutena. Kuitenkin myös sisäisiä heikkouksia kirjattiin. Erityisesti erot alueiden lainsäädännössä ja alueiden hallinnan käytännöissä sekä epäyhtenäiset rajoitukset koettiin ongelmallisiksi. Ongelmallisia ovat myös toimintakulttuurien väliset erot. Yhteisen kielen puuttuminen kuitenkin vaikeuttaa sisäistä tiedonkulkua, ja ulkoiseen tiedottamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Yhteistyön intensiteetti riippuu ulkopuolisesta rahoituksesta.

Ulkoisia tekijöitä koskevien vastausten perusteella yhteistyön kehittämismahdollisuuksia on paljon. Erämaaluonto, ympäristöarvot ja historialliset arvot koetaan merkittävänä voimavarana. Lisäksi paikallisten intressiryhmien kiinnostus yhteistyöhön nähdään etuna. Erityisesti Venäjän mahdollisuudet herättävät kiinnostusta, mutta toisaalta matkailua ja rajavyöhykettä koskevien käytäntöjen arvaamattomuutta pidetään yhtenä suurimmista uhkatekijöistä. Eri intressiryhmien väliset konfliktit ovat mahdollisia, mutta yhteistyökumppanit uskovat, että ongelmilta voidaan välttyä avoimella tiedottamisella ja paikallisten tahojen ottamisella mukaan toimintaan. Puutteelliset tietoliikenne- ja liikenneyhteydet maiden välillä ja joidenkin alueiden heikko saavutettavuus vaikeuttavat yhteistyötä. Myös uusien yhteyksien ja rajakäytäntöjen helpottamisen tarve tunnustetaan.

4.1 Yhteinen visio

Yhteinen tulevaisuuden visio Pasvik-Inari Trilateral Park -aluekokonaisuudelle on laadittu toimijoiden kirjaamien ajatusten perusteella. Toimijoiden mukaan alueen pääarvoja ovat erämaiset ominaispiirteet, luontoarvot sekä, kulttuuriset ja historialliset arvot. Näiden arvojen säilyttäminen ja alueen profiilin kohottaminen matkailukohteena ovat yhteistyön keskeisiä tavoitteita. Alla kirjattu visio on kaikkien yhteistyökumppaneiden hyväksymä. Kumppanit uskovat tavoitetilän olevan saavutettavissa kymmenen vuoden kuluessa.

Pasvik-Inari Trilateral Park on kansainvälisesti arvostettu kestävä luontomatkailun kohdealue, joka tunnetaan erämaaluonteestaan, luontoarvoistaan sekä kulttuurisista ja historiallisista arvoistaan. Luonnonsuojelun ja kestävä luontomatkailun edistäminen tukee näitä ydinarvoja ja edistää alueen kokonaisvaltaista kehitystä.

4.2 Strategiat ja toimet

Visiossa kuvatun tavoitetilän saavuttamiseksi tarvitaan erilaisia strategioita ja toimenpiteitä. Näiden selventämiseksi ja luokittelemiseksi vision eri osa-alueet on jaettu viiteen päätavoitteeseen. Kunkin päätavoitteen alle on luokiteltu sen saavuttamiseen tähtäävät strategiat ja toimenpiteet. Alla kuvatut toimet on jaoteltu lyhyen aikavälin (ST = 1–3 vuotta), keskipitkän aikavälin (MT = 3–5 vuotta) ja pitkän aikavälin (LT = >5 vuotta) tavoitteisiin.

Yhteistyön päätavoitteet

- 1 Rajat ylittävän yhteistyön ja yhteydenpidon edistäminen kaikilla tasoilla: luonnonsuojeluviranomaisten, tutkijoiden, rajaviranomaisten, kuntien, luontomatkailuyrittäjien, sidosryhmien ja paikallisten ihmisten välillä.
- 2 Alueen luonto- ja kulttuuriarvojen säilyttäminen pitkällä aikavälillä kestävän hoidon ja käytön sekä ympäristön seurannan avulla.
- 3 Aluetta koskevan tiedon kokoaminen ja tiedon välittäminen edelleen sekä alueen tunnettavuuden edistäminen.
- 4 Palvelurakenteiden ja infrastruktuurin kehittäminen siten, että alueen saavutettavuus ja käyttäjätävällisyys paranevat.
- 5 Aluetaloudellisen kehityksen edistäminen kehittämällä kestävän luontomatkailun edellytyksiä.

PÄÄTAVOITE 1

Rajat ylittävän yhteistyön ja yhteydenpidon edistäminen kaikilla tasoilla: luonnonsuojeluviranomaisten, tutkijoiden, rajaviranomaisten, kuntien, luontomatkailuyrittäjien, sidosryhmien ja paikallisten ihmisten välillä.

STRATEGIAT

1. Rajat ylittävä yhteistyö on säännöllistä ja järjestelmällistä ja yhteistyössä pyritään pitkäaikaiseen, jatkuvaan toimintaan.

Toimi (ST)

Yhteisesti hyväksytyt säännöt ohjaavat yhteistyötä ja yhteistyön vastualueet on määritelty.

Toimi (ST)

Kutakin yhteistyössä toimivaa organisaatiota koskevaa tietoa, kuten tietoa organisaation rakenteesta, henkilökunnasta ja työkuulttuurista, vaihdetaan tiiviisti, jotta toimintaympäristö tulee tutuksi yhteistyössä mukana oleville ihmisille ja yhteistyö säilyy vilkkaana kaikilla tasoilla.

Toimi (ST)

Yhteistyön kehittämiseen sovelletaan tarkoituksenmukaisia keinoja. Mahdollisuuksia soveltaa yhteistyössä Euroopan kansallispuistoliitto Europarcin yhteispuistomallia (Transboundary Park) kartoitetaan.

Toimi (ST)

Yhteyshenkilöistä koottua listaa päivitetään säännöllisesti.

2. *Ylläpidetään ajantasaista tietoa rajamuodollisuuksista ja tiedotetaan yhteistyökumppaneita niihin liittyvistä mahdollisuuksista ja rajoituksista.*

Toimi (ST)

Rajaviranomaisia kutsutaan kokouksiin keskustelemaan luontomatkailuun liittyvää toiminnasta ja mahdollisuuksista edistää kestäväää luontomatkailua alueella.

Toimi (ST)

Ohjausryhmä voi tehdä alueen matkailua koskevia esityksiä muille instansseille.

3. *Ajankohtaista tietoa luontoa ja kulttuuria koskevista aiheista vaihdetaan säännöllisesti yhteistyökumppaneiden kesken.*

Toimi (ST)

Informaatiota vaihdetaan sekä sisäisen että ulkoisen verkkosivun välityksellä.

Toimi (ST)

Lajien inventointia ja seuranta koskevaa informaatiota, kuten tutkimusmenetelmiin, analysointiin ja tuloksiin liittyvää tietoa, vaihdetaan vuosittaisissa kokouksissa sekä Internet-sivujen välityksellä hyödyntäen modernia teknologiaa kuten GIS-paikkatietojärjestelmää.

Toimi (ST)

Kaikki yhteistyökumppanit lisäävät omille internetsivuilleen linkin Inari–Pasvik-hankkeen Internet-sivuille ja Inari–Pasvik-hankkeen verkkosivuilla on linkit kaikkien yhteistyökumppanien sivuille.

PÄÄTAVOITE 2

Alueen luonto- ja kulttuuriarvojen säilyttäminen pitkällä aikavälillä kestävän hoidon ja käytön sekä ympäristön seurannan avulla.

STRATEGIAT

4. *Erämaisimmat alueet, kuten Vätsärin erämaa-alueen ydinalueet Suomessa, Ylä-Paatsjoen kansallispuisto Norjassa ja venäläinen Pasvik Zapovednik, säilytetään vaativina retkeilyalueina tai tutkimukseen tarkoitettuina alueina.*

Toimi (ST)

Kestävän luontomatkailun kolmikantatyöryhmä edistää palveluiden keskittämistä tietyille alueille, kuten kylien ympäristöön ja tienvarsiin.

Toimi (ST/MT)

Kussakin maassa on voimassa oleva hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka pääperiaatteista tiedotetaan yhteistyökumppaneille.

Toimi (MT)

Hiljaiset alueet, joilla palvelurakenteita ei ole tarkoitus kehittää, määritellään hoito- ja käyttösuunnitelmassa.

5. Luonnon monimuotoisuuden ja kulttuuriperinnön kartoittamista tuetaan vankan perustan luomiseksi kestävän hoidon ja käytön suunnittelulle ja päätöksenteolle.

Toimi (ST)

Yhteistyötä tutkimusinstituutioiden ja asiantuntijoiden kanssa edistetään tiedottamalla suunnitteilla ja käynnissä olevista tutkimuksista ja inventoinneista, tarjoamalla yhteystietoja ja luomalla mahdollisuuksia asiantuntijavaihtoon.

Toimi (ST)

Alueen kulttuurisiin erityispiirteisiin, etenkin saamelaiskulttuurin erityispiirteisiin, kiinnitetään erityistä huomiota.

Toimi (MT)

Kootaan yhteinen uhanalaisten lajien luettelo.

Toimi (LT)

Kulttuuriperinnön inventointeja toteutetaan.

Toimi (LT)

Kootaan kattava lista alueella tehdyistä relevanteista tutkimuksista ja inventoinneista.

6. Matkailun ympäristövaikutuksia, kuten roskaamista ja villieläinten häirintää koskevaa tutkimusta ja seurantaa tuetaan.

Toimi (MT)

Vaihdetaan tietoa eri maiden käytännöistä matkailun ympäristövaikutuksien seurannassa, mikä luo pohjaa yhdenmukaisten seurantamenetelmien käyttöön ottamiselle tulevaisuudessa.

7. Tuetaan muiden ihmistoiminnasta aiheutuvien ympäristövaikutuksien, kuten vesivoimalaitosten, nikkeliteollisuuden ja ilmastonmuutoksen vaikutuksia koskevaa tutkimusta ja seurantaa.

Toimi (ST)

Yhteistyökumppanit pyrkivät järjestämään voimalaitosten edustajien kanssa tapauksia, esimerkiksi voimaloiden vuosikokousten yhteydessä, joissa on mahdollista keskustella ympäristöön liittyvistä asioista.

Toimi (ST)

Paatsjoen ja Inarijärven säännöstelyprosessia tarkkaillaan, ja ohjausryhmä voi tehdä ehdotuksia viranomaisille.

Toimi (MT)

Luodakseen pohjaa ympäristöasioista ja vesistön hoidosta neuvottelemiselle yhteistyökumppanit kartoittavat, oman maansa edellytysten mukaisesti, mahdollisuuksia yhteistyöhön vesivoimalaitosten kanssa.

8. Keskeisten lajien ja lajiryhmien pitkäaikaisseurannassa käytettävät menetelmät kaikissa kolmessa maassa yhdenmukaistetaan ja otetaan käyttöön.

Toimi (ST)

Karhukannan seurannassa käytettävät menetelmät yhdenmukaistetaan ja otetaan käyttöön.

Toimi (ST)

Maakotkakannan seurannassa käytettävät menetelmät yhdenmukaistetaan ja otetaan käyttöön.

Toimi (ST)

Vesilintujen seurannassa käytettävät menetelmät yhdenmukaistetaan ja otetaan käyttöön.

Toimi (ST)

Pyritään käyttämään yhtenäisiä menetelmiä myös muiden tärkeiden lajien/lajiryhmien (hyönteisten ym.) seurannassa.

Toimi (MT)

Luontotyyppien ja maisematyyppien tutkimuksessa ja kartoituksessa käytettävä terminologia ja metodologia yhdenmukaistetaan.

Toimi (MT)

Tutkitaan mahdollisuuksia perustaa yhteinen tietokanta tutkimustulosten säilyttämisestä ja analysointia varten.

Toimi (MT)

Tutkimustuloksia julkaistaan kaikissa maissa: raportteja, artikkeleita, kirjoja ja kolmikantayhteistön puitteissa tuotettuja julkaisuja.

9. Ympäristön seuranta muodostaa perustan luontomatkailusuunnittelulle ja alueen ympäristön tilan arvioinnille.

Toimi (ST)

Yhteistyökumppanit ja työryhmien jäsenet tiedottavat ohjausryhmää alueen ympäristön tilasta ja toimenpiteiden toteutuksesta vuosikokousten yhteydessä. Ohjausryhmä voi tehdä ehdotuksia tarvittavista toimenpiteistä alueen tilan heikentymisen ehkäisemiseksi.

Toimi (LT)

Alueen tilan raportoinnissa käytetyt kansalliset käytännöt analysoidaan ja tehdään arvio raportointijärjestelmän yhdenmukaistamisesta.

PÄÄTAVOITE 3

Aluetta koskevan tiedon kokoaminen ja tiedon välittäminen edelleen sekä alueen tunnettavuuden edistäminen.

STRATEGIAT

10. Maiden välisestä yhteistyöstä, toteutetuista hankkeista ja saavutetuista tuloksista tiedotetaan säännöllisesti.

Toimi (ST)

Tiedotetaan tärkeistä asioista yhteisen Pasvik–Inari-verkkosivun kautta ja julkaistaan tiedotuslehtisiä ja lehdistötiedotteita.

Toimi (ST)

Pasvik–Inari-yhteistyön Internet-sivuja päivitetään vuosittain. Päivityksestä vastaa Finnmarkin lääninhallitus. Suomalainen Metsähallitus ja venäläinen Pasvik Zapovednik toimittavat sivuille materiaalia.

Toimi (ST)

Kaikki Pasvik–Inari-yhteistyön Internet-sivuilla julkaistu informaatio käännetään venäjäksi, suomeksi, norjaksi ja englanniksi.

Toimi (ST)

Yhteisesti tuotettua materiaalia Paatsjoen–Inarin yhteistyöalueesta, kuten alue-esitteitä, jaetaan tapahtumissa, seminaareissa ym.

Toimi (ST)

Tuetaan paikallisesti järjestettyjä kolmen maan yhteisiä tilaisuuksia ja tapahtumia, kuten Barentsin hiihto -tapahtumaa, jakamalla tietoa tapahtumista ja tarjoamalla tapahtumien osallistujille tietoa Pasvik-Inari Trilateral Park yhteistyöalueesta.

Toimi (ST)

Pasvik–Inari-alueen yhteistä nimeä (Pasvik-Inari Trilateral Park) ja logoa käytetään osana säännöllistä kansallista tiedotusta.

Toimi (LT)

Tehdään alueesta ja maiden välisestä yhteistyöstä kiertävä näyttely, joka esitetään kaikissa kolmessa maassa.

11. Ympäristökasvatusta edistetään rohkaisemalla alueen eri toimijoita, koululaisia ja opiskelijoita osallistumaan alueella toteutettaviin tutkimuksiin ja inventointeihin.

Toimi (ST)

Kannatetaan ja tuetaan Barentsin ympäristökoulu -hanketta Rajakoskella.

Toimi (ST)

Kannatetaan ja tuetaan käynnissä olevaa Pohjoiskalotin fenologia -projektia (Phenology of the North Calotte).

Toimi (MT)

Kutsutaan paikallisia ihmisiä, yrittäjiä ja muihin sidosryhmiin kuuluvia osallistumaan vuosittaisiin ympäristökasvatuksellisiin tapahtumiin kuten linturetkille.

Toimi (MT)

Tuotetaan koululaisille suunnattua tiedotusmateriaalia Pasvik-Inari Trilateral Park -yhteistyöalueesta.

PÄÄTAVOITE 4

Palvelurakenteiden ja infrastruktuurin kehittäminen siten, että alueen saavutettavuus ja käyttäjäsävällisyys paranevat.

STRATEGIAT

12. Yhteistyökumppanit osallistuvat maiden välisten yhteyksien ja infrastruktuurin kehittämiseen.

Toimi (MT)

Edistetään Piilolan erämaapolkuun liittyvän, matkailijoille suunnatun kuljetuspalvelun järjestämistä polun Suomessa ja Norjassa sijaitsevien päätepisteiden välille.

13. Palvelurakenteita ylläpidetään ja kehitetään

Toimi (ST)

Olemassa olevia palveluita ylläpidetään ja kehitetään.

Toimi (ST)

Perustetaan Suomesta Norjaan kulkeva Piilolan erämaapolku -retkeilyreitti asianmukaisine palvelurakenteineen (reittimerkit, infotaulut, opasteet, tulisijat) ja Piilolan autiotupa Ylä-Paatsjoen kansallispuistossa varustetaan yleisökäyttöön.

Toimi (ST)

Suomessa Nellimin kylän lähiympäristöön rakennetaan savottakämppä, jonka yhteydessä on metsänhakuun historiasta kertovia opastetauluja. Mökki rakennetaan jo olemassa olevien historiallisten kohteiden, Keskimöjärven entisöidyn uittorännin ja Rautaportin sotahistoriasta kertovan polun yhteyteen.

Toimi (LT)

Nautsijoen varrelle Venäjällä perustetaan retkeilyreitti. Lisäksi perustetaan Rajakoskelta Jäniskoskelle kulkeva jokireitti asianmukaisine palveluineen. Alueen sotahistorialliset jäänteet muodostavat ulkoilmamuseon.

Toimi (MT)

Rajakoskelle perustetaan rajaseutumuseo.

PÄÄTAVOITE 5

Aluetaloudellisen kehityksen edistäminen kehittämällä kestävän luontomatkailun edellytyksiä.

STRATEGIAT

14. Tuetaan paikallista kestävään luontomatkailuun perustuvaa yritystoimintaa.

Toimi (ST)

Yhteistyökumppanit järjestävät kokeiluluonteisia retkiä selvittääkseen rajat ylittävän luontomatkailutoiminnan tulevaisuuden mahdollisuuksia. Esimerkki tällaisesta pilottiretkestä on kiertomatka kolmessa kumppanimaassa.

Toimi (ST)

Yhteistyökumppaneiden perustama Kestävän luontomatkailun kolmikantayhteistyöryhmä kokoontuu vuosittain keskustelemaan kestävän luontomatkailun kehittämismahdollisuuksista alueella.

Toimi (ST)

Viranomaiset ja luontomatkailuyrittäjät hyväksyvät kestävän luontomatkailun periaatteet ja soveltavat niitä käytäntöön.

Toimi (ST)

Päyhteistyökumppanit määrittelevät säännöt, jotka koskevat alueen yhteisen nimen (Pasvik-Inari Trilateral Park) ja logon käyttämistä aluetta esiteltäessä ja markkinoitaessa.

Toimi (ST)

Laaditaan lista alueella toimivista yhteyshenkilöistä, mukaan lukien luontomatkailuyrittäjät ja muut sidosryhmät. Listaa päivitetään säännöllisesti.

Lähteet

- Adams, J. 2005. Analyse Your Company Using SWOTs, Supply House Times, Vol. 48 Issue 7, s. 26-28.
- Aspholm, P. E., Ollila, L. E., Erlandsen, N. E. & Bjørn, T. A. 2006. Elgtrekk over den Norsk-Russiske grense. Resultater av feltregistreringer i Pasvik vinteren 2005-2006. – Bioforsk Rapport vol. 1 nr 138 2006.
- Bangs, P. 1992. Clear, green, and ment to be seen: The ethos of Ecotourism. – Trilogi 4(4):36–42.
- BirdLife Suomi 2007: Tiira lintutietopalvelu. – Osoitteessa: <www.tiira.fi>, 23.4.2007.
- Borg, P. 1997. Kestävä kehitys – kestävyys matkailussa? – In: Borg, P. Condit, S. (toim.). Kestävä matkailu. Kestävän matkailun julkaisuja 1: 34–60.
- Dlusskiy G.M. & Zakharov A. A. 1965. Ant settling in different types of forest. Forestry, 1965. №8, s. 55-57. (venäjäksi)
- Dmitrenko V.K. & Dlusskiy G.M. 1985. Insect fieldguide of European part of USSR. Vol. 111. Formicoidea / Edition G.S.Medvedev. Leningrad, Science, 1978, s. 519-556. (venäjäksi)
- Eiken, H. G., Wikan, S., Smith, M., Jensen, L., Brøseth, H., Knappskog, P. M., Bjørn, T. A., Ollila, L. & Aspholm, P. E. 2006. Populasjonsovervåkning av brunbjørn 2005-2008: Rapport for Sør-Varanger, Finnmark for 2004 og 2005. – Bioforsk Rapport vol. 1 nr 62 2006.
- Europarc 2007. Osoitteessa: <www.europarc.org/international/europarc.html>. 9.1.2007.
- Fylkesmannen i Finnmark 1997 = Fylkesmannen i Finnmark, miljøvernavdelingen 1997. Flerbruksplan for Pasvikvassdarget, Norsk-Finsk grensevassdragskommisjon. Rapport nr 1. 1997.
- Günther, M. 2003. Fuglregistreringer ved Salmijärvi i Pasvik. Resultater fra 2002 og 2003. Svanhovd miljøsender, rapport.
- Günther, M. 2006a. Ti år med vannfugltellinger i Pasvik naturreservat – Oppsummering 1996-2005. Bioforsk Rapport vol. 1 nr 68 2006.
- Günther, M. 2006b. Vannfugltellinger i Pasvik naturreservat – Årsrapport for 2004 og 2005. - Bioforsk Rapport vol. 1 nr 36 2006.
- HKS 2007 = Vätsärin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallitus. Vahvistettu ympäristöministeriössä lokakuussa 2007.
- Hyttiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.) 1983: Suomen lintuatlas. – SLY:n Lintutieto, Helsinki. 520 s.
- Inarin kunta 2006. Inarin kunnan kansainvälistymisohjelma 2003. Osoitteessa: <http://www.inlike.fi/main.php?sivu=kansainvalisyys>. Approved in the municipal council in 13.6.2003.
- Inari-Pasvik 1996. = Enare-Pasvik nature och folk I grenseland. Svanhovd miljøsender. Falch Hurtitrygg, Oslo. 99 s.

- IUCN 1994. Guidelines for Protected Areas Management Categories. IUCN, Cambridge, UK and Gland, Switzerland. 261s.
- Jacobsen, K-O., Bjerke, J. W. & Systad, G. H. 2006. Ny mellomriksveg mellom Norge og Finland over Pasvik – Konsekvensutredning, deltema naturmiljø – NINA Rapport 104. 47s + liitteet.
- Kalpio, S. & Bergmann, T. 1999. Lapin perinnemaisemat. Alueelliset ympäristöjulkaisut 116. Lapin ympäristökeskus ja Metsähallitus. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. 236 s.
- Karhu, H. & Osmonen, O. 2000: Inarin Lapin linnut. Faunistisia lintutietoja Inarin Lapista, erityisesti vuosilta 1985–1999. – Kokko 15: 3–122.
- Kostina, V.A. 1995. Flora of Pasvik Zapovednik: vascular plants. Apatity, Publishing house of Kola Scientific Centre of Russian Academy of Science. 52 s. (venäjäksi).
- Kostina, V. A. 2003. Vascular plants of Pasvik Zapovednik: annotation list of species // Flora and faune of zapovedniks. Vol. 103 / Editor D.D.Sokolov. Moscow. 44 s. (venäjäksi)
- Kuukasjärvi, J. 2002. Ivalojokisuiston virkistyskäyttösuunnitelma, Inari. Opinnäytetyö. Rovaniemen ammattikorkeakoulu. Metsätalouden koulutusohjelma. – Ympäristötekniikan raportti. Lapin ympäristökeskus. 29 s.
- Kuvaja, K. & Piippo, H. (toim.) 2005. Nellim-Paatsjoki -tieyhteys selvitys. Inarin kunta. Kopioniini, Turku. 68 s.
- Lapin liitto 2006 = Kolarctic Neighbourhood Programme 2004–2006. Finland, Sweden, Norway and Russia. Osoitteessa: <www.lapinliitto.fi/englanti/interreg/napoeg.pdf>. 9.1.2007.
- Larsen, B. M. 2005a. Handlingsplan for elvemusling *Margaritifera margaritifera* i Norge. Innspill til den faglige delen av handlingsplanen. – NINA Rapport 122. 33 s.
- Larsen, B. M. (toim.) 2005b. Overvåking av elvemusling *Margaritifera margaritifera* i Norge. Årsrapport 2003. – NINA Rapport 37. 55 s.
- Leppänen, T., Osmonen, O., Kyykkä, T., Sulkava, P., Rajasärkkä, A., Karhu, H., & Honkola, J. 2007. Inarijärven linnusto. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 171. Edita Prima Oy, Helsinki. 69 s.
- Lintudirektiivi (79/409/EEC)
- Luonnontieteellinen keskusmuseo 2006: Eläinmuseon linnustoseuranta. – Osoitteessa: www.fmn.helsinki.fi/linnustonseuranta, 6.10.2006.
- Luontodirektiivi (92/43/EEC)
- Naturvårdsverket 2004. Criteria for monitoring and surveillance of Golden Eagles (*Aquila chrysaetos*) in Finland-Norway-Sweden. Version 1.5. Osoitteessa: <www.jaktfalk.nu/rapport/Criteria%20G%20eagle%20ver%201.5.pdf>. 13.12.2007.
- Osmonen, O. 2002. Kaldoaivin ja Vätsärin alueen linnusto. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 139. Edita Prima Oy. Helsinki. 102 s.
- Osmonen, O. & Karhu H. 2002. Ivalojoen suistoalueen linnusto. Lapin ympäristökeskuksen moniste 39. lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 32 s.

- Oulasvirta, P. (ed.) 2006. Pohjoisten virtojen raakat. Interreg-kartoitushanke Itä-Inarissa, Norjassa ja Venäjällä. Metsähallitus. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. 152 s.
- Pasvik programme 2007. Pasvik monitoring programme homepage. Osoitteessa: <www.pasvikmonitoring.org>. 13.12.2007.
- Polikarpova N. V. 2006a. Landscape map of Pasvik Zapovednik like scientific base of Chronicle of Nature. Abstract of dissertation for PhD (physical-geography sciences). Moscow, Moscow Pedagogical State University. 16 s. (venäjäksi).
- Polikarpova, N.V. 2006b. Landscape map of Pasvik Zapovednik like scientific base of Chronicle of Nature. Dissertation for PhD (physical-geography sciences). Report. 255 s. Pasvik Zapovednikin arkisto. (venäjäksi).
- Puro, A. & Maunuvaara, V. 1997: Paatsjoen vesistöalueen käyttömuodot ja niiden kehittäminen. – Alueelliset ympäristöjulkaisut 24. Lapin ympäristökeskus. 134 s.
- Shutova, E., Wielgolaski, F. E., Karlsen, S. R., Makarova, O., Berlina, N., Filimonova, T., Haraldsson, E., Aspholm, P. E., Flø, L. & Høgda, K. A. 2006. Growing seasons of Nordic mountain birch in northernmost Europe as indicated by long-term field studies and analyses of satellite images. *Int J Biometeorol.*
- Sihvo, J., Gröndahl, K., Stolt, E., Tuovinen, T., Salmi, J., & Tolonen J. (toim.) Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. Kausi 2006–2010. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 57. Edita Prima Oy, Vantaa 2007.
- Smith, M. 2007. Status Report 2: Monitoring of the Pasvik-Inari brown bear population using hair snares. - Intern prosjektrapport. Promotion of nature protection and sustainable nature tourism in the Pasvik-Inari area. Interreg IIIA North – Neighbourhood Programme Kolarctic-project. Julkaisematon raportti.
- SPS 2007 = Suomen Perhostutkijain Seura Ry. Osoitteessa: <www.perhostutkijainseura.fi/>. 13.12.2007.
- Stebel, K., Christensen, G., Derome, J. & Grekelä, I. (toim.) 2007. State of the Environment in the Norwegian, Finnish, and Russian Border Area. *The Finnish Environment* 6, 2007.
- Systad, G., Nygård, T., Johnsen, T., Jacobsen, K-O., Halley, D., Håkenrud, B., Østlyngen, A., Johansen, K., Bustnes, J. O. & Strann, K-B. 2007. Kongeørn I Finnmark 2001-2006 – NINA Rapport 236. 36 s.
- Söderman Guy (toim.) 1994: Moth Monitoring Scheme. A handbook for field work and data reporting. Environment Data Centre. Helsinki. 63 s.
- Tømmervik, H., Systad, G. H., Bjerke, J. W. & Jacobsen, K.-O. 2005. Ny mellomriksveg mellom Norge og Finland over Pasvik – Konsekvensutredning, deltema reindrift – NINA Rapport 105. 58 s.
- UNWTO/UNEP 2002. WTO-UNEP Concept Paper - IYE 2002. Osoitteessa: <www.world-tourism.org/sustainable/IYE/WTO-UNEP-Concept-Paper.htm>. 10.1.2007.
- Väisänen, R. A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. – Otava, Helsinki. 567 s.

- Wikan, S. 2000a. Bisamrotte. Registrering i Pasvik Naturreservat 1994-2000. – Svanhovd miljøsender, Rapport.
- Wikan, S. 2000b. Små pattedyr (smågnagere og spissmus). Registreringer i Pasvik 2000. - Svanhovd miljøsender, Rapport.
- Wikan, S. & Aspholm, P. E. 2006. Bisambestanden i Pasvik Natureservat. Resultater fra feltregistrering i 2006. – Bioforsk rapport vol. 1 nr 144 2006.
- Wikan, S., Katev, G. & Aspholm, P. A. 2007. Små pattedyr – registreringer av smågnagere og spissmus i Pasvik 2006. - Bioforsk Rapport vol. 2 nr 29 2007.
- Ympäristöministeriö 2002. Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi. Suomen ympäristö 535. 48 s.
- Zakharov A.A. & Sablin-Yavorskiy A.D. 1991. Biosocial structures like test element of environment condition // Ants and forestry protection. Proceedings of 9th All-Russian ant symposium. Moscow, 1991, s. 34-36. (venäjäksi)

Lainsäädäntö

Suomalainen lainsäädäntö:

Erämaalaki (62/1991)
Kalastuslaki (286/1982)
Kolttalaki (253/1995)
Laki saamelaiskäräjistä (974/1995)
Laki Metsähallituksesta (1378/2004)
Luonnonsuojelulaki (1096/1996)
Maastoliikennelaki (1995/1710)
Metsästyslaki (615/1993)
Muinaismuistolaki (1963/295)
Poronhoitolaki (848/1990)
Valtioneuvoston asetus Metsähallituksesta (1380/2004)

Norjalainen lainsäädäntö:

Nature Conservation Act (1970-06-19)
Relics of Culture Act (1978-06-09)
Wildlife Act (1981-05-29)
Act of salmonid and inland fishes (1992-05-15)
Reindeer Husbandry Act (2007-06-15)
Forestry Act (2005-05-27)
Act of motorized traffic in outlying lands and waterways (1977-06-10)
Pollution Act (1981-03-13)
Sami Act (1987-06-12)
The Finnmark Act (2005-06-17)
Water Resource Act (2000-11-24)
Planning and Construction Act (1985-06-14)
Nature Inspection Act (1996-06-21)

Venäläinen lainsäädäntö:

Federal Law “About environmental protection” - №07-FL on 10.01.2002
Federal Law “About special protected areas” - №33-FL on 14.03.1995
- with changes: №196 – FL on 30.12.2001, №199-FL on 29.12.2004, №45-FL on 09.05.2005
Forest codex of Russian Federation №200-FL on 04.12.2006.
Order of FSS director No 452, from 28.09.2006, consummated from 01.01.2007
Order of Ministry Ecology and Nature Resources of Russian Federation – №202 on 08.09.1992
Regulation act of Pasvik Zapovednik item No.6.4. and Annex 8
Regulation of Murmansk region Administration - №238 on 29.04.1992
Regulation of Russian Federation Government - №493 on 16.07.1992

Liite 1. Kolmikantayhteistyösopimus

YHTEISTYÖSOPIMUS

Suomen Metsähallituksen Lapin luontopalvelujen, Venäjän Pasvikin Luonnonpuiston (Pasvik Zapovednik) ja Norjan Finnmarkin Lääninhallituksen (Fylkesmannen i Finnmark) välillä

I YLEISTÄ

Metsähallituksen Lapin luontopalvelut (LL) vastaa Suomen valtion suojelalueiden hoidosta Lapin alueella.

Luonnonvarain ministeriön Luonnonvarojen käytön valvontaviraston (Rosprirodnadzor MNR) alainen Pasvikin luonnonpuisto (PZ) vastaa Pasvikin luonnonpuiston hallinnosta, hoidosta ja tutkimuksesta Venäjällä.

Finnmarkin Lääninhallitus (FF) vastaa Norjan suojelalueiden hoidosta Finnmarkin alueella.

LL:lla, PZ:lla ja FF:lla on kohdassa III lueteltuja yhteisiä pitkän aikavälin tavoitteita luonnon monimuotoisuuden suojelussa ja hoidossa.

Yhteistyösopimuksen pohjalta LL, LZ ja PZ edistävät yhteistyötään tavoitteiden saavuttamiseksi.

Yhteistyöstä sovitaan yksityiskohtaisemmin vuosittain kolmikantayhteistyön ohjausryhmässä laadittavassa yhteistyön vuosiohjelmassa.

II SOPIMUSALA

Yhteistyön piiriin kuuluvat sopimusosapuolten toimintaan liittyvät keskeiset teemat kuten uhanalaisen ja harvinaisen lajiston suojelu, suojelalueiden hoito, luonnonsuojelua tukeva tutkimus- ja seurantatoiminta, luonnonsuojelutietämyksen lisääminen, ympäristökasvatus, luonto-opastus, viestintä sekä kestävä luontomatkailu.

Sopimus sisältää seuraavat kohdat: sopimuksen tavoitteet, yhteistyön periaatteet, yhteistyön järjestäminen sekä sopimuksen soveltaminen ja voimassaolo.

III SOPIMUKSEN TAVOITTEET

LL:n, PZ:n ja FF:n sopimuksen tavoitteena on

- edistää suojelualueiden luonnonsuojelutavoitteiden saavuttamista,
- edistää uhanalaisen ja harvinaisen lajiston ja luontotyyppien suojelua
- luoda Vätsärin erämaa-alueesta, Pasvikin luonnonpuistosta ja Ylä-Paatsjoen kansallispuistosta, Ylä-Paatsjoen maisemansuojelualueesta sekä Pasvikin luonnonsuojelualueesta valtioiden rajat ylittävä yhteinen suojelualueiden kokonaisuus (Pasvik-Inari Trilateral Park) ja kehittää suojelualuekokonaisuuden yhteistyötä Europarcin laatiman ”Transboundary Parks – Following Nature’s Design” rajapuistoyhteistyön hyvän toimintamallin mukaisesti
- kehittää suojelualueiden välistä kolmikantayhteistyötä edelleen,
- kehittää yhteistyötahojen henkilökunnan välistä vuorovaikutusta ja henkilövaihtoa,
- kehittää ja sovittaa yhteen suojelualueiden eliölajien seurantamenetelmiä,
- edistää luonnonsuojeluun liittyvää opastusta, julkaisutoimintaa ja viestintää,
- edistää kestävästä luontomatkailusta,
- hyödyntää eri rahoitusmahdollisuuksia yhteisten hankkeiden toteuttamiseksi ja
- varmistaa molemminpuolisten etujen huomioon ottaminen yhteistyöhankkeissa.

IV Yhteistyön periaatteet

Ellei erikseen toisin sovita, LL, PZ ja FF vastaavat yhteistyön kuluista omalta osaltaan. Yhteisiin hankkeisiin voidaan hakea myös ulkopuolista rahoitusta.

LL, PZ ja FF voivat hyödyntää toistensa tietorekistereitä ja asiantuntijapalveluita erikseen sovittavalla tavalla.

LL, PZ ja FF voivat käyttää toistensa toimitiloja ja henkilöresursseja erikseen sovittavalla tavalla.

V Yhteistyön järjestäminen LL:n, PZ:n ja FF:n välillä

Yhteistyön koordinoijana toimii LL:n, PZ:n ja FF:n välinen ohjausryhmä, jossa on edustajia sekä LL:sta, PZ:sta ja FF:stä että paikallisista viranomaisista, kuten Suomesta Inarin kunnasta ja Lapin ympäristökeskuksesta, Venäjältä Petsamon kunnasta ja Murmanskin aluehallinnon Luonnonvarojen ja ympäristöasioiden alueellisesta komiteasta sekä Norjasta Etelä-Varangin kunnasta.

Ohjausryhmä kokoontuu vuosittain keskenään sopimanaan ajankohtana, jolloin se vahvistaa yhteistyön vuosiohjelman sekä seuraa ohjelman toteutumista.

Ohjausryhmä käsittelee tarvittaessa myös muita yhteistyöhön mahdollisesti liittyviä asioita, ja sen kokouksiin kutsutaan tarvittaessa myös muiden viranomais-tahojen edustajia.

Kokouksissa käsiteltävistä asioista tiedotetaan avoimesti paikallisen tason toimijoille.

VI Sopimuksen soveltaminen ja voimassaolo

Sopimuksen soveltamista koskevat kysymykset ja mahdolliset sopimuksen soveltamista koskevat erimielisyydet samoin kuin sopimuksen muutostarpeet käsitellään ohjausryhmän kokouksissa.

Sopimus voidaan saattaa päättymään vuoden kuluttua irtisanomisesta. Irtisanominen on suoritettava kirjallisesti.

Sopimus tulee voimaan allekirjoitushetkellä.

Sopimus on tehty neljällä eri kielellä, yksi kunkin sopijaosapuolen kielellä (suomi, norja ja venäjä) ja yksi englannin kielellä.

Inarissa /2008

Metsähallitus
Lapin luontopalvelut

Pasvikin luonnonpuisto

Finnmarkin lääninhallitus
Ympäristöosasto

Jyrki Tolonen
aluejohtaja

Vladimir Chizhov
puistonjohtaja

Bente Christiansen
johtaja

Liite 2. Yhteistyön ohjesäännöt

1. Yhteistyötä koordinoi ohjausryhmä (Trilateraalikokous).
2. Yhteistyöorganisaatiot nimittävät ohjausryhmän jäsenet.
3. Yhteistyökumppanit määrittelevät yhteistyöhön sitoutumisen tason sisäisesti käytettävissä olevien resurssien mukaisesti.
4. Ohjausryhmä kokoontuu vuosittain.
5. Ohjausryhmän puheenjohtaja ja sihteeri valitaan vuodeksi kerrallaan ja vuosittainen kokous järjestetään vuorottain Venäjällä, Suomessa ja Norjassa.
6. Isäntämaa on vastuussa pöytäkirjanpidosta.
7. Virallinen yhteistyökieli on Englanti, tärkeät asiakirjat käännetään kansallisille kielille.
8. Ohjausryhmä on toimintasuunnitelmaan kirjatuista kansainvälisistä yhteistyötoimista päättävä elin.
9. Ohjausryhmä voi antaa alueen kehittämistä ja luonnonsuojelua koskevia lausuntoja ja suosituksia kansallisille viranomaisille.
10. Ohjausryhmä voi tarvittaessa asettaa keskeisiä työryhmiä.
11. Työryhmien puheenjohtaja ja sihteeri valitaan kahdeksi vuodeksi kerrallaan ja työryhmää vetävä maa on vastuussa pöytäkirjanpidosta.
12. Työryhmät esittävät ohjausryhmälle suosituksia.
13. Jokaisessa maassa on kullekin kolmikantayhteistyössä määritellylle toimelle nimetty vastuhenkilö.

Liite 3. SWOT-analyysi

Paatsjoki–Inari-yhteistyökumppanit täyttivät 2007 SWOT-analyysilomakkeen. Vastaukset on koottu nelikenttään. Nelikentän ylemmät ruudut kuvaavat nykytilaa ja yhteistyön sisäisiä vahvuuksia ja heikkouksia, kun taas alemmat ruudut kuvaavat tulevaisuutta ja yhteistyön ulkoisia tekijöitä. Positiiviset käsitykset ovat nelikentän vasemmalla puolella ja negatiiviset oikealla. Useimmin esiintyneet vastaukset on lihavoitu.

<p>Vahvuudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yhteistyön pitkät perinteet - hyvä aluetuntemus - alueen asiantuntijaverkosto - vuosittainen tapaamisperinne - pysyvät yhteistyöorganisaatiot - yhteinen visio - pitkät perinteet tutkimuksessa - monipuolinen asiantuntemus luonnon ja kulttuuriperinnön suojelussa - suojelualueiden lähiympäristön kehitys nähdään myönteisenä - kasvava matkailu - kasvava kiinnostus pohjoisia alueita kohtaan 	<p>Heikkoudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - erot lainsäädännössä ja alueita koskevissa rajoituksissa - yhteisen kielen ja terminologian puuttuminen ja monikielisten tulkkiin saatavuus - viranomaiskeskeinen lähestymistapa, paikallisten intressiryhmien heikko osanotto - erot toimintakulttuureissa ja toimintaympäristöissä - ulkoisen rahoituksen tarve toteutuksessa - ei-avoin tiedottaminen voi aiheuttaa virhetulkintoja ja ennakkoluuloja - vaikeudet päätöksenteossa (vastualueet) - raskas organisaatorakenne heikentää kykyä nopeaan reagointiin - yhteistyöorganisaatioiden vaihtuva henkilökunta - pitkät perinteet voivat johtaa vanhoissa toimintamalleissa pidättäytymiseen - ulkopuolisen rahoituksen lyhytkestoisuus heikentää yhteistyöhön sitoutumista - kiinnostuksen puute ja negatiivinen suhtautuminen yhteistyöhön, kun pitkän aikavälin hyötyjä ei tunnisteta - jos vastuuta kansainvälisestä yhteistyöstä ja ulkoisen rahoituksen hakemisesta ei sisällytetä vakituisen henkilökunnan työnkuvaan, kukaan ei ota askelia eteenpäin
<p>Mahdollisuudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ainutlaatuinen erämaaluonto - monimuotoinen kulttuuri - yhteinen historia - aktiiviset kunnat ja aktiiviset paikalliset yrittäjät - viranomaisten, tutkijoiden, paikallisten asukkaiden ym. verkostoituminen - paikallistason osallistuminen yhteistyöhön ja perinteisten elinkeinojen tunnustaminen - alueen tunnettavuuden lisääntyminen sertifiointin myötä - yhteistyön vahvistuminen mahdollistaa olemassa olevien tiedonlevityskanavien entistä tehokkaamman käytön - mahdollisuudet matkailun kehittymiseen Venäjällä matkailuinvestointien lisääntymisen ja rajamuodollisuuksien helpottumisen myötä - Virtaniemen rajavartioaseman avaamisen mahdollisuus - avoin tiedottaminen auttaa välttämään konflikteja - EU:n luomat rajat ylittävän yhteistyön kehittämismahdollisuudet - monimuotoisen kulttuurin arvostus ja luonnonarvojen ja kulttuuri- ja historia-arvojen säilymisen tukeminen - kansainväliset yhteistyösopimukset, esimerkiksi Schengen-sopimus - mahdolliset tie ja moottorikelkkayhteydet - kiinnostavat uudet ja vanhat hankkeet, joiden kanssa tehdä yhteistyötä - mahdolliset yhteiset erämaaretkeilyreitit 	<p>Uhat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rajasäännökset ja niiden vaikea ennustettavuus - epävakaaat yhteydet Venäjälle - eri maiden eri intressiryhmien väliset konfliktit - hitaat lainsäädännölliset päätösprosessit - alueiden sijainti periferiassa - paikallisten heikko osallistuminen - paikallisten ihmisten kiinnostus yhteistyötä ja sen mahdollisuuksia kohtaan - suorien tieyhteyksien puute - saastuminen - innovatiivisten ihmisten kaupunkiin suuntautuva muuttoliike - tietoliikenneyhteyksien lisääntyvä kontrollointi - Norjan tullisäännökset, rajan ylittäminen esimerkiksi moottorikelkalla muualta kuin virallisilta rajanylityspaikoilta ei ole mahdollista - poliittinen epävakaus

Liite 4. Paatsjoen–Inarin aluetta koskevat kansainväliset sopimukset

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

1 Suomen ja Norjan väliset kahdenväliset sopimukset

Agreement between Norway and Finland on the fisheries in the Neiden River area (1977, revised 1984)

Agreement between the Kingdom of Norway and the Republic of Finland on mutual regulations concerning the fisheries in the Tana River fishing area (1990)

Agreement between Finland and Norway on a Finnish-Norwegian Transboundary Water Commission (1980)

Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Kingdom of Norway on management of the mutual national frontier (2007)

2 Suomen ja Venäjän väliset kahdenväliset sopimukset

Finnish-Russian agreement on the use and protection of transboundary waters (1964)

Agreement on Scientific-technical cooperation (1970)

Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of Russian Federation on Cooperation between Russia and Finland in Murmansk Oblast, Karelia, Saint Petersburg and Leningrad (1992)

Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of Russian Federation on Fundamentals of interests (1992)

Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of Russian Federation on Cooperation in Culture, Education and Research (1992)

Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of Russian Federation on Cooperation in Science and Technology (1992)

Action Programme on the Reduction of Pollution and the Implementation of the Protection of the Marine Environment in the Baltic Sea and in other Areas close to the Common borders of the Republic of Finland and the Russia Federation (1992)

Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of Russian Federation on Cooperation in the Field of Environmental protection (1992)

Action Programme for the Purpose of Limiting and reducing the Deposition and Harmful Effects of Air Pollutants Emanating from Areas near Their Common Border (1992)

Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of Russian Federation on Crossing points of mutual Finnish-Russian national frontier (1994)

3 Norjan ja Venäjän väliset kahdenväliset sopimukset

Border Agreement (1949)

Agreement on the sea frontier in the Varangerfjord (1957)

Convention between Norway and the Soviet Union regulating the fishing and conserving the fish stocks in the Grense-Jakob River (Voriema) and Pasvik River (Paatsojoki) (1971)

Agreement between Government of Russian Federation and Norwegian Government about mutual return crossing state border reindeers (1977)

Protocol about Russian and Norwegian Border Commissar meeting about order execution and Agreement between Government of Russian Federation and Norwegian Government about mutual return crossing state border reindeers (1977)

Agreement on Environmental Cooperation (1988)

Agreement between Russia and Norway on cooperation in the sphere of the environment protection (1992)

Agreement between Norway and Russia on environmental cooperation in connection with the dismantling of Russian nuclear powered submarines with down from the navy's service in the northern region, and the enhancement of nuclear and radiation safety (1998)

Agreement between Norway and Russia on the modernization of the Kola mining and metallurgical company Ltd. (2001)

Agreement between the County Administration of Murmansk Oblast and the County Governor of Finnmark regarding implementation of the project "Pasvik-Inari Friendship Park" (2006)

Agreement on maritime delimitation of a coastal area at the mouth of the Varangerfjord (2007)

4 Pohjoismaiset monenkeskiset sopimukset

Convention on the Protection of the Environment between Denmark, Finland, Norway and Sweden (1974)
 Agreement between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden on Cooperation in Combating Pollution of the Sea caused by Oil or Other Harmful Substances (1993)
 Agreement on Nordic Environment Finance Corporation NEFCO (1998)

5 Monenkeskiset sopimukset

Ramsar Convention on Wetlands (Finland 1975, Norway 1975 and Russia 1977)
 Convention for the conservation of salmon in The North Atlantic Ocean (1982)
 Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Finland, Norway and Russia 1991)
 United Nations Framework Convention on Climate Change (Finland, Norway and Russia 1992)
 Kirkenes Declaration, establishing the Barents Euro-Arctic Council (Finland, Norway and Russia 1993)
 Convention on Biological Diversity (Norway 1993, Finland 1994 and Russia 1995)
 Schengen Agreement (Finland 1996, Norway 1999)
 European Landscape Convention (Finland and Norway 2000)
 Agreement on an international Barents secretariat in Kirkenes (2007)

6 Kansainväliset komissiot ja yhteistyöryhmät

Joint Finnish-Russian Working Group on Nature Conservation (1985)
 Joint Norwegian-Russian Commission on Co-operation in the Field of Environmental Protection (1997)
 Bilateral Norwegian-Russian Working Group on Biological Diversity (1997)

KANSALLISET JULISTUKSET, HUIPPUKOKOUKSET**1 Barents Euro-Arctic Council (BEAC)**

Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region, Conference of Foreign Ministers, Declaration (Kirkenes, 1993)
 BEAC – Foreign Ministers meetings 2nd- 11th; Tromsø 1994, Rovaniemi 1995, Petrozavodsk 1996, Luleå 1998, Bodø 1999, Oulu 2000, Murmansk 2001, Umeå 2003 and Harstad 2005, Rovaniemi 2007.
 BEAC - Prime Ministers Meeting, 10 year anniversary Summit Declaration (Kirkenes 2003)

2 Barents Euro-Arctic Council (BEAC) – Environment Ministers Meetings

BEAC – Environment Ministers Declaration (Bodø, 1994)
 BEAC - 2nd Environment Ministers Declaration (Rovaniemi, 1995)
 BEAC - 3rd Environment Ministers Declaration (St. Petersburg 1997)
 BEAC - 4th Environment Ministers Declaration (Umeå, 1999)
 BEAC - 5th Environment Ministers Declaration (Kirkenes, 2001)
 BEAC - 6th Environment Ministers Declaration (Luleå, 2003)
 BEAC - 7th Environment Ministers Declaration (Rovaniemi 2005)
 BEAC - 8th Environment Ministers Declaration (Moscow 2007)

3 St. Petersburg Summit in May 2003, Roadmap for the Common Economic Space – Building Blocks for Sustained Economic Growth**4 Terms of reference for establishing a Dialogue on Environment between the Ministry of Natural Resources of the Russian Federation and the Directorate General for Environment of the European Commission, 10.10.2006****5 Political Declaration on the Northern Dimension Policy, 24.11.2006**

Liite 5. Kestävän luontomatkailun periaatteet Paatsjoen–Inarin alueella

Vuonna 2006 yhteistyökumppanit sopivat yhteisistä kestävän luontomatkailun periaatteista. Näiden periaatteiden toteutumista pyritään edistämään kaikessa yhteistoiminnassa. Periaatteita pohdittiin paikallisten ohjelmopalveluyrittäjien kanssa Svanvikissa vuonna 2007 järjestetyssä seminaarissa, ja osanottajat katsoivat niiden soveltuvan käytäntöön hyvin.

1. Luontoarvot säilyvät ja toiminta edistää luonnonsuojelua

- ❖ Luonto on tärkeä matkan syy.
- ❖ Kävijöille kerrotaan luonnosta ja sen suojelusta.
- ❖ Matkailu ei häiritse luontoa – kaikki alueet eivät sovellu matkailukäyttöön.
- ❖ Ryhmät ovat pieniä ja matkailijat kulkevat reiteillä aina kun mahdollista.
- ❖ Matkailua kanavoidaan palveluvarustuksen sijoituksella ja ohjeilla.
- ❖ Rakennetaan ympäristöön sopeutuvasti, luonnonkauniit alueet säilytetään rakentamattomina.
- ❖ Luonnon kulumista ja muita ympäristövaikutuksia seurataan, tarvittaessa niihin puututaan.
- ❖ Markkinointi ei ole ristiriidassa luonnonsuojelun kanssa.

2. Toiminta on ympäristöystävällistä

- ❖ Ympäristöä kuormitetaan mahdollisimman vähän
- ❖ Toimitaan luonnon ehdoilla, vältetään kaikkea ympäristön kuormitusta.
- ❖ Tavoitteena on ympäristöä säästävä ja roskaton retkeily.
- ❖ Suositaan lihasvoimin liikkumista, joka kuormittaa ympäristöä vähemmän.
- ❖ Maastoliikenne ohjataan sille sopiville alueille.
- ❖ Polttopuuta käytetään säästeliäästi.
- ❖ Päästöt veteen ja ilmaan minimoidaan ja suositaan uusiutuvia energialähteitä.
- ❖ Huolehditaan, että asiakkaiden saatavilla on tietoa ympäristöystävällisestä retkeilystä.

3. Arvostetaan paikallista kulttuuria ja perinteitä

- ❖ Tutustutaan avoimin mielin paikalliseen kulttuuriin.
- ❖ Paikalliset asukkaat ovat mukana suunnittelussa ja toteutuksessa.
- ❖ Paikallisten asukkaiden oikeuksia ja toiveita kunnioitetaan.
- ❖ Paikallinen kulttuuri otetaan mahdollisuuden mukaan huomioon tiedon ja elämismahdollisuuksien tarjonnassa.
- ❖ Historiallisesti tärkeitä kohteita kunnioitetaan ja niiden vahingoittuminen ennaltaehkäistään.
- ❖ Käytetään paikalliset olot hyvin tuntevia oppaita.

4. Vaikutetaan myönteisesti paikalliseen talouteen ja työllisyyteen

- ❖ Käytetään mahdollisuuksien mukaan paikallisten yrittäjien tuotteita ja palveluja.
- ❖ Työllistetään mahdollisuuksien mukaan paikkakuntalaisia, mutta huomataan, että myös muualta tulleet ihmiset ja ideat voivat olla voimavara kotiseudun kehittämisessä.
- ❖ Alkuperäisväestön osallistumismahdollisuuksia ja paikallisyhteistyötä tuetaan.

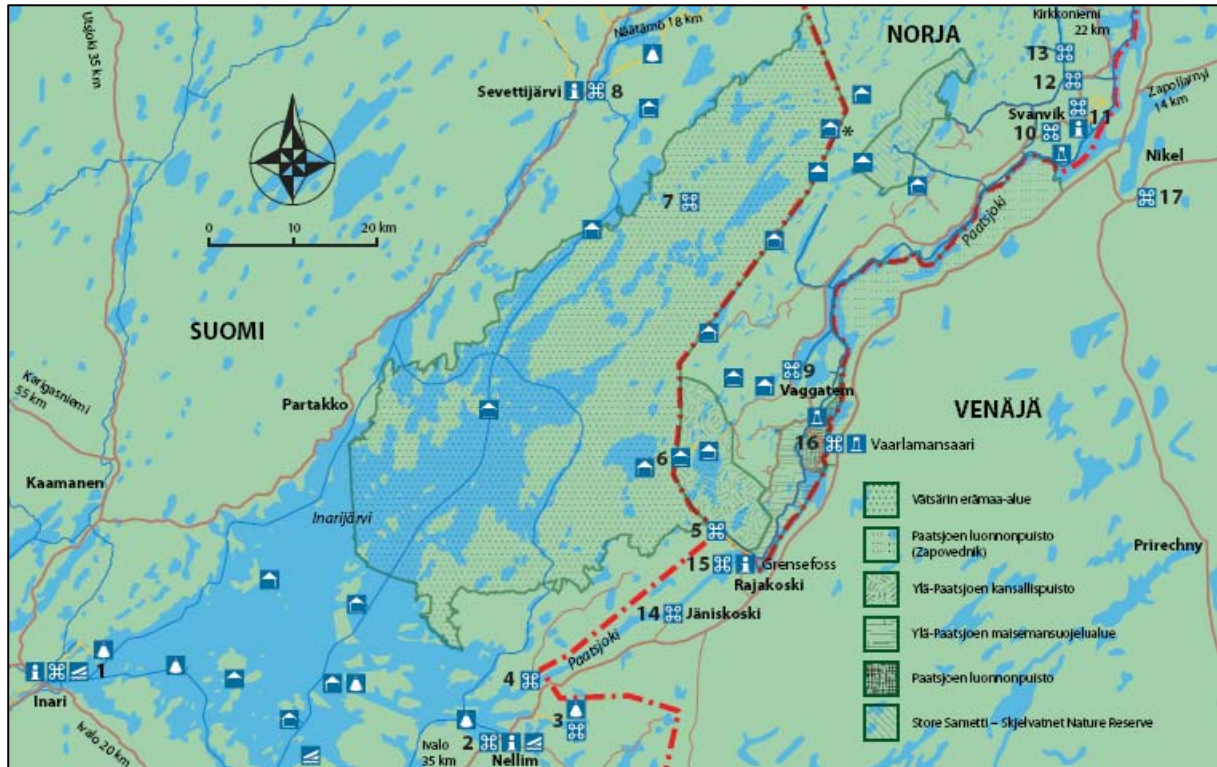
5. Asiakkaiden arvostus ja tietämys luonnosta ja kulttuurista lisääntyvät

- ❖ Tietoa alueesta on saatavilla matkan suunnittelua varten.
- ❖ Tieto löytyy helposti ja on tarjolla kiinnostavassa muodossa.
- ❖ Oppaat ovat hyvin koulutettuja ja tietävät alueen luonnosta, kulttuurista ja historiasta.
- ❖ Palautemahdollisuuksia kehitetään, mikä antaa kiinnostuneille mahdollisuuden myös osallistua suunnitteluun

6. Ohjelmopalvelujen laatu ja turvallisuus on korkealla tasolla

- ❖ Tiedot ovat luotettavia.
- ❖ Tärkeitä turvallisuussäännöksiä noudatetaan.
- ❖ Järjestetään koulutusta yhdessä yrittäjien kanssa.
- ❖ Suunnittelu on avointa ja interaktiivista, asiakkaiden mielipiteitä kunnioitetaan.
- ❖ Yhteistyössä asetetaan etusijalle ne, jotka sitoutuvat näihin kestävän luontomatkailun periaatteisiin.

Liite 6. Matkailurakenteet Paatsjoen–Inarin alueella

- 1 Siida, Saamelaismuseum ja Ylä-Lapin luontokeskus
- 2 Ortodoksinen kirkko, Nellimin satama, kauppa/baari
- 3 Uittoränni, Rautaportin polku
- 4 Paatsjoen silta
- 5 Kolmen valtakunnan rajapyykki
- 6 Piilolan portti Suomen ja Norjan välillä
- 7 Vätsärin vanha poroaita
- 8 Kolttien perinnetalo, ortodoksinen kirkko, kauppa/baari
- 9 Vaggatemin entisöity vankileiri
- 10 Höyde 96, havaintotorni, kahvila/matkamuseo-
myymälä (avoinna kesäaikaan)

- 11 Ylä-Paatsjoen kansallispuiston opastuskeskus, kasvitieteellinen puutarha, Svanvikin kirkko, maailman pisin kammi, Etelä-Varangin museo, Björklundin tila (avoinna kesäaikaan)
- 12 Etelä-Varangin museo – Strandin museo, karhunpesä
- 13 Etelä-Varangin museo – Namdalen, vanha norjalaisstila (avoinna kesäaikaan)
- 14 Jäniskosken kylä
- 15 Rajakosken kylä, Paatsjoen luonnonpuiston (Zapovednik) toimisto
- 16 Schaanningin talo, havaintotorni
- 17 Nikkelin museo

* Rajapään autiotupa, avoinna 1.6.–30.9.

- Info
- Nähtävyydet
- Lintutorni
- Autiotupa
- Kota
- Satama
- Kesäretkelyreitti
- Moottorikelkkaura

